

RTS

Revista de Treball Social

número 201 - abril 2014

La força del treball social amb grups

COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA

Directora: Montserrat Bacardit i Busquet

Sotsdirectora: Rosa Mª Ferrer i Valls

Equip de redacció: Teresa Aragonès i Viñes
Irene De Vicente Zuera
Josep Ma. Mesquida González
Pepita Rodríguez i Molinet
Pepita Vergara Beltrán

Administrativa: Anna Pablos Ortuño

Comitè assessor: Rogeli Armengol i Millans
Montserrat Cusó i Torelló
Josefina Fernández i Barrera
Manuel Miguel Pajuelo Valsera
David Paricio Salas
Xavier Pelegrí i Viaña
Milagros Pérez Oliva
Carmina Puig i Cruells
Cristina Rimbau i Andreu
Glòria Rubiol i González
Maria del Carme Sans Moyà
Antoni Vilà i Mancebo

Disseny de les cobertes: Jordina Tió

Disseny interior: Ester Lozano Vivó

Correcció d'estil i traducció: Raül Cascajo i Orzáez

Traducció i correcció anglès: Urgell Poch Planas

Impremta i maquetació: I.G. Santa Eulàlia. Sta. Eulàlia de Ronçana

Dipòsit legal: B-19535/1968

ISSN: 0212-7210

ISSNe: 2339-6385

Tiratge: 600 exemplars en edició impresa

Versió en línia consultable a www.tscat.cat

Edita: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya

Portaferrixa 18, 1r 1a - 08002 Barcelona

Tel. 93 318 55 93 - Fax 93 412 24 08

Adreça electrònica: rts@tscat.cat

Subscripcions: www.tscat.cat

Junta de Govern del Col·legi

Degana: Núria Carrera i Comes

Vicedegana 1a: Margarita Garcia Canela

Secretària: Montserrat Mas Carrillo

Tresorera: Lucia Guerrero Ruiz

Vocal i vicesecretari: Juan Manuel Rivera Puerto

Vicedegana 2a: Mª Pilar Martínez Bertholet

Vicedegana 3a: Anna M. Galobardes Gelada

Vicedegana 4a: Marta Frontiñán Garcia

Vicedegana 5a: Gemma Solanas Bacardit

Vicedegana 6a: Glòria Martín Lleixa

Vocals: M. Mercè Ginesta Rey

David Nadal Miquel

Càndid Palacín Bartroli

Arantza Rodríguez Juano

L'equip de redacció no s'identifica necessàriament amb el contingut dels articles publicats.

Sumari

■ Editorial	5
■ A fons	
Mètode i modalitats del treball social de grup	
<i>Teresa Rossell Poch</i>	9
Una revisió del treball social grupal	
<i>Belén Parra Ramajo</i>	23
Una mirada a l'atenció grupal des de tres perspectives diferents	
<i>Yolanda Fierro Fidalgo</i>	30
El grup com a eina de treball des dels serveis socials	
<i>Àngels Vives Belmonte</i>	40
Del grup a la comunitat. El poder de la paraula	
<i>Teresa Zamanillo Peral</i>	50
Treballant amb grups	
<i>Albert Briansó Solé</i>	65
Grup multifamiliar amb adolescents amb trastorn mental. Teixint vincles i creant diàleg	
<i>Berna Villareal, Sonia Soriano i Olga Moreno</i>	70
Cuidadors de la Nova Esquerra de l'Eixample. Un projecte compartit	
<i>Mercè Gil, Malena Carpallo i Rosa M. Pérez</i>	78
"El Racó de les famílies". Intervenció grupal per reforçar les habilitats parentals	
<i>Asún Val, Jordi Bautista, Inés Moya i Mariona Buxadé</i>	83
Grups amb familiars de pacients amb dany cerebral adquirit. Una experiència compartida	
<i>Mercè Yuguero i Teresa Roig</i>	92
De la teoria a la pràctica en el treball social de grups: l'experiència en el servei de suport a l'estudiant de la Universitat d'Alacant	
<i>Patricia Soler Javaloy</i>	97

Projecte d'inclusió laboral i social per a dones. Si tens oportunitats, pots <i>Mercè Civit i Encarna Luna</i>	105
--	-----

Resposta des del treball social grupal a la dificultat d'accés a l'habitatge <i>Ariadna Munté, Rosa M. Alegre, Irene De Vicente, Angustias Ruiz i Gemma Rama</i>	110
--	-----

■ Interès professional

III Premis Estatals del Treball Social i Dia Internacional del Treball Social <i>Rosa M. Ferrer Valls</i>	123
Biblioteca pública i treball social. El treball interdisciplinari al servei d'una generació <i>Guadalupe Saloni, Carina Rey i Concepción Rodríguez-Parada</i>	125

■ Llibres

Què fem amb la tieta Rita?	133
Com escriure i presentar el millor treball acadèmic	135
Prácticas y supervisión en trabajo social	137
El diagnóstico social sanitario	139

■ Secció lliure

El treball social, el record i la nostàlgia. Reflexió d'una treballadora social acabada de jubilar	145
---	-----

■ La Revista

Publicacions	151
Normes per a la presentació d'articles a la <i>Revista de Treball Social</i>	152
Butlleta de subscripció	155

Editorial

La força del treball social amb grups

El treball social amb grups ha estat des de sempre una de les modalitats clàssiques en la pràctica del treball social, però darrerament hi ha la impressió, entre molts professionals, que el treball social amb grups ha esdevingut una pràctica ocasional i molt pel darrera del treball social individual. Des de la *RTS* hem volgut reivindicar la força que suposa el treball amb grups per a la consecució dels nostres objectius, tenint-ne en compte la metodologia i modalitats, tant a nivell teòric com exposant valuoses pràctiques portades a terme per treballadors socials de diferents camps de treball.

Si dins de la seva tasca professional el treballador social es planteja organitzar un o diversos grups, és sens dubte perquè considera que és una bona eina per aconseguir els seus objectius. És veritat també que això li exigirà una bona dosi d'energia complementària i una formació específica. Doncs resulta imprescindible conèixer els fenòmens inherents als grups i com aquests afecten a cadascun dels seus membres, aprendre a treballar amb tots ells i tenir cura del grup sense deixar d'observar i escoltar a cada una de les persones que en formen part. Resulta una feina apassionant i molt enriquidora que permet sortir del despatx i entrar en una nova dimensió on allò social és més evident. El paper del treballador social passa a un segon pla sense deixar el seu rol professional i de conductor del procés.

És sabut que el treball amb grups té capacitat per generar canvis personals, socials i comunitaris, és una força que cal aprofitar. En aquests moments en què la societat pateix un individualisme persistent i les greus dificultats socials fan més necessari el suport de la comunitat, el treball social amb grups pot esdevenir una eina adient on la participació, la presa de consciència pròpia i l'acceptació de l'altre ajudin a aconseguir una millora personal i col·lectiva. I, tot això, com es diu en un dels articles publicats, "lluny de la idea de beneficència".

Nota de l'Editor

Al número 198 de la *Revista de Treball Social* (RTS), d'abril de 2013, es va publicar un treball signat per Anselm Trescases Bataller sota el títol “Resiliència i aplicacions en treball social”. L'autoria intel·lectual d'aquest article ha estat reclamada per Cristina Villalba Quesada, ja que s'assembla al treball que va publicar sota el títol “El concepto de resiliencia. Aplicaciones en la intervención social” a la *Revista de Intervención Social* l'any 2004.

No és funció del Consell de Redacció de la RTS l'atribució de l'autoria intel·lectual del treball a un o altre professional, però les semblances evidents en l'estructura i presentació, així com la transcripció literal d'algunes parts, donen versemblança a la reclamació de plagi que fa Cristina Villalba, del qual la RTS n'era –òbviament– desconixedora.

El Consell de Redacció de la RTS, alhora que lamenta profundament un comportament tan contrari a l'ètica professional del treball social com és atribuir-se indegudament l'autoria de treballs de recerca, vol fer públiques les seves disculpes als lectors de la RTS i, molt especialment, a la Sra. Cristina Villalba pels inconvenients que aquesta circumstància pugui haver provocat.

Consell de Redacció de la RTS

A fons

Mètode i modalitats del treball social de grup

Una revisió del treball social grupal

Una mirada a l'atenció grupal des de tres perspectives diferents

El grup com a eina de treball des dels serveis socials

Del grup a la comunitat. El poder de la paraula

Treballant amb grups

Grup multifamiliar amb adolescents amb trastorn mental

Cuidadors de la Nova Esquerra de l'Eixample

“El racó de les famílies”.

Grups amb familiars de pacients amb dany cerebral adquirit

De la teoria a la pràctica en el treball social de grups

Projecte d'inclusió laboral i social per a dones

Resposta des del treball social grupal a la dificultat d'accés a l'habitatge

Mètode i modalitats del treball social de grup

Teresa Rossell Poch¹

Resum

L'article planteja algunes consideracions sobre la metodologia del treball social. Proposa unes modalitats o classificació del treball social de grup, relacionada amb els objectius genèrics de la intervenció i vinculada a l'abordatge tècnic de cada modalitat. Es plantegen els criteris indispensables per organitzar un grup, i es descriuen els fenòmens més característics de les etapes del procés grupal relacionades amb els objectius específics de cada experiència.

Paraules clau: Mètode de treball social de grup, modalitats, abordatges tècnics, procés grupal.

Per citar l'article: ROSSELL POCH, Teresa. "Mètode i modalitats del treball social de grup", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 9-22. ISSN 0212-7210.

Abstract

This article outlines some questions on social work methods. A social group work classification related to the main aims of group work practice is proposed as well as the correspondent technical approach. The criteria for the group practice organization are established and some of the the characteristic phenomena about group process are described.

Key words: Social group work method, classification, technical approach, group process.

¹ Diplomada en Treball Social i llicenciada en Psicologia. Professora titular de Treball Social de la Universitat de Barcelona (fins el 2008). Correu electrònic: teresarossell@gmail.com.

Algunes consideracions sobre els mètodes de treball social

Els mètodes de treball social en un principi van ser la base de la professió, ja que integraven la filosofia, les finalitats i els valors del treball social. Els mètodes prenen per base els coneixements empírics, les teories i conceptes de les ciències socials del moment, que s'integraven a les finalitats i objectius d'intervenció del treball social, els quals, a través d'elaboracions posteriors, van constituir la teoria i l'epistemologia del treball social actual. La formació teòrica, l'entrenament pràctic i la supervisió dels mètodes de treball social: el "*casework*", el treball social de grup i el treball social de comunitat ocupaven, durant molts anys, gran part del currículum acadèmic i de la formació continuada dels professionals.

El mètode de treball social de grup té els seus orígens als EUA, on l'any 1939 els professionals que utilitzaven el treball de grup, principalment psicòlegs, treballadors socials i pedagogs, van fundar l'Associació Americana per a l'Estudi del Treball de grup (AAETG). Després de les greus conseqüències de la II Guerra Mundial, els membres d'aquella associació van considerar que els seus objectius eren de caire psicosocial i van decidir integrar-se a l'Associació Americana de Treballadors Socials (NASW) l'any 1946. Paral·lelament, a la mateixa època i també als EUA, es produeix un creixement important de les recerques i teories sobre els grups humans, i molts dels coneixements obtinguts s'introdueixen al treball social. També les idees psicoanalítiques tenen un paper important per al treball social, especialment

per al treball social individual familiar i grupal en el camp de la salut mental i de les clíniques i centres infantils, on es desenvolupa una extensa bibliografia sobre l'aplicació dels mètodes de treball social.

A Catalunya i a l'Estat espanyol el treball social de grup s'introdueix "oficialment" l'any 1964, a través d'un seminari organitzat per Nacions Unides, després del qual el mètode s'inclou dins el currículum acadèmic del treball social i s'inicien aplicacions a diferents centres. Als anys 70 i relacionat amb el "Moviment de reconceptualització", dut a terme en els països d'Amèrica llatina, i també amb l'eclosió d'aproximacions globalitzadores: amb la sistèmica i l'ecològica hi ha un intent d'integrar els fins llavors tres mètodes en una sola metodologia de treball social. A casa nostra M. Colomer (1979) sintetitza les discussions i reflexions sobre el tema de la metodologia de treball social, i estableix una estructura metodològica que uneix els mètodes anteriors i que anomena Mètode Bàsic de Treball Social. Posteriorment, als anys 90, amb la necessitat de fomentar la recerca i la teoria en el treball social, i amb la intenció d'homologar el treball social a les ciències socials, hi ha un pronunciament general a favor de considerar que el mètode de treball social és el mètode científic.

Aquesta posició pren un paper dominant en la professió, i es deixa de parlar dels mètodes clàssics, que són substituïts per "intervencions a nivell individual, familiar, grupal o comunitari". Quin és el problema? Que els mètodes clàssics tenen per fonament de la intervenció el coneixement que sobre fenòmens bàsics de l'estructura i dinàmica personal, familiar, grupal o comunitària s'han d'observar i

comprendre per poder actuar de manera adient, dins de les finalitats i objectius d'atenció psicosocial del treball social. Per tant, el mètode es basa en una comprensió de les situacions que tracta el professional des de la perspectiva i l'àmbit del treball social, i estableix una seqüència de passos metodològics, dins els quals es desenvolupa el procés d'atenció o intervenció. En aquest sentit no creiem que es pugui reduir un mètode d'atenció a un nivell d'intervenció.

■ **Estableix una seqüència de passos metodològics, dins els quals es desenvolupa el procés d'atenció o intervenció. En aquest sentit no creiem que es pugui reduir un mètode d'atenció a un nivell d'intervenció.**

Sobre aquest tema N. de la Red (2000) fa referència a una distinció entre el mètode científic i el mètode professional: “El mètode científic té com a objectiu la cerca i producció de coneixements, mentre que el mètode professional es dirigeix a la transformació d'una realitat o situació determinada”.

Distingits aquests dos nivells metodològics, un altre aspecte conceptual del mètode fa referència al corrent, dins del treball social, que defensa per al treball individual i familiar, i grupal, l'accepció de treball social clínic, representat al nostre país per A. Ituarte i J. Fontbuena. El mètode clínic és el mètode utilitzat per metges, psicòlegs, treballadors socials i psiquiatres, que es caracteritza per singularitzar cada

persona que rep l'atenció del professional, perquè ja que es pot parlar d'una catalogació de problemes, de malalties, de conflictes o de trastorns, cadascun prendrà una clínica diferent en relació amb les característiques de la persona que els pateix. D'altra banda el mètode clínic dóna molta importància a la diagnosi de la situació-problema, als aspectes ètics i a la funció preventiva o prospectiva de l'atenció psicosocial (Norten, 1982).

La referència al treball social clínic no pretén ser un retorn al passat, sinó la reivindicació d'aspectes constituents dels mètodes, en aquest cas del treball social de grup.

Modalitats del treball social de grup

G. Konopka l'any 1963 va definir el treball social de grup com “un mètode de treball social que ajuda els individus a millorar el seu funcionament social, a través d'experiències constructives de grup, i a enfrontar-se amb els seus problemes personals, de grup o de la comunitat d'una manera més efectiva”. Aquesta definició ha estat comunament acceptada pels diferents autors que tracten el tema del treball social de grup.

Des del moment en què es consolida aquest mètode de treball social, els primers autors, M. Murphy, G. Konopka, G. Wilson, distingeixen dues modalitats de treball social de grup: A) Els grups que tenen per finalitat ajudar a millorar els problemes de les persones que participen en el grup: “ajudar l'individu a través del grup”, i B) els grups d’“acció social” que tenen per finalitat organitzar projectes

col·lectius i col·laborar en el desenvolupament de la comunitat. Papell i Rothman (1966) divideixen la pràctica de treball social de grup en tres models. A) terapèutic, B) de reciprocitat, i C) d'objectius socials. N. Kisnerman (1969) recull aquesta tradició i parla de “grups orientats cap el creixement” i “grups d'acció social”.

La diferència principal radica en el focus d'atenció del treballador social, a) l'ajut individual a través del grup, o b) l'ajut al grup per aconseguir objectius col·lectius, socials o comunitaris. Aquestes dues variants del treball social de grup es distingeixen també amb la forma de conducció dels grups: en els primers, els treballadors socials hauran d'afavorir la creació i la cohesió del grup com un procés dins del qual els membres poden comprendre, vivenciar les pròpies actituds i relacions, i millorar alguns aspectes de la seva situació personal. Mentre que en els grups d'acció social el professional ajudarà el grup a planificar els seus projectes d'intervenció, potenciarà la participació, l'expressió d'opinions i compromisos, ajudarà a prendre decisions i a avaluar els resultats de les activitats de grup, en definitiva a aconseguir canvis externs com a objectiu primari, i secundàriament a obtenir els beneficis personals que comporta, en general, la participació social.

El treball social de grup s'anomena sovint també treball social amb grups, la qual cosa no presenta cap incorrecció, però és més pertinent parlar del treball social de grup quan ens referim al mètode de treball social (amb els coneixements, finalitats i valors de la professió que el sustenten) i de treball social amb grups quan es vol posar l'èmfasi en el camp d'aplicació del treball social, en aquest cas els grups (grups

de pares, de joves, d'afectats per algun problema social o de salut, etc.).

Amb l'intent de revisar i actualitzar les tipologies del treball social de grup, es va presentar a les IV Jornadas Nacionales de Trabajo Social y Salud celebrades a Bilbao l'any 1995 una proposta de modalitats del treball social de grup: grups socioterapèutics, grups socioeducatius, grups d'acció social i grups d'ajuda mútua (Rossell, 1995). A cadascuna d'aquestes modalitats o tipologies corresponen, en termes generals, un tipus d'abordatge particular en l'organització i la direcció del grup. Aquesta classificació podria permetre identificar, comparar i analitzar els grups entre els professionals del treball social, i amb professionals d'altres disciplines.

Els grups socioterapèutics i els grups socioeducatius “tenen per objectiu metodològic principal oferir ajuda personal als participants, ajuda socioterapèutica o socioeducativa a través de la participació en un grup conduït per un treballador social”.

Els grups socioterapèutics “s'apliquen en el treball social per tractar aquelles dificultats que conflictuen i produeixen patiment a les persones usuàries, i els impedeixen desenvolupar les seves capacitats, els seus afectes, relacions i responsabilitats socials”. La intervenció socioterapèutica va dirigida a millorar les vivències, la comprensió i la participació familiar i social de cada membre del grup, la qual cosa implica un desenvolupament de les capacitats emocionals i de comprensió de cada persona per enfrontar-se amb les pròpies vivències i millorar les relacions amb la família i l'entorn: grups de pares de persones amb trastorn mental, grups de cuidadors de persones

amb demència, grups de persones afectades per diferents problemes, etc.

Els grups socioeducatius “s’adrecen al desenvolupament, adquisició d’hàbits i comportaments i funcions que per diferents causes no formen part del repertori comportamental dels membres del grup. L’adquisició d’aquestes capacitats, anomenades també habilitats socials, pot representar un progrés personal, i pot també evitar un procés de deteriorament i marginació social”. Els programes d’inserció social o laboral, per exemple, inclouen la participació dels usuaris en grups socioeducatius per estimular la motivació, la responsabilitat, crear o reforçar hàbits normatius, entre d’altres.

Els grups d’acció social “tenen per finalitat principal aconseguir objectius socials que van més enllà del benefici que poden assolir els propis individus que constitueixen el grup. No són grups per resoldre problemes individuals com els socioterapèutics, sinó que els membres hi participen per millorar algun aspecte d’un col·lectiu o de la comunitat, tot i que a través d’aquesta participació obtenen experiència i satisfacció”. Els grups d’acció social s’han d’organitzar o autoorganitzar per obtenir resultats: han de fixar uns objectius, distribuir funcions, considerar els mitjans i les capacitats que tenen, etc. Els grups d’acció social arriben a tenir un nivell considerable d’autonomia i responsabilitat, després d’unes etapes de maduració i cohesió. En aquests grups la conducció del grup i la participació del treballador social estaria en proporció inversa a l’estructuració, la cohesió del grup i la seva capacitat per aconseguir els seus objectius. En general els trobem inclosos en la biblio-

■ **En aquests grups la conducció del grup i la participació del treballador social estaria en proporció inversa a l’estructuració, la cohesió del grup i la seva capacitat per aconseguir els seus objectius.**

grafia sobre el treball de comunitat, tot i que els grups d’acció social es poden desenvolupar des de diferents serveis o iniciatives: grups d’acollida a immigrants, grups de dones contra la violència de gènere, grups per reivindicar serveis, etc.

Els grups d’ajuda mútua “ofereixen als seus membres la possibilitat de suport mutu per suportar, millorar o superar situacions que els afecten durant períodes llargs de temps. Els grups d’ajuda mútua, en sentit estricte, es caracteritzen per la no presència de professionals a les reunions que mantenen”. Una característica important és el coneixement que es genera des del món profà sobre les malalties, les addiccions o altres afeccions, pròpies o de familiars, i el paper emocional i també de solucions pràctiques que es generen en el grup, en el que hi ha una transferència d’informació sobre la problemàtica que es tracta en el grup.

Els grups d’ajuda mútua s’inclouen com una modalitat dins del treball social de grup perquè, tot i que operen de forma independent, sovint fora dels serveis socials o de salut, acostumen a mantenir relació amb treballadors socials, els quals impulsen, orienten, ofereixen informació i formació a les persones interessades, i de manera especial als “facilitadors” dels grups d’ajuda mútua.

A Catalunya tenim un exemple molt clar del paper que van tenir els treballadors socials, i de manera especial F. Roca, amb col·laboració d'altres professionals, en la promoció dels grups d'ajuda mútua des del Servei de Promoció de la Salut de l'Ajuntament de Barcelona, als anys 90. En aquells anys es va impulsar la creació i funcionament de més de 100 grups d'ajuda mútua a Barcelona, relacionats principalment amb l'àmbit de la salut. Molts d'aquests grups van convertir-se, posteriorment, en associacions dins les quals encara trobem grups d'ajuda mútua com poden ser Àgata (un dels primers) de l'Associació de Dones Afectades de Càncer de Mama, associacions de malats bipolars, malats mentals, malalts renals, etc. Potser aquesta pràctica social ha quedat substituïda, en part, per la proliferació de bibliografia sobre l'"autoajuda" que apareix als inicis dels anys 2000. De tota manera existeixen, a la RTS, articles interessants sobre aquelles experiències.

És important distingir entre el component d'ajuda mútua present en tots els grups socioterapèutics i socioeducatius dirigits per professionals, dels objectius d'ajuda mútua que caracteritza els grups que es desenvolupen i funcionen, insistim, sense la presència d'un professional.

Cada una de les modalitats de grup esmentades té uns objectius genèrics diferents entre si, i, en conseqüència, l'abordatge metodològic i la participació dels professionals haurà de ser diferent en cada un, encara que en totes les modalitats presentades el grup és el focus central d'atenció. D'altra banda cada una d'aquestes modalitats inclou un nombre molt ampli de grups, alguns dels quals són exemples

paradigmàtics de cada modalitat, mentre que d'altres es trobarien en situacions límit entre elles.

Fins aquí hem parlat de modalitats de treball social de grup dins el mateix mètode clàssic de treball social de grup, modalitats referides als objectius genèrics dels grups.

■ També es poden classificar els grups per les característiques o problemàtiques dels membres que formen un grup, que és la classificació més habitual.

També es poden classificar els grups per les característiques o problemàtiques dels membres que formen un grup, que és la classificació més habitual: parlem de grups de pares d'infants hospitalitzats, grups d'adolescents, grups de mares adolescents, grups de dones immigrades o grups de pacients depressives, entre molts altres.

Una altra possibilitat de classificar els grups és per la tipologia dels objectius específics. En aquest sentit, els resultats de la recerca "El treball social amb grups de persones usuàries dels serveis socials a Catalunya", realitzada entre els anys 2009-2011 i publicada el 2012, mostra que, de 206 grups estudiats, la modalitat de grups socioterapèutics és la més nombrosa: 119, que representen un 57,76% del total, amb una varietat important d'objectius entre ells: grup de dones grans per disminuir l'aïllament, grups socioterapèutics per a esposes de malalts alcohòlics, grups per a la integració social per a persones amb trastorn mental, o grups per superar el dol migratori. Els segueixen els grups amb

objectius d'integració social, amb un total de 34 grups, i 14 socioeducatius, entre altres tipologies (Alegre i Rossell, 2000).

Són interessants les dades que mostren la gradació de grups amb objectius específics que els treballadors socials duen a terme amb persones amb trastorn mental que han d'ingressar durant un temps en un centre de salut mental, que van des dels grups d'acollida fins als grups per preparar l'alta, passant per grups per integració al centre, o grups per adquirir pautes adaptatives i altres grups. Una situació semblant la trobem en centres on atenen persones que han perdut algun membre o alguna funció i que tenen un període llarg de tractament. Paral·lelament, en aquests centres s'organitzen grups per a parels i familiars.

Avantatges que ofereix el treball social de grup

Quan un treballador social es planteja organitzar un grup és perquè pensa que és la millor opció metodològica per ajudar un determinat nombre de persones amb una problemàtica, preocupació o interès similars. Si el treball social de grup es considera una alternativa d'atenció psicosocial és perquè la situació grupal ofereix unes possibilitats millors per a aquells usuaris que l'atenció individual, familiar o comunitària, i, per tant, hauríem de considerar quines hipòtesis sostenen el benefici del treball de grup.

Diferents autors: Heap, 1982, Brown 1988, Shulman 1992, entre d'altres, coincideixen en els criteris següents:

- Tota persona necessita ser reconeguda i sentir que pertany a algun grup,

ja que les experiències infantils perviuen en els adults. La participació en un grup pot reduir les dificultats de comunicació i de comprensió de les relacions.

- El grup facilita la relació amb altres persones, redueix l'aïllament i afavoreix el sentiment de pertinença. Permet reconèixer el valor de les relacions positives.
- Un grup de persones amb necessitats similars pot ser una font d'ajuda i suport mutu, per comprendre i solucionar problemes de caràcter emocional i relacional.
- Les actituds, els sentiments i el comportament poden ser modificats en un context de grup, per un procés d'identificació amb altres membres, i per la presa de consciència de les pròpies reaccions i les causes que les originen.
- L'ambient contenidor del grup pot facilitar l'expressió de sentiments negatius vers un mateix o els altres que fins aquell moment quedaven ocults o negats.
- Els canvis que es produeixen a través del grup acostumen a ser més consistents que els aconseguits per altres mitjans. El grup reforça i valora i és un referent per mantenir noves actituds i comportaments.
- En els grups organitzats pels treballadors socials es fomenten els valors democràtics, socials i l'empoderament dels membres.

Els grups també poden tenir conseqüències negatives per als seus membres: quan es manipula els participants, quan s'orienta cap a finalitats inadequades i es crea

confusió, angoixa i confrontació entre els membres.

Els grups, les situacions grupals, ofereixen, per tant, unes possibilitats que els professionals utilitzen per aconseguir objectius específics. Seguint aquest supòsit considerem que és molt important per als treballadors socials conèixer el funcionament psicològic dels grups, per poder comprendre els fenòmens més freqüents i rellevants, i poder conduir el grup vers la consecució dels objectius.

L'organització de grups

L'elecció del mètode i de l'orientació tècnica per part del treballador social s'ha de correspondre a les característiques i necessitats del moment dels usuaris i a les característiques i model d'atenció dels serveis. En cada centre o programa específic una persona pot rebre ajut per millorar o resoldre un aspecte de les seves dificultats, i és en aquest sentit que si els grups estan metodològicament ben dissenyats es poden complementar entre ells i amb altres nivells d'intervenció: la parella d'un pacient en tractament per alcoholisme, que acudeix als grups que organitza el centre per a familiars pot, alhora, participar en un altre grup per persones distímiques que organitza el servei de salut mental, i en un

■ Això indica que en tots ells s'utilitza la dinàmica de grup com la millor manera d'aconseguir els objectius respectius, però necessàriament el disseny dels grups i les formes de conducció variaran entre ells.

programa per la promoció de l'ocupació. Això indica que en tots ells s'utilitza la dinàmica de grup com la millor manera d'aconseguir els objectius respectius, però necessàriament el disseny dels grups i les formes de conducció variaran entre ells.

L'organització d'un grup s'ha d'establir sobre diferents criteris: inicialment s'ha de considerar la conveniència de crear un grup amb persones amb una problemàtica i en un moment evolutiu d'aquesta problemàtica semblants. És a dir, en el moment de rebre un diagnòstic d'una afecció física o psíquica o en el procés de rehabilitació personal o d'un familiar. O quan familiars de persones amb demència es troben en les primeres fases d'evolució, o quan ja han perdut totalment la consciència. També s'ha de considerar si l'objectiu és donar informació i suport, o si s'han de tractar aspectes de les relacions anteriors entre cuidadors i malalts que han estat conflictius i produeixen agressivitat, culpa i malestar en el cuidador. Per a cada tipus de grup hi ha una composició i organització més idònia.

Composició: nombre de membres que presenten un problema o dificultat determinats i que el treballador social considera adient per formar el grup.

Característiques dels membres: edat, gènere, ètnia, estils de vida i característiques personals, considerant la pertinència de més o menys homogeneïtat entre ells.

Objectius: sobre la base de les modalitats que s'han definit (grups sociterapèutics, socioeducatius, d'acció social i d'ajuda mútua) s'han de definir els objectius del grup de la manera més ajustada i explícita possible, per exemple grup de malalts hematològics: compartir experiències davant de la malaltia; grup de pares

de fills amb trastorn mental: ajudar a comprendre el trastorn i les seves manifestacions; grups de familiars de malalts amb demències: informació, suport i contenció emocional; grups de dones immigrants: elaborar el dol migratori, integració social, etc.

Durada del grup: nombre de sessions, i durada i freqüència de cada sessió.

Abordatge tècnic en la conducció del grup. Podem plantejar tres abordatges bàsics en la conducció dels grups: **directiu, no directiu o semidirectiu** (Rossell, 1995). L'abordatge tècnic s'ha de decidir en planificar el grup, ja que des d'un primer moment marcarà la relació entre el treballador social i el grup i la relació entre els membres del grup, i propiciarà la formació del *setting* de les relacions grupals.

Abordatge directiu: es caracteritza per: "A) el professional té un paper central i actiu en el grup, B) el professional s'anticipa a la iniciativa del grup, i C) el treballador social promou la dinàmica de grup a través d'estímuls programats amb la finalitat d'aconseguir determinats efectes: verbalitzar dificultats, fer activitats, etc."

Abordatge no directiu: és el que "A) permet l'expressió lliure i creativa del grup, B) el professional condueix el grup a partir dels fenòmens i continguts que el grup expressa. Aquest abordatge tècnic no s'ha de confondre amb la passivitat o amb el "*laissez faire*", ni amb els grups psicoanalítics". Tampoc impedeix que s'introdueixi alguna tècnica complementària a la discussió verbal, si es considera necessari per afavorir el procés del grup.

Abordatge semidirectiu: "El treballador social introdueix un programa de temes o activitats com a mitjà per dinamitzar el grup, introdueix tècniques com la represen-

tació i canvi de rols, l'expressió de desitjos i ideals, seqüències biogràfiques, etc., a través de les quals es canalitzarà el procés de grup".

L'abordatge s'ha d'establir en funció dels objectius del grup i de la capacitat dels membres per expressar i aprofundir en les seves dificultats i conflictes. Per aquest motiu en els grups d'acció social s'utilitzen abordatges directius o semidirectius, mentre que en els d'ajuda mútua sovint són no directius. No considerem convenient, en el treball social de grup, utilitzar tècniques per a tot, ja que s'entorpeix el procés de grup i la possibilitat que els participants contactin amb els seus propis sentiments, ansietats i conflictes que són el motiu d'assistir al grup.

Avaluació: s'han de considerar els resultats sobre l'evolució de cada membre en el grup, del grup en termes d'objectius i procés metodològic, i de la satisfacció dels participants. És important també valorar l'impacte sobre la institució i l'impacte social.

En el treball social de grup trobem tres elements principals: a) Els membres del grup, cadascun amb les seves característiques personals i la seva problemàtica, b) el grup, configurat a través de la interacció entre els membres, que es constituirà com una entitat singular, i c) el treballador social. Cal que el treballador social mantingui aquesta triple mirada durant tot el procés de grup, i que mantingui el *setting* de la relació, de manera que es consolidi l'estructura relacional i durant tot el procés.

El grup: objectius i etapes del procés

Quan el TS reuneix un determinat nombre de persones, amb una problemàtica

similar i amb uns objectius explícits i compartits per tots els membres, el grup, com a fenomen psicosocial, en realitat encara no existeix. S'anirà constituint a través de la participació i de les interaccions de les persones que el formen, s'anirà desenvolupant en passar per diferents etapes i conflictes fins arribar a un nivell de cohesió necessari per satisfer les necessitats dels membres. Per aquest motiu és molt important que els treballadors socials coneguin i tinguin experiència sobre dinàmiques i processos grupals, per poder-los conduir de manera pertinent. De manera que a través del procés es puguin anar expressant els problemes, les actituds, les ansietats de cada membre, i del conjunt, en relació amb la problemàtica particular que els afecta. Dins d'aquest procés cada persona participant anirà comprénent millor les seves dificultats, trobarà el suport del grup, podrà expressar les seves opinions i sentiments amb major claredat i el grup cohesionat serà el mitjà i context de canvi, com defineix R. Vinter.

És en aquest sentit que els objectius i el procés de grup transcorren paral·lelament, durant el temps que dura el grup. Es podria pensar que l'objectiu (tractar i reflexionar sobre les situacions problemàtiques que presenten els membres) és l'eix organitzador del grup, ja que és la part conscient, voluntària, responsable de cada membre i del grup. Mentre que en el procés cada membre "viurà" les seves dificultats a través de les reaccions dels altres, i de l'acomodació difícil entre els membres sorgirà una situació nova que és el grup. Durant el procés s'aniran confrontant, discutint i comprénent diferents formes de reaccionar, de viure i d'interpretar

fets i sentiments, propis i dels altres, i el més important és que es produiran canvis interns i en la conducta de cada membre.

S'ha de considerar el fet que parlar dels problemes propis, o de problemes de familiars, davant de desconeguts produeix sentiments de vergonya, de culpa, de ridícul o de tristesa, i és per aquest motiu que en la primera o primeres sessions els membres experimenten una ansietat anticipada (temors i fantasies que més endavant explicaran: "pensava que seria com un confessional", "creia que em farien preguntes que no sabia respondre"...), i una ambivalència entre anar al grup on trobaran el treballador social que creuen que els explicarà el que han de fer, o ser grup on tothom pot opinar i parlar... Anar al grup, com anar a qualsevol lloc desconegut, provoca una certa por o malestar inicial. Per tant a la primera sessió de grup on es fan les presentacions i s'expliquen els objectius, acostuma a produir-se una participació dels membres però poca interacció entre ells. De tota manera, des de la primera sessió sorgeix un fenomen que W. Bion anomena mentalitat grupal, entitat mental que uneix emocionalment al grup.

La majoria d'autors (Kisnerman (1968), Heap (1981) Brown (1988), Shulman (1992), Lovell (2004)) parlen del procés de grup i de les etapes per les quals es desenvolupa aquest procés. Hi ha unanimitat en tots ells en les fases de: formació, conflicte, integració/cohesió i final. Alguns autors inclouen una fase normativa o d'organització que correspondria més aviat als grups d'acció social, en els quals la tasca del grup és crear una organització interna, i el desenvolupament de funcions per aconseguir un objectiu de caire social.

També en alguns grups socioeducatius, en els quals s'utilitzen activitats, es poden incloure aquestes fases. En aquest treball ens referirem a les etapes de dependència, conflicte, cohesió i final.

Etapa de formació o dependència.

És l'etapa inicial del grup, en la qual el professional ha d'establir l'enquadrament del grup, és a dir ha d'establir la forma de funcionament més adient en cada grup, a través de la conducta verbal i no verbal. Si en un grup socioterapèutic la treballadora social diu que són els participants els que han de participar i presentar les seves experiències i interessos en el grup, no pot estar parlant la meitat de la sessió. A més dels fenòmens descrits en la primera sessió, aquesta etapa es caracteritza per un intent recurrent del grup d'atribuir al professional la solució dels seus problemes, la idealització fantasiosa del seu saber i poder. No han anat a compartir, sinó a rebre, i es manifesta un intent d'establir una relació particular amb el treballador social. Aquest ha d'afavorir l'intercanvi entre els membres del grup, ja que si dona respostes fomenta la dependència. És millor retornar al grup les qüestions: "què pensen sobre aquest tema?" "algú té experiències semblants?"...

Parlen dels seus problemes i cada membre es presenta com el que té una situació més difícil. És més aviat una descàrrega que un intercanvi. Sorgeixen líders efímers, persones que poden parlar molt i bloquejar la participació (que ho saben tot i donen consells, "el que hauria de fer el professional"), i que posteriorment tindran un altre paper en el grup. El professional no ha de tenir pressa per intervenir en el malestar del grup, però cal que s'establei-

■ El professional no ha de tenir pressa per intervenir en el malestar del grup, però cal que s'estableixin unes normes.

xin unes normes: deixar parlar, no agredir, oferir espai als membres que no intervenen... Ha de relacionar allò que han parlat amb la problemàtica que els afecta, etc. També és interessant observar com el tractament dels temes varia de l'etapa inicial del grup a l'etapa de cohesió (en un grup de pares amb problemes amb els seus fills, una mare jove manifestava les dificultats amb la seva filla de 18 mesos, ja que considerava que la seva filla no era obedient i no acceptava les normes, no acceptava que li donés el menjar, i plorava contínuament... Algú li donava consells però ella insistia que la nena era estranya i no la podia aguantar). Veurem aquesta mare en l'etapa de cohesió del grup.

Veiem com es va donant un doble procés personal i grupal, i com el tipus d'intervenció del professional marcarà les relacions posteriors en el grup.

Etapa de conflicte. En aquesta etapa es manifesta clarament l'ambivalència entre ser individu en el grup o ser grup. Com s'ha dit anteriorment, les persones que van a un grup no hi van per "fer un grup", hi van per entendre o solucionar els seus problemes, i la manca de respostes directes per part del professional frustra i provoca una protesta del grup, o la retirada d'algun membre. El conflicte es manifesta en el grup en forma de crítica oberta o encoberta al professional, de discrepàncies entre els membres, de temes externs relacionats amb conflictes. En aquest sen-

tit és interessant observar com després de 5 o 6 sessions de grup hi ha un dia en què la sessió es caracteritza per una absència important dels membres, la qual cosa mostra l'ambivalència inconscient entre el desig de continuar al grup o abandonar. De fet, si els membres superen aquesta etapa de conflicte generalment continuen fins al final.

Etapa de cohesió. El grup ja ha entrat en una etapa d'integració i d'identificació amb objectius comuns. Es deixen parlar uns i altres, hi ha comprensió, respecte i suport. S'escolten i valoren uns als altres, parlen de progressos, es poden fer autocrítiques i plantejar canvis. Les relacions entre els membres són afectives i situades a un nivell de comprensió, de fer conscient, d'adonar-se de qüestions importants. La mare jove citada a l'etapa de dependència, quan faltaven 3 sessions per acabar el grup, diu que voldria explicar una cosa que no ha dit al grup: "Va tenir dues nenes bessones. Des del naixement a una la veure seva, que s'entenien, era la més maca i la més llesta, mentre l'altra no, no connectàvem, ni ella amb mi ni jo amb ella... Quan tenia 5 mesos i 9 dies, "la meva" va morir... Jo no ho podia creure, no ho podia suportar (plora amargament), ara he entès alguna cosa del que em passa amb meva filleta, pobreta, l'he rebutjat"... Es produeix un sentiment de compassió i de solidaritat del grup amb aquesta mare... En aquesta etapa hi ha un retorn a temes tractats anteriorment, però reconeixen que han canviat en la manera de sentir i comportar-se. El grup sovint s'idealitza: "tot ho he après aquí, no podia pensar que m'ajudéssiu tant (al grup)... S'expressen els sentiments no com la descàrrega del prin-

■ **El grup sovint s'idealitza: "tot ho he après aquí, no podia pensar que m'ajudéssiu tant (al grup)..."**

cipi sinó en forma continguda i lligada al pensament. El benefici grupal es trasllada a situacions externes, però sovint els participants no les vinculen directament a allò que s'ha tractat en el grup, tot i que reconeixen els beneficis i progressos que en general han assolit i la millora del seu estat emocional.

Etapa final. El grup expressa pena per la idea que el grup s'acabi: demanen perllongar-lo uns dies més (cosa mai recomanable). Diuen que ells continuaran igualment el grup, al mateix temps ara expressen dubtes sobre el benefici del grup, "creuen que es podia haver fet més", sembla que expressen la frustració per acabar el grup (Torras, 1996).

Aquestes etapes del procés de grup queden il·lustrades clarament en experiències publicades sobre "Grupos de acogida para mujeres inmigrantes" (Yago, Moreno y Melendez, 2001), y sobre "Grupos socioterapéuticos para mujeres frecuentadoras" (Cirera i Lopetegui, 1997), entre d'altres.

L'evolució en el procés de grup és general, tot i que en grups d'orientació directiva el professional no permet l'expressió espontània de sentiments i ansietats, que quedaran controlats per la directivitat i la dependència. Però el grup tampoc podrà arribar a un nivell de cohesió emocional necessari que permeti contactar, reconèixer o fer conscients actituds i sentiments relacionats amb els problemes que presenten els membres.

És important fer un diagnòstic del grup, generalment a l'entorn de l'etapa de conflicte, amb la finalitat de detectar i poder descriure les seves característiques i determinar els aspectes en què cal incidir i modificar: hi ha grups en els quals predomina un sentiment d'impotència, i de depressió, en altres predomina en el grup la negació i l'activisme (tot ho volen resoldre fora i no volen pensar), altres grups són normatius i legalistes i no toleren cap tipus de transgressió, etc. El treballador social ha de poder contrastar, fer conscient i flexibilitzar les actituds del grup perquè cada membre pugui trobar les seves solucions.

■ **El treballador social ha de poder contrastar, fer conscient i flexibilitzar les actituds del grup perquè cada membre pugui trobar les seves solucions.**

No podem acabar aquest apartat sense tractar de les valuoses aportacions de W. R. Bion, que ens ajuden a analitzar i comprendre la vida emocional dels grups. Bion constata que al grup es poden observar dos nivells principals de funcionament. Un nivell en el qual predomina l'estat i expressió emocional "grup de supòsit bàsic", en el qual el grup actua de forma vivencial, espontània, envaït per sentiments que fusionen el grup però li impedeixen reflexionar. I un altre nivell "grup de treball", en el qual les emocions i els comportaments reactius estan més controlats i en el qual els membres poden pensar sobre les pròpies dificultats, discutir sobre un tema, o reflexionar sobre les aportacions que es van presentant al grup. Situat en aquest

últim nivell el grup pot pensar sobre les pròpies emocions i reaccions dins i fora del grup, i això porta a la possibilitat de progressar en la millora de les dificultats de cada membre i del procés grupal (Grinberg, 1986).

En el funcionament dels grups existeix sempre un predomini d'un nivell sobre l'altre, mai tots dos al mateix temps, i és responsabilitat del treballador social poder identificar la seva presència i el significat dels continguts que el grup pot expressar.

En la mateixa línia Shulman (1992) argumenta que "quan un grup està actuant a través de comportaments verbals o no verbals, podem veure que els seus membres tradueixen els sentiments i pensaments en accions que s'adapten a la realitat. Cal observar i reconèixer el valor real i el valor simbòlic d'allò que el grup expressa".

La funció del treballador social és ajudar el grup a assolir els seus objectius. Per ajudar el grup l'ha de comprendre en el seu patiment i expressions successives. Ha de facilitar la participació i la integració dels membres, i renunciar sovint al protagonisme que és el que el grup demana, sense perdre el seu paper i autoritat professional. Ha de valorar l'assistència, la participació i ha de procurar que el grup superi els seus conflictes, ajudant a la presa de consciència, tolerància, i acceptació de la diferència. El professional ha de mantenir l'ideal i la possibilitat de millora de cada membre, de comprendre i d'acceptar els seus familiars i a ells mateixos a través d'una experiència compartida. Amb B. Brecht podríem proposar: "A la bona gent se la coneix en què resulta millor com més la vas coneixent...", ja que rescatar els aspectes positius de cada persona és també tasca del grup.

Bibliografia

- BROWN, A. *Groupwork*. Adershot. Gower, 1986.: ISBN: 9780566051982
- GRINBERG, L. *Introducción a las ideas de Bion*. Buenos Aires: Nueva Visión, 1986. ISBN: 9789506021153
- HEAP, K. *Psicoterapia de grupo: proceso y acción*. Madrid: Paraninfo, 1981. ISBN: 9788428311038.
- KISNERMAN, N. *Servicio Social de Grupo*. Buenos Aires: Humanitas, 1969. ISBN: 9505820240.
- KONOPKA, G. *Trabajo social de grupo*. Madrid: Euramérica, 1968. ISBN: 9788424001582.
- NORTEN, H. *Clinical social work*. Nueva York: Columbia University Press, 1982.
- RED, N. de la. “La metodología del trabajo social desde el marco de las ciencias sociales”, en *Cuadernos Andaluces de Bienestar Social*, núm. 8 (2000). Pàg. 9-32. ISSN: 1138-1035.
- ROSSELL, T. “Trabajo social de grupo: grupos socioterapéuticos y grupos socioeducativos”, en *Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 11 (1998). Pàg. 103-122. ISSN: 0214-0314.
- ROSSELL, T. y ALEGRE, R. “Trabajo social con grupos de personas usuarias de los servicios de bienestar social”, en *Trabajo Social y Salud* (2013). Pàg. 67-94. ISSN: 1130-2976.
- SHULMAN, L. *The Skills of Helping: Individuals, Families and Groups*. Itasca, Illinois: Peacock, 1992. ISBN: 9780495506089.

Una revisió del treball social grupal

Belén Parra Ramajo¹

Resum

El treball grupal té una capacitat elevada per generar processos de canvi psicosocials, personals, interpersonals i a nivell de la comunitat (Lewis, 2006; Parra, 2012). Aquesta metodologia utilitza les forces que emergeixen del propi procés per reforçar les potencialitats de les persones a partir de les vinculacions que es generen i desenvolupen entre elles. En aquest article es descriuen els components, característiques i “forces” que fan possibles els canvis en una intervenció grupal. Malgrat la seva dilatada trajectòria i els importants beneficis destacats, en els últims temps diverses veus anuncien una disminució de la pràctica del treball social de grup. Es posen en relleu alguns elements per a la reflexió sobre aquest fet.

Paraules clau: Treball social grupal, vincles, mutualitat, pertinença, canvi individual i social.

Per citar l'article: PARRA RAMAJO, Belén. “Una revisió del treball social grupal”, en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 23-29. ISSN 0212-7210.

Abstract

Group work has a high capacity to generate personal, interpersonal, psychosocial and community processes of changes (Lewis, 2006; Parra, 2012). This methodology uses emerging forces to reinforce individuals' potentialities. This article describes the components, characteristics and ‘forces’ that allow changes in a group intervention. Recently many voices have appeared announcing a diminishing tendency of social group work, although its long trajectory and important benefits. Some elements to reflect on this fact are presented.

Key words: Social group work, bonds, mutuality, belonging, individual and social change.

¹ Diplomada en Treball Social. Llicenciada en Antropologia Social i Cultural. Professora del Departament de Treball Social i Serveis Socials Universitat de Barcelona. Correu electrònic: belenparra@ub.edu.

Les forces que propicien els canvis en el treball grupal

El sorgiment de l'entitat de grup com a metodologia d'intervenció en treball social va ser un procés lent que es va gestar al final del segle XIX en els programes adreçats a la joventut, d'oci, en l'organització de campaments infantils i centres veïnals i en els *Settlement House*, que van fomentar la millora de les condicions de vida i el sorgiment del lideratge comunitari. Aquestes organitzacions comunitàries van utilitzar els clubs i associacions per al desenvolupament de programes de sensibilització cultural a la comunitat, per a la millora de la qualitat de vida de les recents comunitats industrials mitjançant el grup com a context per a l'acció i la reforma social. Es basaven en el convenciment que els grups organitzats compensen les persones de la sensació d'aïllament i solitud producte dels efectes de la industrialització a les relacions socials. Les finalitats d'aquestes organitzacions eren ajudar les persones mitjançant la transformació del seu entorn, intentaven veure l'individu amb els seus problemes i necessitats com a membre d'un grup, veí d'un barri amb problemes comuns. Assenyalaven que el grup tenia en si mateix un potencial d'ajuda, i el mateix la col·lectivitat, i el veïnat com a tal, amb les seves energies desplegades per aconseguir autèntics canvis socials (Miranda, 2004).

Des dels seus orígens, el treball social grupal, a través de la participació i la responsabilitat mútua, ofereix un mètode per millorar les relacions entre les persones i els seus entorns. Els treballadors socials buscaven el desenvolupament de la persona en la seva màxima capacitat i el fo-

ment de relacions més satisfactòries entre l'individu i el seu entorn.

En conseqüència, el grup com a mètode d'intervenció basa la seva singularitat en l'ús conscient de les relacions socials, de la interacció i vinculació entre les persones (Coley, 1947). Grace Coley, pionera en la teorització sobre el treball social de grup, sostenia que la intervenció professional mitjançant un grup apunta al creixement i al desenvolupament dels seus membres mitjançant la pròpia experiència. Ja des de les seves arrels, el nucli del treball social de grup és la creació deliberada d'un context grupal en què es promoguin les relacions i la participació per originar creixement i canvis significatius. El treball grupal té una capacitat elevada per generar processos de canvis psicosocials, personals, interpersonals i a nivell de la comunitat (Lewis, 2006; Parra, 2012).

Quines són llavors les forces que sorgeixen en l'acció grupal i que fan possible la generació de canvis? Què aporta un grup, com a context i mètode, perquè sigui considerat com una eina amb tant potencial per al canvi social?

Diversos autors consideren que la virtut que fa possible el canvi radica en la qualitat de les vinculacions i en les aliances entre les persones (Beresford i Croft, 2004; Postle i Beresford, 2007).

D'altres posen l'accent en l'ajuda mútua com la condició que possibilita la transformació. Ajuda mútua entesa com el procés mitjançant el qual les persones estableixen relacions de col·laboració, de suport i confiança (Sulman *et al.*, 2005; Larkin, 2007; Bibeau, 2007; Bartone *et al.*, 2008). Fins i tot Goodman (2014) especifica que en l'ajuda mútua es troben les

arrels del treball social grupal. La consciència de mutualitat s'aconsegueix amb la interrelació, cada persona en el grup experimenta la seva singularitat en un conjunt i la capacitat de sentir que pertany i pot influir en els altres.

D'altra banda, alguns autors (Nogueiras *et al.*, 2005; Larkin, 2007; Zamanillo, 2008; Robertis, 2012) ressalten la capacitat dels grups per restaurar els vincles socials i el sentit de pertinença. Pertinença social també anomenada necessitat de comunalitat per altres autors (Ward en Adams, Dominelli i Payne, 1998; Parsons, 2001; Fleming i Ward, 2013). Les situacions de necessitat, d'exclusió, tendeixen a aïllar les persones, sovint arriben a trencar els llaços d'unió i protecció amb els altres.

■ Les situacions de necessitat, d'exclusió, tendeixen a aïllar les persones, sovint arriben a trencar els llaços d'unió i protecció amb els altres.

L'aïllament, la solitud, la vergonya, la sensació de pèrdua de poder i de control sobre la vida, la disminució de l'autoestima... solen acompanyar els processos d'emmalaltir, les situacions de vulnerabilitat, l'exclusió. És per això que la intervenció grupal es descriu com l'estratègia professional ideal per contrarestar els símptomes derivats de les pèrdues i altres experiències traumàtiques (Segrits, 2008), per pal·liar la solitud i superar l'aïllament (Larkin, 2007). Els grups afavoreixen l'expressió d'emocions i sentiments, desenvolupen la capacitat d'escolta, de pensar, d'analitzar les situacions i els conflictes

(Rossell i Alegre, 2013). L'experiència de grup proporciona el poder de la presa de consciència sobre les pròpies situacions de vida (Parra, 2012), el grup ajuda els participants a incorporar relacions i experiències positives per utilitzar fora d'aquest (Alissi, 2001). Per tant, és també una plataforma per a l'enriquiment de la xarxa de relacions socials (Berry i Letendre, 2004; Sands i Solomon, 2004).

Un altre punt d'inflexió destacat pels autors rellevants del treball social grupal és la força del poder col·lectiu (Collins, 2009; Fleming i Ward, 2013; Ronnby, 2013). Aquesta perspectiva implica el reconeixement que les necessitats individuals tenen una dimensió plural i se satisfan mitjançant les relacions socials. Sennet (2012) aprofundeix en el poder de la cooperació col·lectiva quan es refereix a aquesta com el lubricant per a la coparticipació; la cooperació requereix dels individus la capacitat de comprendre mútuament i de respondre a les necessitats dels altres per tal d'actuar conjuntament.

L'adquisició de competències i habilitats es destaca també com un altre dels factors que possibilita el canvi en la intervenció grupal (Sands i Salomon, 2004). Els participants d'un grup desenvolupen coneixements i habilitats per fer front amb més potencial als problemes socials, a les transicions de desenvolupament i a les crisis vitals (Association for Specialists in Group Work, 1992).

Aquesta perspectiva de potenciació d'habilitats i competències es troba en estreta relació amb els enfocaments d'empoderament, el treball en grup ofereix un espai segur per poder realitzar el viatge des del canvi individual al canvi social

(Clark, 2009). Les intervencions des de la perspectiva de l'empoderament s'assenten en la creença que les persones que experimenten una situació d'adversitat són les més ben situades per identificar les solucions relacionades a aquesta situació (Ninacs, 2008). El treball social grupal ofereix la possibilitat de definir conjuntament la naturalesa dels problemes compartits i adquirir els coneixements i les habilitats necessaris perquè les persones puguin fer-se càrrec del seu destí, trencant amb les posicions de dependència que de vegades s'instauren en algunes pràctiques del treball social (Pestorius, 2006; Pullen-Sansfacon i Ward, 2012).

El treball social grupal considera primordialment que totes les persones tenen les habilitats, l'experiència i la capacitat per generar canvis en les seves vides.

Finalment cal assenyalar que és corrent trobar, a la literatura general del treball amb grups i des de diverses disciplines, la proposta conceptual sobre l'existència d'un conjunt de mecanismes intrínsecs en un context de grup i que operen promovent els canvis en els participants. Aquests mecanismes es denominen factors terapèutics grupals. La idea de factor terapèutic grupal es basa en la premissa que en un procés d'intervenció de grup s'interrelacionen un nombre determinat d'elements que es poden diferenciar els uns dels altres en termes dels efectes beneficiosos que produeixen en els membres del grup, que d'aquesta manera faciliten el canvi (Parra, 2012). Són onze els factors terapèutics grupals descrits en la literatura especialitzada, definits inicialment per Corsini i Rosenberg el 1955 i investigats posteriorment en la pràctica clínica per Yalom (1985): la instal·lació de l'esperança (el context grupal

possibilita veure millores en altres), la universalitat (el reconeixement de similituds en les situacions d'altres membres alleugereix la sensació d'aïllament), compartir informació (assessorament dels altres membres per fer front als problemes), altruisme (s'eleva l'autoestima en ajudar i ser ajudat), la correcció del grup familiar primari (exploració de les relacions familiars), aprenentatge interpersonal (es proven noves formes d'actuar i reaccionar), conducta imitativa (se segueixen els comportaments d'altres membres i del conductor del grup), desenvolupament de tècniques i habilitats socials (aprenentatge social), catarsi (expressió d'emocions), la cohesió de grup (acceptació, suport i relacions significatives), comprensió de si mateix (enteniment de la situació) i els factors existencials (el grup proporciona el valor de la singularitat en un context col·lectiu).

La perspectiva teòrica dels factors terapèutics proporciona un marc conceptual potent per a la comprensió del clima interpersonal que es produeix en qualsevol modalitat de treball amb grups. Els factors terapèutics grupals representen tant les condicions per al canvi, com també els elements propis del mateix procés.

El treball social grupal en l'actualitat, ha disminuït la seva pràctica?

Malgrat les característiques potenciadores, descrites anteriorment, dels escenaris grupals en la intervenció social, dels avantatges històricament reconeguts d'aquesta modalitat de treball social, de l'abundant recerca sobre els components que multipliquen els canvis en les pràctiques grupals en contextos molt diferents, i del reconeixement per part dels professionals de

l'enorme capacitat per a la recuperació del potencial inherent a les persones, diverses veus apunten a una disminució gradual d'aquest mètode en el treball social.

Són diversos els motius que s'estudien en l'intent de comprendre les raons de la disminució de les estratègies professionals grupals en l'actualitat; Drum (2006) els relaciona amb la posició especial del treball social grupal que qüestiona el paradigma dominant actual, centrat en l'individualisme, la competència, el dualisme i l'autoritarisme. La naturalesa de l'intercanvi recíproc que es produeix en els grups està en dissonància amb l'individualisme predominant i generalitzat en la societat actual. El treball social grupal busca connectar les preocupacions individuals amb l'esforç col·lectiu per al canvi social, s'entén que les persones poden experimentar problemes com a individus, però aquestes dificultats poden ser traduïdes en preocupacions comuns en un context segur per a l'intercanvi i la participació, on es reconguin les fortaleces de cadascun dels membres i la força de l'acció col·lectiva, sentiments conduents principalment a la restauració de la dignitat de les persones.

■ El treball social grupal busca connectar les preocupacions individuals amb l'esforç col·lectiu per al canvi social.

En la mateixa línia, Lazar (2007) també assenyala que el treball social grupal no s'utilitza en la mateixa mesura que el treball social de cas, indica que els motius provenen, per una part, de la contínua necessitat d'innovació que es requereix, i per una altra de la planificació rigorosa i imprescindible que els grups necessiten. També

considera que la por a l'exposició en grup i al poder col·lectiu dels membres és una amenaça a la demostració pública d'una possible incompetència del professional.

Les intervencions en grup comporten un canvi en la posició de saber del professional, el treball grupal comporta un nivell alt d'imprevisibilitat causa de les múltiples dimensions que s'hi conjuguen. Com ja s'ha descrit, el poder en els grups resideix en la qualitat de les vinculacions que es desenvolupen en el procés, i el professional contribueix a les condicions perquè es produeixin els canvis des d'una posició igualitària amb les persones participants. Treballar amb grups implica el convenciment que les persones són expertes en les seves pròpies vides, aquesta comprensió es posa en joc com a punt de partida en el procés grupal.

Com al·ludeix Lewis (2006), el treball social grupal és un mètode que empeny el professional a una reflexió contínua sobre la seva relació amb els participants, que desmitifica el poder professional, que s'ocupa de la singularitat i del col·lectiu simultàniament, que ens situa davant la dificultat per fer front a les contradiccions socials, però és precisament des d'aquesta contradicció inherent des d'on opera el treball social per a la transformació social.

Finalment, després de la revisió de la perspectiva del treball grupal, i de la identificació dels seus elements i característiques, que donen lloc a canvis qualitatius en la posició de les persones participants, que ofereix l'oportunitat per a la restauració dels llaços i la pertinença social, em pregunto si davant la falta de veu, l'aïllament i l'alienació cal idear noves formes de treball social. Cal buscar metodologies de treball renovades per generar acceptació, validació, comunalitat?

Bibliografia

- ADAMS, R.; DOMINELLI, L. i PAYNE, M. *Social Work: Themes, Issues and critical debates*. Nova York: Palgrave, 1998. ISBN: 033368818X.
- ALISSI, A. S. "The Social group work tradition: Toward social justice a free society". *Social group work Foundation Occasional papers*, 2001.
- BERESFORD, P. i CROFT, S. "Service Users and Practitioners Reunited: The Key Component for Social Work Reform", en *British Journal of Social Work*, núm. 34 (1) (2004), pàg. 53-68. ISSN: 1468-263X.
- BARTONE, A.; ROSENWALD, M. i BRONSTEIN, L. (2008). "Examining the Structure and Dynamics of Kinship Care Groups", en *Social Work with Groups*, núm. 31 (2008), pàg. 3-4. ISSN: 1540-9481.
- BERRY, M. i LETENDRE, J. (2004). "Lambs and lions: Psychoeducational groups, relationship skills and social networks", en *Groupwork*, núm.14 (2004), 1, pàg. 30-45. ISSN: 1746-6091.
- BIBEAU, N. "Adapter l'intervention de groupe aux besoins des adultes alcooliques ou toxicomanes, un défi", en *Service Social*, núm. 2-3 (2007), pàg. 261-273. ISSN: 1708-1734.
- CLARK, V. (2006). "Group Work Practice with Australia's Asylum Seekers", en *Australian Social Work*, núm. 59, 4, pàg. 378-390. ISSN: 1447-0748.
- COLEY, G. *Group Work with American Youth*. Nova York: Harper and Brothers, 1947.
- COLLINS, S. "Some Critical Perspectives on Social Work and Collectives", en *British Journal of Social Work*, núm. 39 (2009), pàg. 334-352. ISSN: 1468-263X.
- DRUM, K. (2006). "The essential power of group work", en *Social Work With Groups*, núm. 29 (2006), 2/3, pàg. 17-31. ISSN: 1540-9481.
- FLEMING, J. i WARD, D. (2013). "Facilitation and group-work tasks in self-directed group-work", en *Groupwork*, núm. 23(2) (2013), pàg. 48-66. ISSN: 1746-6091.
- GOODMAN, H. "From the Guest Editor", en *Social Work With Groups*, núm. 37:1 (2014), pàg. 3-7. ISSN: 1540-9481.
- MIRANDA, M. *De la caridad a la ciencia. Pragmatismo, Interaccionismo simbólico y Trabajo Social*. Saragossa: Mira Editores, 2004. ISBN : 8484651517.
- NINACS, W. A. *Empowerment et intervention: Développement de la capacité d'agir et de la solidarité*. Québec: Les presses de l'Université Laval, 2008. ISBN: 978-2-7637-8734-3.
- NOGUEIRAS, B.; BLANCO, P. i PLIEGO, P. "Los talleres y grupos de reflexión entre mujeres como prevención de la violencia. Una experiencia en una Concejalía de Mujer", en *Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 358 (2005). Vol. 18, pàg. 351-360. ISSN: 0214-0314.
- LARKIN, M. "Group support during caring and post-caring: The role of carers groups", en *Groupwork*, núm. 17 (2007), 2, pàg. 28-51. En línia. ISSN: 1746-6091.
- LAZAR, A. "A full course banquet: Designing a single group work course", en *Journal of teaching in social Work*, núm. 27 (2007), 1, pàg. 165-179. En línia. ISSN: 1540-7349.
- LEWIS, C. "What works? in groupwork? Towards an ethical framework for measuring effectiveness", en *Groupwork*, núm. 16(3) (2006), pàg. 71-89. ISSN: 1746-6091.
- PARSONS, R. J. (2001). "Specific Practice Strategies for Empowerment-Based Practice With Women: A Study of Two Groups", en *Affilia*, núm. 16 (2) (2001), pàg. 159-179. doi: 10.1177/08861090122094208.
- PARRA, B. "Estudio sobre los factores de cambio en grupos socioeducativos de familias de acogida extensa", en *Portularia*, Vol. XII, extra (2012), pàg. 131-139. ISSN: 1578-0236.
- PESTORIUS, M. "What Makes Groups Work? A Reflective Review in a Range of Contexts", en *Australian Social Work*, núm. 59 (2006), 2, pàg. 141-156. ISSN: 1447-0748.
- POSTLE, K. i BERESFORD, P. "Capacity Building and the Reconception of political participation: A role for social care workers?", en *British Journal of Social Work*, núm. 37 (2007), pàg. 143-158. En línia. ISSN: 1468-263X.
- PULLEN-SANSEACON, A. i WARD, D. (2012). "Making Interprofessional Working Work: Introducing a Groupwork Perspective", en *British Journal of Social Work* (2012), pàg. 1-17. ISSN: 1468-263X.
- ROBERTIS, C. "Evoluciones metodológicas del trabajo social en los nuevos contextos", en *Azarbe. Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, núm. 1 (2012), pàg. 39-48. ISSN electrònic: 2254-9641.

Bibliografia

- RONNBY, A. "We need the Community", en *Azarbe. Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, núm. 2 (2013), pàg. 21-30. ISSN: 2254-9641.
- ROSSELL, T. i ALEGRE, R. M. "Trabajo social con grupos de personas usuarias de los servicios de bienestar social", en *Trabajo social y Salud*, núm. 75 (2013), pàg. 67-94. ISSN: 1130-2976.
- SANDS, R. G. i SOLOMON, P. H. "Developing Educational Groups in Social Work Practice", en *Social Work With Groups*, 26:2 (2004), pàg. 5-21. ISSN: 1540-9481.
- SEGRIST, K. A. "Impact of Support Groups on Well-Being of Older Women", en *Journal of Gerontological Social Work*, núm. 51 (2008), 1, pàg. 42-52. ISSN: 1540-4048.
- SENNET, R. *Juntos. Rituales, placeres y políticas de cooperación*. Barcelona: Anagrama, 2012. ISBN: 9788433963482.
- SULMAN, J.; SAVAGE, D.; VROOMAN, P. i MCGILLIVRAY, M. "Social Group Work", en *Social Work in Health Care*, núm. 39 (2005), 3, pàg. 287-307. ISSN: 1541-034X.
- YALOM, I. D. *The Theory and practice of group psychotherapy*. Nova York: Basic Books, 1985. ISBN: 0465084478.
- ZAMANILLO, T. *Trabajo social con grupos y pedagogía ciudadana*. Madrid: Síntesis, 2008. ISBN: 978-84-975656-8-4.

Una mirada a l'atenció grupal des de tres perspectives diferents

Yolanda Fierro Fidalgo¹

Resum

Aquest article presenta tres visions diferents, i a la vegada entrelaçades, sobre l'Atenció Grupal segons el rol professional desenvolupat a l'Ajuntament de Barcelona: treballadora social en un Centre de Serveis Socials (CSS) desenvolupant projectes grupals, directora d'un CSS promovent projectes d'atenció grupal, i tècnica del Departament de Planificació i Processos (DPP), un lloc de treball no d'atenció directa sinó de planificació general on es dissenyen models d'atenció social. L'article, a través de la narrativa de la meua trajectòria professional, vol donar algunes idees i reflexions a l'entorn d'aquesta metodologia molt pròpia del treball social, considerada per experts i sobre tot pels i per les professionals que l'apliquen, com a molt útil, amb múltiples beneficis per a les persones usuàries.

Paraules clau: Sinergies, participació activa, empoderament, treball col·laboratiu, visibilitzar beneficis.

Per citar l'article: FIERRO FIDALGO, Yolanda. Una mirada a l'atenció grupal des de tres perspectives diferents", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball social de Catalunya. Pàgines 30-39. ISSN: 0212-7210.

Abstract

This article presents three different and interlinked visions about group work according to the professional roles developed at the Barcelona city council: a social worker working in a Social Services Centre (CSS) who develops group projects, the director of the CSS who promotes projects of group attention and a specialist at the DPP -Department of Process and Planning- who carries out a general planning to design models of social attention. My professional trajectory is used in this article to point out some ideas and reflections about this social work methodology, considered by experts as very useful and with multiple benefits for the users.

Key words: Synergies, active participation, empowerment, collaborative work, visualize benefits.

¹ Diplomada en Treball Social. Tècnica del Departament de Planificació i Processos de l'Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports de l'Ajuntament de Barcelona. Correu electrònic: yfierro@bcn.cat.

En l'exercici del meu rol com a treballadora social sempre he procurat desenvolupar projectes grupals de naturalesa diferent i amb finalitats diferents: mares primerenques; grups de pares i mares en l'exercici del rol parental, grups amb immigrants, etc. He tingut el convenciment dels beneficis que reportava per a les persones usuàries a les quals atenia i, a la vegada, representava un estímul constant per al meu desenvolupament professional.

Més tard, en qualitat de directora d'equips de CSS he procurat generar una dinàmica d'equip propícia i afavoridora dels projectes de caire grupal. Els beneficis i millores apreciades pels professionals ens en confirmaven la utilitat i generaven sinergies molt positives per a la resta de l'equip. Es valorava molt estimulant per a tots els i les professionals poder sortir de l'atenció individualitzada i familiar i posar en marxa projectes grupals de caire molt variat: dones patidores per la violència de gènere; adolescents i joves en medi obert; adolescents i nens amb dificultats de socialització; persones cuidadores, etc.

En l'actualitat, en treballar ja no en l'atenció directa, sinó dissenyant models tècnics de referència, parteixo d'un bagatge professional i d'una experiència basada en un saber molt pràctic, i davant els nous encàrrecs penso en clau d'utilitat sobre el que es necessita d'una manera pràctica i funcional, situant-me, buscant la mida i la distància adequada "des de fora, però molt propera", aportant elements d'anàlisi i propostes tècniques sòlides amb un relat pròxim, vinculat a les necessitats dels serveis socials. Aquesta circumstància impregna tot el procés de treball i em situa en una posició entre privilegiada i un repte constant.

Des de la perspectiva del treballador social que fa atenció directa

Els centres de serveis socials són receptors de situacions i problemàtiques molt diverses: processos personals relacionats amb pèrdues, reptes per afrontar moments crítics de la vida, desorientació, etapes del cicle vital complexes, etc., acompanyats per sentiments variats relacionats amb por, temor, angonya, incertesa, desesperança, dificultats per establir relacions socials, etc.

La persona és considerada com un individu en relació i en interacció amb el seu entorn, amb la família en primer lloc i també amb la comunitat del seu territori. Sempre forma part d'un col·lectiu més ampli amb el qual s'identifica positivament o negativament i amb el qual estableix vincles diversos (d'ajuda, d'amistat, de servei, de pertinença).

Dins l'escala de necessitats bàsiques s'identifiquen les necessitats afectives de les persones, que tenen a veure amb sentiments de pertinença a grups socials, amistats, relació, etc. A les persones que estan sotmeses a processos de patiment els costa molt demanar ajut; al mateix temps la cultura dominant de l'individualisme i el ritme de vida de la ciutat no ho facilita i proliferen situacions de soledat, fins a arribar a l'aïllament en màxim grau.

El i la treballador/a social té un rol central en l'atenció a la persona en situacions de fragilitat i carències, sovint generades pel mateix sistema social. A partir d'un diagnòstic encertat de la situació s'orientarà cap a cerca de solucions, i també tindrà en compte que una situació particular i concreta pot afectar un col·lectiu de persones. El i la professional, per tal

d'afavorir la inclusió social, aplicarà les diverses metodologies d'intervenció –individual i familiar, grupal i comunitària– i activarà els recursos necessaris, incloent des de l'inici la persona mateixa.

Els diferents perfils de població que poden ser objecte de l'atenció grupal són molt variats i van apareixent d'una manera contínua, uns són recurrents i els altres sorgeixen en el decurs dels anys de l'atenció social: pares i mares en l'exercici de la criança dels fills, dones monoparentals, paternitats amb fills adolescents, adolescents i joves amb dificultats per a la socialització, familiars cuidadors, adults amb dificultats motivades per la crisi econòmica, persones grans amb problemes de solitud, etc.

■ El grup com a mitjà per produir processos de canvi individual és una metodologia considerada pels experts i pels professionals de l'acció social com una eina generadora de transformació

El grup com a mitjà per produir processos de canvi individual és una metodologia considerada pels experts i pels professionals de l'acció social com una eina generadora de transformació social, atès que utilitza les forces que emergeixen del mateix procés de grup i reforça les capacitats de les persones mitjançant les interaccions i vinculacions que es produeixen a l'interior. El grup ofereix relacions de cooperació que inclouen un intercanvi recíproc i un compromís mutu.

El sentit i significat de l'atenció grupal passa per les relacions que es donen entre

les persones participants, així com en els vincles que s'estableixen en l'experiència mútua i compartida. Treballar en grup des d'aquesta perspectiva és intervenir per la promoció i l'autonomia des d'enfocaments que posen l'èmfasi en el suport dels professionals, en els esforços que fan les persones en la reconstrucció de la seva capacitat d'acció, afavorint el seu empoderament.

Aquesta orientació de capacitació cap a la persona proporciona un escenari on els problemes i els conflictes són identificats, examinats i reflexionats en una posició dialèctica, simètrica i de procés entre els participants i els professionals. La metodologia de treball en grup transmet l'esperança en els canvis, ja que representa centrar l'atenció en l'autoestima i la confiança de les persones en si mateixes.

És molt important incorporar la perspectiva de les persones-famílies que participen en les iniciatives o projectes grupals, que són els veritables protagonistes. Conèixer molt bé què representa per a elles aquesta experiència i quines implicacions té des del moment anterior a l'inici del grup i com reben-processen la invitació a incorporar-s'hi, passant pel que seria pròpiament la vivència de participar en el grup i compartir amb altres persones tantes coses, fins al que succeeix després i les conseqüències que això pot tenir en les seves vides.

Els treballadors/es socials han d'explicar molt bé a la persona usuària els avantatges que pot reportar l'atenció grupal i les dificultats principals que pot trobar-hi. Conjuntament han de valorar el moment òptim per participar en un grup, és a dir, quan la persona està preparada per compartir la seva situació amb altres en cir-

cumstàncies similars; són moments delicats que s'ha de plantejar des de la proximitat, l'acompanyament, la comprensió i el respecte a la seva decisió lliure.

Idees rellevants

El treball grupal no és sols una tasca dels i de les professionals que assumeixen la conducció del grup. Exigeix la implicació de l'equip en tot el procés: en la planificació, disseny, implementació i en l'avaluació dels resultats.

Per als i les professionals sense experiència, abans de posar en marxa un projecte d'atenció grupal convé que:

- coneguïn els beneficis que reporta aquesta metodologia de treball
- es formin i puguin participar amb altres professionals més experimentats, per aprendre
- s'ho plantegin com una oportunitat. L'experiència es va adquirint amb la pràctica
- facin una anàlisi de les casuístiques individuals a partir de la qual es poden identificar situacions similars i traslladar-la a l'equip per contrastar i compartir.

Per als i les professionals més experimentats, ja coneixedors dels beneficis que reporta l'atenció grupal, l'objectiu ha d'estar orientat cap a la millora contínua. S'ha de tenir en compte que és important sistematitzar les pràctiques, el reciclatge i la formació permanent així com compartir les seves experiències amb iguals o en altres aforaments externs, són fórmules que reverteixen en la feina habitual i ajuden a millorar-la.

També poden donar-se resistències personals i organitzatives, que juntament amb

poc reconeixement institucional aboquin a una inèrcia emparada i reforçada pel mateix sistema, provocant actituds d'acomodament: “davant demanda individual: resposta individual; el treball grupal exigeix temps i no en tinc; si faig grups, la feina s'acumula, etc.”

En general s'ha de viure com una oportunitat per:

- resoldre problemes d'una altra manera, amb un canvi en la posició unilateral, jerarquizada, del professional, situant a la persona en un pla de col·laboració mútua
- potenciar la creativitat, el dinamisme i l'adaptabilitat de les metodologies segons necessitats. És un desafiament constant al saber fer, i per tant permet un creixement professional molt important.

Des de la perspectiva de la direcció que gestiona un Centre de Serveis Socials

Dins les funcions que són competència del rol de direcció d'un CSS s'assenyalen:

- **Funcions relatives a la producció de serveis.** Destaca entre d'altres: l'elaboració del Programa d'Acció del Centre (PAC); l'avaluació dels serveis prestats, incloent-hi la qualitat i la utilitat per als ciutadans; supervisió directa dels serveis que presta, a més de: donar suport, orientar i donar suport tècnic als professionals respecte a les actuacions existents, ja es tracti d'atenció individualitzada i familiar, grupal o comunitària.

- **Funcions relatives a la relació amb el territori.** Inclou entre d'altres: garantir la relació i coordinació amb entitats i serveis del territori, actuant com a representant en els nivells de la seva responsabilitat.
- **Funcions relatives a la gestió de recursos.** Inclou la gestió de recursos humans, econòmics (control i seguiment del pressupost assignat als diferents projectes i activitats) i d'infraestructura.

Convé ressenyar que la planificació d'un projecte de treball grupal està emmarcada en el PAC (3), que esdevé el full de ruta en l'acció del servei, garantint una programació que inclogui tots els processos i projectes des dels diferents nivells d'atenció. Es tracta d'un procés que lidera la direcció del centre de serveis socials bàsics, que valida el nivell jeràrquic superior i que es construeix de forma participativa i consensuada amb tot l'equip de treball del centre.

Des del punt de vista de la intervenció social dels Serveis Socials Bàsics, s'ha de superar la visió tradicional dels tres nivells d'intervenció com si fossin compartiments estancats. Es fa necessària l'articulació i el diàleg permanent entre la dimensió individual-familiar i la dimensió grupal i comunitària sustentada en una interacció mútua, generadora de màximes sinergies entre els tres nivells.

El programa d'acció basat en una planificació estratègica inclou:

- **La diagnosi:** característiques de la població: perfils atesos, demandes formulades als professionals, necessitats i problemàtiques detectades, potencialitats existents; recursos mobilitzats; context socioeconòmic; característiques físiques i orogràfiques; xarxa de recursos del territori; dinàmica relacional de l'entorn, etc.
- **L'establiment de prioritats**
- **La definició d'objectius estratègics**
- **La programació.** En aquesta fase s'elabora el **Programa d'Acció** que defineix què es farà, amb quins objectius, qui hi intervindrà, com es farà, en quin temps, amb quins recursos i amb quins indicadors s'avaluarà.
- **L'execució,** entesa com el procés de posada en pràctica de les actuacions definides en el Programa d'Acció de Centre.
- **L'avaluació,** entesa com l'anàlisi d'impacte de resultats enfocada a la presa de decisions per millorar l'aplicació i desenvolupament del programa.

El treball grupal forma part del catàleg dels serveis socials. Facilitar temps per la relació, a través dels projectes grupals, és un recurs que moltes vegades és la solució i la fórmula més idònia per a resoldre els problemes i dificultats que pateixen les persones.

Aquesta metodologia no ha de ser voluntarista, ni estar supeditada a la iniciativa d'un únic professional, ja que si aquest canvia de lloc de treball el projecte pot desaparèixer. La clau és que els equips de treball dels CSS la tinguin integrada com un recurs bàsic i útil, i que es plantegin que davant diferents situacions tipus pot haver-hi diferents itineraris o rutes d'atenció social.

■ **La clau és que els equips de treball dels CSS la tinguin integrada com un recurs bàsic i útil, i que es plantegin que davant diferents situacions tipus pot haver-hi diferents itineraris o rutes d'atenció social.**

La direcció ha d'afavorir una cultura propícia per a l'atenció grupal, que pot passar per dissenyar una estratègia per empoderar l'equip, basada en la construcció d'un relat conceptual, metodològic i procedimental possibilista, centrat en el valor del grup i en el convenciment dels beneficis que reporta.

Els i les professionals que porten grups no s'han de sentir sols, tot el contrari, els projectes són del centre i les visions complementàries, així com les aportacions d'altres disciplines i companys d'equip, són molt importants. S'ha de generar un clima de confiança mútua perquè són derivants potencials.

També s'ha de tenir en compte la projecció cap a l'entorn. El director ha de vetllar per la projecció dels grups cap a la comunitat; és una idea molt important l'obertura dels grups al territori més enllà dels usuaris de serveis socials, per evitar l'estigmatització i alhora abordar la prevenció, contribuint a la cohesió social i a l'enfortiment de les xarxes socials de la comunitat.

Els equips, abans de l'inici de qualsevol projecte grupal, han de generar un debat profund, i el director ho ha d'afavorir, provocar. No tots els professionals estan predisposats a embarcar-se en aquesta aventura, la direcció ha d'adonar-se i

dissenyar una estratègia tècnica per socialitzar aquest debat, que ha de passar per:

- analitzar les necessitats de l'entorn
- identificar casuístiques susceptibles d'atenció grupal
- determinar el tipus de grup
- determinar el/la responsable conductor/a del projecte, valorant els perfils professionals més idonis en funció dels objectius que es vulguin treballar
- facilitar la gestió d'aspectes relacionats amb el pressupost, infraestructura, etc.
- facilitar als professionals responsables del projecte grupal el temps i suport necessari per dur-lo a terme, tenint en compte:
 - l'abans del projecte: espais de treball individual entre els professionals que han d'executar el projecte
 - en el desenvolupament: amb el seguiment i acompanyament vetllar pel procés, la dinàmica, les necessitats concretes que es puguin generar, i que siguin de caràcter administratiu, no específicament tècniques
 - el després del projecte. Una vegada finalitzat el projecte, els professionals han de fer l'avaluació, amb l'anàlisi i la valoració de tot el procés i dels resultats finals

Idees rellevants

- Paper estratègic de la direcció com a impulsora, promotora i catalitzadora, fomentant un clima adequat i pertinent per a l'atenció grupal als CSS.
- Generar una dinàmica d'equip propícia, orientada a l'aprenentatge, que

garanteixi la sostenibilitat d'aquest recurs posant en valor el saber dels experts, líders en el TS Grupal, que puguin transferir el seu saber als no iniciats.

- Plantejar l'avaluació com un repte que incorpori, per una banda, noves metodologies avaluatives que permetin demostrar de forma rigorosa els beneficis del Treball Grupal, i per l'altra, incorporar els participants, podent assumir d'aquesta manera un paper de subjectes passius a actius en el plantejament de dissenys innovadors i estratègics que ajudin a la millora del treball grupal.
- Aprofitar els espais comuns de l'equip (espai d'anàlisi de casos, espai de supervisió, reunions de seguiment de projectes, reunions d'equip, etc.) per a la reflexió interna i la creació de la cultura grupal i l'empoderament dels professionals.
- Facilitar el temps necessari i suficient, no només per a l'execució del projecte, sinó també per a la planificació, per al disseny, així com per a l'avaluació.

Des de la perspectiva d'un departament que té encàrrecs per construir models tècnics, conceptuals i metodològics relacionats amb l'atenció social

Quan treballes en la primera línia d'atenció o estàs gestionant i dirigint un centre, la praxi del dia a dia t'absorbeix i difícilment et permet una abstracció i reflexió sobre la pràctica quotidiana, així com també una sistematització d'aquesta pràctica.

Després d'una llarga experiència en atenció directa i gestió d'equips, conduint grups o gestionant-los, situar-te des d'aquesta mirada és una gran oportunitat. Fàcilment identifiquis les necessitats, basades en les carències viscudes en el desenvolupament dels rols anteriors. La posició és privilegiada, amb facilitat connectes i, a partir de la situació concreta, sorgeix un debat ric i l'anàlisi necessària per a la conceptualització que permetrà avançar en la definició de l'atenció grupal.

L'Ajuntament de Barcelona va fer una aposta i va expressar la necessitat de definir el model d'atenció grupal que s'ha d'aplicar als CSS de la ciutat. Poder treballar amb un grup de professionals, en aquest cas experimentats, em permet aplicar, en part, la metodologia grupal: afavorir la participació, arribar a consensos i acords, generar un clima adequat, lideratge positiu, construcció compartida, afavorir l'apoderament dels professionals participants, etc.

El procés d'elaboració d'aquest model combina la sistematització del coneixement teòric que fonamenta aquest marc de referència i la dinamització de diferents àmbits d'intercanvi i treball amb professionals dels equips dels serveis socials que han aportat coneixement i experiència pràctica a aquesta reflexió.

Es parteix del convenciment i de dues premisses:

- la necessitat d'establir un marc de referència singular i compartit per als projectes grupals que es duen a terme des dels serveis socials bàsics de l'Ajuntament de Barcelona, que identifiqui els elements comuns en una realitat diversa

- la voluntat de definir un marc de referència suggeridor i motivador per a l'acció, que constitueixi una base sòlida per orientar els esforços de millora del conjunt de l'organització.

Per construir aquest model, l'any 2013 es va iniciar un procés de treball² compartit i en col·laboració que encara no s'ha tancat. Es van crear diferents espais de treball col·laboratiu a diferents nivells:

- **comissió tècnica**³ constructora del relat, de l'anàlisi i del debat tècnic amb professionals de primera línia molt experimentats en l'atenció grupal, més la visió del món universitari
- **sessions plenàries i tallers d'aprofundiment i contrast**⁴ que van permetre l'obertura, l'anàlisi i el contrast necessari, amb la participació activa dels professionals de l'atenció directa (treballadors i treballadores socials, educadors i educadores socials, psicòlegs i psicòlogues de l'atenció social). Aquests àmbits de treball es convoquen amb un doble objectiu:
 - Recollir coneixement i informació d'interès per contribuir a l'enriquiment d'alguns aspectes bàsics del model, i
 - Contrastar les singularitats del model general i sistematitzar les especificitats dels principals projectes-tipus de treball grupal que es desenvolupen

- **taller de contrast extern**, amb la participació d'experts en la matèria vinculats al món acadèmic i molt coneixedors de la realitat, ja que majoritàriament també fan funcions de supervisió als equips de treball dels CSS.

Fruit d'aquest intens procés de treball, es va aconseguir elaborar el document en procés de construcció, que defineix les bases de l'atenció grupal, amb la identificació i una primera caracterització dels diferents grups que s'estan portant a terme en l'actualitat.

Idees rellevants

La forta pressió de la demanda individualitzada, juntament amb el poc reconeixement institucional, pot portar una inèrcia en la qual el professional focalitzi la seva mirada a l'atenció social basada en la demanda-resposta.

La necessitat d'un model d'atenció grupal i els instruments adequats per a la seva implementació és quelcom imprescindible per generar un canvi de cultura, però aquest no s'improvisa, es planifica i ha de partir d'un convenciment intern de tota l'organització basat en el reconeixement públic i explícit dels beneficis que reporta l'atenció grupal. S'ha de comptar amb el suport institucional, proporcionant el temps i els mitjans necessaris –inclosa la formació– per fer la feina amb les majors garanties de qualitat.

² Vull fer referència a l'Institut Municipal de Serveis Socials, direcció de Serveis Socials Bàsics (SSB), i al Departament de Planificació i Processos.

³ Formada per diversos professionals dels Serveis Socials Bàsics, amb la participació de la Universitat de Barcelona.

⁴ Vull manifestar el meu agraïment a tots i totes els i les participants en els tallers. Gràcies a les seves múltiples i riques aportacions ens han donat una visió molt completa sobre el valor, el significat i la força dels projectes grupals.

El coneixement expert dels professionals dels serveis socials bàsics en treball grupal, consolidat al llarg d'anys d'experiència, i l'adaptació de les seves metodologies de treball als canvis socials, proporciona la riquesa necessària per a la construcció compartida d'aquest model, que respon a la necessitat de visibilitzar una forma d'atenció amb qualitats importants per produir canvis socials.

Formació i reciclatge permanent, buscar altres formes per gestionar el coneixement: aprofitar l'expertesa dels professionals per transferir-la cap als no iniciats a través de l'acompanyament i l'observació directa, crear espais d'intercanvi entre professionals, etc., són fórmules que poden ajudar al canvi.

Donar més protagonisme al treball grupal com un altre tipus de resposta a la ciutadania no sols representa un canvi de cultura professional i organitzativa, sinó

també en la percepció i expectatives de les persones respecte a les respostes que poden trobar en uns Serveis Socials que aposten per ser molt més que simples finestres expenedores de recursos.

Consideracions finals

Aquesta triple mirada basada en l'experiència viscuda em fa pensar en clau de repte i tenir en compte les oportunitats de cada moment. Convé trencar amb la soledat i l'aïllament de les persones, generat pel mateix sistema social, i promoure espais grupals on compartir amb iguals. Aquesta metodologia de treball ha de ser coneguda i reconeguda per la utilitat i els beneficis que reporta, i ho hem de saber transmetre i comunicar tant a professionals de l'atenció directa com en l'estructura de les nostres organitzacions de treball i també a la comunitat en general.

Bibliografia

- ALBARRACÍN, M.; ALEMANY, R.; GABARRÓ, H.; GARRIGA, R.; JORBA, R.; LLIGADES, M.; MASSIP, J.; PAÍNO, M.; PÉREZ, A.; ROCA, N. y SAIZ, M. *Protocol·lit·zació de la Intervenció grupal amb dones que pateixen o han patit violència de gènere*. Ajuntament de Barcelona. Direcció Dona i drets civils. Direcció de Benestar Social. Sector de Serveis personals, 2007. Dipòsit Legal B-12.836-2007. Consulta 8 de marzo 2014 a <http://w110.bcn.cat/fitxers/observatorisocial/treballgrupalivioleneciaseixista.816.pdf>.
- ARAMBURU, L.; BARRIENTOS, A.; BORRULL, E.; DE BARBERÀ, J.; CATALÀ, C.; FITÉ, M.; GARCIA, L.; JORBA, R.; MELÚS, C.; MUTIÑO, M.; OLMOS, E.; SAIZ, M. y UCEÑO, I. “Les intervencions comunitàries i el treball grupal en el tractament de casos. Aprofundiment conceptual”, en *Revista de Treball Social*, nº 165 (2002), pág. 6-75. ISSN: 0212-7210.
- BROWN, A. *Treball de grup*. Barcelona: Frontissa, 1988. ISBN: 978-8473063500.
- HENRY, S.; EAST, J. y SCHITS, C. *Trabajo social con grupos. Modelos de intervención*. Narcea Ediciones, 2004. ISBN: 84-277-1475-0.
- HOMANS, G. C. *El grupo humano*. Buenos Aires: Eudeba, 1977. ISBN: 978-8479760250.
- *Les funcions i el perfil del director/a del centre de serveis socials*. Documents de desenvolupament del Pla d'Atenció Primària. Ajuntament de Barcelona, 1994. Consulta: 18/06/2014. <http://w110.bcn.cat/fitxers/observatorisocial/estrategiami llorassap.259.pdf>.
- *Model de Serveis Socials Bàsics a Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, 2008 consulta: 18/06/2014 http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/2011/9/documentacio_general10.pdf.
- PARRA, B. “Estudio sobre los factores de cambio en grupos socioeducativos de familias de acogida extensa”, en *Portularia*, Vol. XII, extra (2012), pág. 131-139. ISSN : 1578-0236.
- PICHON RIVÈRE, E. *El proceso creador*. Buenos Aires: Nueva Visión, 1987. ISBN: 950-602-030-2.
- ROCA, N. y MASSIP, J. *Intervención social en violencia sexista*. Barcelona: Herder, 2011. ISBN: 978-84-254-2832-6.
- SHAW, M. E. *Dinámica de grupo. Psicología de la conducta de los pequeños grupos*. Barcelona: Herder, 2004. ISBN: 978-8425431661.
- VARIOS AUTORES. *El Programa d'Acció Social de Centres de Serveis Socials*. Ajuntament de Barcelona, 2009. Consulta: 18/06/2014. <http://w110.bcn.cat/fitxers/acciosocial/programadaccicontralaprobresa.948.pdf>.
- ZASTROW, Ch. *Trabajo social con grupos*. Ed. Paraninfo, 2008. ISBN: 978-8497325745.

El grup com a eina de treball des dels serveis socials

Àngels Vives Belmonte¹

Resum

El treball fa una aproximació a la paradoxa del poc ús que es fa a la xarxa de benestar social del grup com a eina de treball per afavorir les capacitats cooperatives dels usuaris dels serveis. Descriu la importància en el desenvolupament de la humanitat dels grups i com fins al segle XX no es poden pensar els grups com a eina de treball per al guariment i l'activació de l'autonomia del subjecte. Introdueix la teoria de Wilfred R. Bion sobre el funcionament grupal, distingint els Supòsits Bàsics com a configuracions emocionals primitives i el Grup de Treball com la capacitat organitzativa grupal. Descriu les diferents modalitats de grups que es fan en les xarxes de Salut i de Salut Mental, i parla de la necessitat dels professionals de poder treballar acompanyats i alleugerits de la solitud de les consultes.

Paraules clau: Grup de treball, salut mental, psicologia de masses, observatori de bebès.

Per citar l'article: VIVES BELMONTE, Àngels. "El grup com a eina de treball des dels serveis socials", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014) Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 40-49. ISSN 0212-7210.

Abstract

This work is an approximation to the paradoxical fact of the little presence of group work in the welfare system to promote the users' cooperative capacities. It describes the importance of groups in Humanity development and how since the end of the 20th century it starts to be considered a tool to care and to activate individual's autonomy. It introduces Wilfred R. Bion's theory about group functioning (distinguishing Basic Assumptions as primitive emotional configurations and Work Group as the group capacity for organization). It describes different group models used in health services and mental health services pointing out the professionals' need to work together and lightened of the loneliness in consultations.

Key words: Work group, mental health, mass psychology, babies' observation.

¹ Psiquiatra. Psicoanalista (Societat Espanyola de Psicoanàlisi (SEP)- International Pshychoanalytic Association (IPA)). Presidenta de la Fundació Congrés Català de Salut Mental. Membre de Grup Alfa. Institut de treball grupal i familiar. Membre de l'ABE per l'Observació de Bebès. Docent i supervisora de treball en grups i famílies a diversos equips de la Xarxa de Salut Mental. Correu electrònic: 8226avb@comb.cat.

Una paradoxa

Des de sempre m'ha cridat l'atenció que des dels dispositius de treball social s'hagi dispensat poca atenció als usuaris dels serveis en grup. No se'ls ha convidat gaire a participar en grups en què el professional pugui articular la capacitat dels usuaris de compartir, identificar-se, posar en comú la seva situació. La disposició grupal permet posar en joc la capacitat pensant i cooperativa que emergeix quan estem amb d'altres, si es dóna una bona contenció de la tasca grupal. Tampoc l'he observat en aquest medi respecte al format grupal inter pares, grups d'ajuda mútua, que sovint han quedat fora de les competències dels treballadors socials. En canvi, sí que els han afavorit, facilitant i articulant espais d'aquestes característiques que ja vénen organitzats, però per associacions o iniciatives alienes a la xarxa de Benestar Social. Cal, doncs, que s'organitzin perspectives d'atenció pròpia del treballador social, que incloguin la possibilitat de rebre la demanda, o d'elaborar-la i fer un treball a partir de ser acollida i treballada grupalment.

Per fer això cal que el treballador social es familiaritzi amb aquesta eina d'atenció, igual que s'està fent als Serveis de Salut Mental des de fa més de quaranta anys. La meua percepció, tot i que conec poc el treball dins dels dispositius de Benestar Social, em dóna una idea més de treball individual i familiar que de maneig grupal. M'arriba més com una rèplica d'una concepció psicologista que d'una disposició de les pròpies concepcions teòriques de la disciplina social.

Social i grupal no poden funcionar dissociadament. Des de la concepció teò-

rica i tècnica d'intervenció en treball social, s'ha donat gran valor a la capacitat d'acollida i a l'atenció personalitzada als usuaris o a la detecció de situacions de risc o al treball familiar, totes activitats assistencials o preventives de primer ordre i imprescindibles. No obstant, cal que els professionals de TS facin seus els instruments de treball que ja fa molts anys que estem usant els professionals de SM. I el treball amb grups té necessàriament un caràcter social.

En la situació social actual, moltes persones que han desenvolupat recursos joics adequats en el seu desenvolupament personal, amb capacitat de sostenir estudis i feina, s'han vist privades dels recursos bàsics, tals com feina, habitatge i recursos alimentaris mínims per ells i les seves famílies. Son persones amb capacitat de fer ús dels recursos grupals d'una manera adequada. Si l'actitud d'atenció es fa només amb un caràcter individual, i articulant els recursos del sector i comunitaris pot ser insuficient, sobre tot és molt aclaparadora pel professional que ha de suportar el pes de les demandes sol al seu despatx, i amb la carència de recursos per satisfer les necessitats expressades. És fàcil que es doni una regressió i instal·lació en un funcionament altament dependent, o un abandonament desesperançat. Crec que només pot revertir-se aquesta situació si els usuaris, grupalment, adquireixen la capacitat de pensar i organitzar-se. I per això necessitem el grup. Sigui un grup de característiques d'ajuda mútua o un grup amb professionals que l'organitzen i el sostenen.

Han estat més iniciatives sindicals les que han organitzat grups de persones en atur de llarga durada, que estan tenint una

bona acceptació de part de les persones afectades.

■ **Crec que reunir els usuaris en un espai on posar en comú la situació de necessitat seria el primer pas per a l'activació d'un sistema de responsabilitat col·lectiva que permet l'emergència de pensament nou.**

Crec que reunir els usuaris en un espai on posar en comú la situació de necessitat seria el primer pas per a l'activació d'un sistema de responsabilitat col·lectiva que permet l'emergència de pensament nou. És des d'aquesta responsabilitat col·lectiva que es farà possible assumir el pes de la responsabilitat subjectiva. Tots i cadascun tenim responsabilitat de trobar una sortida, un pensament nou, que ens rescati de la situació que estem vivint.

I una altra situació important és que el grup permet de treballar acompanyat. Serem dos (tres, si és possible un observador en el grup) que estarem junts per fer-nos càrrec de portar el grup a la tasca de pensar. Aquesta situació és veritablement alleujadora també de la soledat del professional al seu despatx.

Un apunt

Atès que el meu treball està inspirat des de la meva formació com a psiquiatra i psicoanalista, no vull passar per alt un deute que tenim en particular a una dona, en la prehistòria del treball terapèutic en grups. Aquest deute és cap a Jane Addams

(Illinois, 1860 – Chicago, 1935). Una dona que va saber posar en marxa un dispositiu eminentment grupal, lluny de la idea de beneficència.

Jane Addams, juntament amb Ellen Gates Starr, creen la Hull House a Chicago al 1889. Aquesta dona va viure una infància difícil. Va morir la seva mare quan ella tenia dos anys i va ser criada, juntament amb els seus germans, per la segona dona del pare, que va tenir dos fills més.

Jane crea aquesta casa d'acollida, on són rebuts immigrants i gent desfavorida de les barriades marginals de Chicago. Arriben a rebre fins a 2000 persones per dia, i creen tota una estructura que permet les classes per adults, classes d'història, cuina, activitats artístiques, grups de teatre, borsa de treball i d'altres. Van publicar, el 1895, un treball que va encarregar el Departament de Treball del Govern al 1893, per obtenir un cens sobre salari i etnicitat dels barris marginats i habitatges de Chicago. Aquest estudi *Hull-House Maps and Papers* va ser l'inici de tot un treball de recerca amb una metodologia que va adoptar l'Escola Social de Chicago.

Va ser co-fundadora, al 1915, de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat, en plena Gran Guerra. Va ser professora associada de Sociologia de la Universitat de Chicago i Premi Nobel de la Pau al 1931, primer premi Nobel atorgat a una dona als EUA.

Necessitava, primer, aproximar-me a aquesta dona, per veure que la grupalitat no és aliena al treball social, i crec que hi ha hagut un cert allunyament a aquesta disposició, com si treballar en grup tingués més a veure amb la beneficència que amb un treball rigorós i singular.

Els grups humans

Des de tota la història de la humanitat, els grups han estat l'element central per fer front a les necessitats col·lectives, des de la necessitat d'empara, protecció, nutrició, a la necessitat de defensa davant una amenaça interna o externa al propi grup. Per comprendre més cabalment el fet grupal necessito representar-me'l millor, com en una mirada del més ancestral, com a homínids.

Des de l'inici de la humanitat ens hem organitzat en grups per fer front a les situacions d'alta necessitat. Sigui en els funcionaments nòmades, però especialment a partir de la instal·lació sedentària, el grup ha estat l'organitzador del fer i el pensar humà, incloent el cos. En aquest escenari ens trobem que completada l'erecció corporal que permetrà l'alliberament de les mans i el seu ús instrumental, es produeixen multitud d'elements nous. S'allibera la gorja, fet que permetrà l'emergència d'un aparell fonador, i es crea un desenvolupament encefàlic considerable. La possibilitat de fonació, per tant el llenguatge, accedint a un sistema simbòlic en contínua expansió, que inclou a més de sons i paraules representacions en imatges, nombres, formes geomètriques, sons que s'expressaran com a notes musicals, moviments que s'expressaran en la dansa. Tots aquests elements simbòlics permeten el pensament i la comunicació.

Però malgrat que fa milions d'anys que ens relacionem en grups, que tota la història de la humanitat està relacionada amb fenòmens grupals, no és fins el segle XX que el grup és concebut com a instrument terapèutic o com a eina de treball.

■ Però malgrat que fa milions d'anys que ens relacionem en grups, que tota la història de la humanitat està relacionada amb fenòmens grupals, no és fins el segle XX que el grup és concebut com a instrument terapèutic o com a eina de treball.

Aquest fenomen, és a dir prendre consciència del potencial de creixement (i destructiu) dels fenòmens grupals, no és nou. El que sí que és nou és que l'estudi i l'observació dels fenòmens grupals ens doti d'un instrument de treball molt potent per poder ajudar els usuaris de treball social, com estem fent fa molts anys en els serveis de Salut Mental.

La meua proposta de treball és pensar en una qüestió: cada situació de grup produeix l'emergència d'un aparell psíquic grupal, que tindrà, segons el moment del grup, una vida efímera, *ad hoc*, per a un moment determinat, o més estructural i complex si el grup té vida més llarga. Institucions, organitzacions, estats, ens indiquen que existeix una cohesió en l'aparell psíquic grupal que es fa reconeixible. Aquest aparell psíquic poderós també es fragilitza i disfunciona fàcilment, perd coherència, es deforma, es fragmenta o es perverteix. Estem en un moment en què la situació social ens parla de tot això.

Aquest aparell psíquic grupal requereix el desenvolupament d'un instrumental teòric-tècnic per observar què i com es donen els fenòmens grupals i poder descriure'n la naturalesa, l'estructura i el funcionament.

Alguns interrogants. Què és un Grup?

Què és un grup? El grup té una entitat psíquica? Quin és el seu aparell psíquic?

És un aparell fet de somnis, el grup? Heràclit afirma que fins i tot els dorments participen en la vida mental dels desperts o dels pensants.

Està fet de somnis, de mites? On se suporten?

Hi ha un suport material de la ment grupal?

Com i on es guarda memòria dels esdeveniments col·lectius? En són els mites aquest suport? És l'art? És la ciència?

Com s'organitza la ment del grup per portar a terme la tasca i dur-la a l'acció sostinguda, una acció coherent amb la tasca que s'ha decidit?

Com recau la història col·lectiva en l'individu? Tots vivim un temps comú, una història comuna, però recau de la mateixa manera?

La meua manera de pensar el grup té a veure amb la meua formació psicoanalítica, amb la meua formació en Observació de Bebès i especialment amb els treballs de Wilfred R. Bion. Aquesta serà la base de la meua aproximació teòrica.

L'ús del grup com a eina terapèutica

Sabem que el funcionament en grup ha estat present des de l'inici de la humanitat, ha creat justament la dimensió humana, indissociable de la dimensió d'allò grupal. No obstant, la història dels grups, com a eina terapèutica és relativament nova. No va començar com a recurs psi-

quiàtric, ni en l'àmbit de Salut Mental. Va ser a principis del segle XX, cap el 1905 a Boston; Joseph Pratt, un metge internista, va posar en marxa un dispositiu d'atenció en grup per a pacients afectats de tuberculosi pulmonar. Es tractava d'un centre ambulatori on anaven pacients sense recursos per ingressar a la clínica. Va donar-li la categoria de tractament i consistia a explicar qüestions relatives a l'alimentació, el descans, la manera d'exercir els controls de pols, temperatura corporal, pes, per poder fer un seguiment convenient del procés terapèutic. Va adonar-se que, encara que estava plantejat com un grup educatiu, els pacients parlaven espontàniament de la seva situació i els resultava beneficiós. Més endavant va aplicar aquest procediment a la clínica on treballava amb els pacients ingressats, i va observar evolucions millors en els pacients que assistien regularment als seus grups.

Aquesta experiència se sol considerar el punt de partida del treball en grups com a eina terapèutica, en el sentit que es produeix una presa de consciència del plus terapèutic que suposa la disposició grupal.

El grup com a eina terapèutica té una prehistòria i una història

Freud, i després Bion, citen diferents autors, entre els quals Gustave Le Bon (1841-1931), psicòleg social francès que va publicar al 1895 un llibre, *La psicologia de les masses*, en què descriu el seu comportament, inspirat en gran mesura per la Revolució Francesa. Aquest llibre, en dos anys, va tenir més de vint edicions, és a dir que va suscitar un gran interès. El primer capítol és "Característiques generals

de les masses. Llei psicològica de la seva unitat mental”. Parla d’una unitat mental en el funcionament de la massa i va descriure les seves característiques: suggestionabilitat, impulsivitat i d’altres. Quan parla de “La imaginació de les masses” diu: “Fins a cert punt, les masses estan en la posició del dorment, la raó del qual, temporalment suspesa, permet el sorgiment en la ment d’imatges d’extrema intensitat que es dissiparien ràpidament si fossin sotmeses a l’acció de la reflexió”. És a dir, relaciona dormir, somiar, imatges d’extrema intensitat que es donen en un estat particular de les masses.

Freud, en els seus treballs *Psicologia de les masses i anàlisi del Jo, Tòtem i Tabú, Moisès i la religió monoteïsta* i d’altres, s’inspira en alguns aspectes en la lectura dels treballs de Le Bon.

Aquests treballs, entre molts d’altres, constituïran la base per entrar a la història del grup com a eina de treball.

Història del treball en grup com a eina terapèutica

Caldrà anar a contemplar el paisatge desolat per les dues guerres de la primera meitat del segle XX, especialment a Europa i el Japó, amb milions de morts, per tal de comprendre la necessitat dels pensadors en aquell moment de reflexionar i aprofundir en el comportament grupal humà. Què havia portat l’home a una situació de destrucció tan terrible? Calia l’estudi del comportament dels grups humans com a responsabilitat individual i col·lectiva.

A Northfield, durant la Segona Guerra Mundial, apareix un nucli de pensament en els oficials psiquiatres que atenen els

soldats que són rellevats del front per neurosi traumàtica.

Bion, Rickmann, Foulkes, entre d’altres, organitzen treball amb els soldats des d’una perspectiva grupal, de pavelló. Wilfred R. Bion publica aquests treballs en diferents moments que van des de 1942 a 1961, en què dóna la versió definitiva, *Experiències en grups*. El 1948 és convidat a posar en marxa una recerca sobre grups a la Tavistock Clinic. Foulkes, d’altra banda, iniciarà el seu propi treball. El que ambdós tenen en comú és la formació psicoanalítica, que els permet de concebre l’entitat pensant dels grups i els seus funcionaments inconscients.

Abans d’això, a partir de la Primera Guerra Mundial, Lazell, psiquiatre americana, va treballar grupalment amb soldats en situacions d’estrès posttraumàtic.

Algunes idees bàsiques de Bion respecte al funcionament dels grups

Supòsits bàsics. Grup de treball. Sistema protomental

Procuraré seguir aquests postulats bionians per acostar-me a la idea de desenvolupament de l’aparell psíquic del grup i de l’aparell psíquic grupal de l’individu. És a dir, hi ha un aparell psíquic del grup. També en cada individu hi ha un espai més o menys desenvolupat, més o menys complex, on es dóna una representació i una ressonància dels fenòmens grupals.

Bion descriu les configuracions emocionals del grup com a entitat, i ho fa des de la intuïció d’un aparell primitiu actiu en tots els membres, que inclou el cos en la

seva totalitat, que és a la base, i un sistema mític en relació amb aquesta constel·lació corporal. Juntament a aquest aparell bàsic, postula l'existència d'un aparell sofisticat que permet el desenvolupament del grup i dels seus individus, que anomena Grup de Treball.

Organitzadors - Supòsits bàsics

Són configuracions o constel·lacions emocionals, per tant inclouen el cos, el somni i el mite. Descriu tres supòsits i en cada moment hi ha un supòsit operatiu, i es van succeint, sense ser mai simultanis. El supòsit bàsic expressat deixa els altres dos no operatius, però no inactivats. Els supòsits funcionen de manera atemporal, és a dir no tenen en compte gestió de temps.

Supòsit de dependència, on el mite predominant té a veure amb la necessitat de trobar en el grup un espai de confiança, on serem acompanyats, emparats, protegits i nodrits. Protegits des d'aquesta necessitat d'empara, seguretat i nutrició que permetrà una desactivació del sistema d'alerta i ens permet dormir i somniar. Hi ha una expectativa que el grup ens protegirà del desemparament i ens dona un lloc de pertinença.

Supòsit d'Atac i Fuga, seguint també la línia de l'eix neuroendocrí corporal amb el sistema d'alerta activat. El grup ha de protegir-nos d'una amenaça que prové de l'exterior o de l'interior del grup, de manera que ens organitzarem per l'atac o la fuga, en una clara posició de conflicte i defensa. Si la lluita s'organitza respecte a un altre grup, això proveirà uns escenaris i uns relats diferents de quan l'amenaça està situada dins el propi grup, configurant situacions de boc emissari o de boc expiatori

(expulsió o sacrifici-destrucció d'aquest membre) que ens porta a la idea de l'enemic dintre del grup.

Supòsit d'aparellament, seguint també el cos, i també el seu eix neuroendocrí. El grup haurà de proveir la possibilitat d'aparellament, que el grup suporti el dos, la parella, la intimitat a dos. I aquest aparellament permetrà la supervivència del grup. En la dimensió mítica aquesta parella portarà un bebè, una idea nova, un messies que ens rescatarà de la nostra aflicció –esperança messiànica– i obrirà possibilitats noves per al grup.

Cada un d'aquests supòsits crearà un clima emocional característic que ens involucra a tots de forma anònima i unànime, amb valència diferent. El terme “valència” el pren de la química, i descriu una disposició combinatòria per a cada supòsit bàsic. És a dir, un pot tenir una valència més alta per combinar-se amb el supòsit d'atac-fuga i l'altra per al supòsit de dependència, però tots tenim aquesta necessitat. És a dir que en un moment determinat s'activa en tots els membres del grup un determinat supòsit, però no amb la mateixa intensitat.

El **Sistema Protomental** és una concepció d'un espai on el que és somàtic i el que és psíquic són indiferenciats, i on es troben allotjats els supòsits no operatius en aquell moment. La idea és que en la salut del grup els supòsits s'alternen. Si un supòsit queda sense la possibilitat d'expressar-se, això ens emmalalteix tant somàticament com psíquica.

Grup de treball

És l'organitzador del grup per la realització d'una tasca. Aquest dispositiu del

grup opera amb criteris diferents dels supòsits bàsics, encara que els ha de tenir en consideració. Treballa amb criteris de temps, sentit de l'oportunitat, ponderació, discerniment. També amb criteris de singularitat de cada membre, amb mètode de treball. Inclou tots els elements que, més endavant Bion va proposar en la Taula per organitzar pensament (hipòtesi definitòria, defensa, notació, atenció, indagació, acció). Opera amb memòria, registre de l'experiència.

Quan en un grup cal fer un treball que emergeix des de la seva autèntica necessitat, la posada en funcionament de l'acció no és senzilla. A mi em recorda la dificultat d'un bebè que encara no ha organitzat el seu aparell psicomotriu per conèixer les distàncies, la força adequada... En el grup també passa. L'acció pot ser lenta o massa ràpida, precipitada, brusca, insegura i inestable. De manera que requereix entrenament. Capacitat d'acció i sosteniment en el temps, d'una acció coherent amb la necessitat del grup.

Bion ens explica com els grups tendeixen a instal·lar-se en funcionaments regressius que s'organitzen al voltant de la necessitat que d'altres pensin i facin per ells, els líders, els polítics (supòsit bàsic de dependència), o bé entren en funcionaments paranoides, quan se senten amenaçats des de dins o des de fora del grup (supòsit bàsic d'atac i fuga), o bé s'instal·len en la idea que apareixerà una idea nova, o un líder nou, que a manera d'un messiès ens salvarà de la situació, esperança messiànica (supòsit bàsic d'aparellament). És sobre aquests funcionaments bàsics que organitzen la vida emocional del grup que s'instal·la el que denomina Grup de Tre-

ball. El Grup de Treball vindria a ser com un vaixell al mig del mar, per sobre de les corrents submarines i les tempestes (emocions i supòsits bàsics), però que acostuma a arribar a port.

■ **El Grup de Treball seria una organització psíquica que ens porta a l'assoliment d'una tasca. Necessita comptar amb un element: la cooperació dels seus membres.**

De fet, Bion parla de la importància i la fortalesa d'aquesta organització de la ment grupal. El Grup de Treball seria una organització psíquica que ens porta a l'assoliment d'una tasca. Necessita comptar amb un element: la cooperació dels seus membres. Aquest és un element central. D'altres seran que a diferència del funcionament per supòsit bàsic, el G. de T. compta amb els criteris de realitat, temps, procés, organització, disponibilitat, sostenibilitat, singularitat de cada membre, memòria del grup, apren de l'experiència. Ens adverteix de la importància de la cooperació en el grup de treball.

Patologia de la grupalitat. Només un apunt.

Com a element poderós de l'organització humana, el grup també emmalalteix. Tota la potencialitat que té com a matriu del creixement dels seus membres pot revertir en funcionaments patològics que no correspon tractar aquí. Només vull fer un apunt, ja que tots coneixem la capacitat

d'emmalaltir que també tenen els grups humans, des dels funcionaments en famílies malaltes, el funcionament de les sectes o la situació sociopolítica actual.

Des de Salut Mental i Treball Social no fem altra cosa que treballar amb aquesta realitat. Les famílies que consulten, sovint són grups humans que han emmalaltit per diferents raons, que moltes vegades tenen un component transgeneracional que es va transmetent. D'altres vegades hi ha disfuncions més senzilles que es poden revertir i alleujar, però cal que aprenguem a diagnosticar els processos de patologia grupal i social. Hem de prestar més atenció a com sabem que s'instal·len els funcionaments patològics en els grups.

La importància i la responsabilitat que tenim com a agents de salut individual i col·lectiva ens col·loquen en la necessitat de crear espais de pensament col·lectiu per fer front a les dificultats que ens planteja el moment actual. Crec que no hi ha altra manera de donar resposta a les necessitats que tenim plantejades.

Expansió del treball terapèutic en grups

Després de les primeres experiències usant el grup com a eina, element terapèutic, que he referit amb un metge internista, Joseph Pratt, no hem parat d'usar els grups com a espai d'observació terapèutica. En tot el món s'ha produït una gran expansió de l'ús d'aquest recurs, a molts nivells diferents i amb elements tècnics ben diferents.

A Europa, Amèrica del Sud i també als EUA es va obrint un ampli ventall d'experiències grupals. Les infermeres, aviat,

especialment les llevadores, van usar els grups per donar espai a les embarassades i als temes de criança. Des de les institucions psiquiàtriques, a mitjan segle XX es va posar en marxa un qüestionament de la manera d'entendre l'atenció als pacients, i d'entendre la malaltia mental. Les assemblees de pacients i personal als pavellons dels hospitals psiquiàtrics varen obrir possibilitats de pensament nou.

D'altra banda, es van posar en funcionament experiències amb metges de capçalera, grups Balint, que més endavant varen incloure infermeres i treballadors socials.

En els centres d'atenció a Salut Mental a nivell ambulatori l'expansió del treball en grups ha estat important. S'han constituït grups amb pacients que presenten diversitat de patiments. Des de Grups d'Acollida o d'atenció a la demanda, a grups a temps limitat en les àrees bàsiques de salut, a grups per patologies més lleus (ansietat-depressió), a grups amb persones amb patologia mental severa, amb addiccions. Grups de familiars. Grups multifamiliars. Grups oberts i grups amb termini. Grups amb nens, grups amb adolescents i grups amb persones grans.

En els Serveis de Rehabilitació Psicosocial, el grup és el principal element de treball.

Ara bé, això no vol dir que "tot s'hi val". Vull dir que de la mateixa manera que el grup pot ser una matriu del creixement i desenvolupament dels seus membres, augmentant-ne el discerniment, l'autonomia, el criteri propi, la capacitat de prendre decisions i la capacitat d'acció, pot també, si no coneixem bé els mecanismes, afavorir funcionaments regressius i infantilitzadors, uniformants i patològics.

Crec que és important estar atents als funcionaments grupals regressius, que ens podrien fer manipuladors o manipulables, i per tant cal un rigor alt en la concepció del treball grupal. Cal saber que el grup és una eina de treball que cal saber emprar des del respecte a la singularitat de cada subjecte dins el grup i al mateix temps la cura de l'espai comú.

Formació en treball grupal

Cal tenir una formació per portar grups. I aquesta formació es va adquirint especialment d'una manera: observant grups. L'observació de grups ha estat l'eina més important per a l'aprenentatge del treball en grups.

La figura de l'observador és important, i el grup un lloc idoni per a aquest treball i entrenament.

Cal també una formació teoricotècnica, que no s'adquireix en poques sessions de

treball. Cal aprendre les bases teòriques fonamentals del funcionament psíquic del subjecte i dels funcionaments emocionals i del pensament grupal. Cal aprendre a treballar amb un altre amb qui compartir la tasca de portar un grup.

La meua formació com a psicoanalista i des de la formació en Observació de Bebès ha estat important per ajudar-me en el meu treball en grups terapèutics. No vol dir que calgui fer-se psicoanalista per treballar en grups. Però sí que cal conèixer les bases de la psique humana, tenint en compte la dimensió inconscient dels fenòmens que es donen en un grup. També calen el respecte i el sentit comú, la capacitat de resistir el desànim, la paciència i la perseverança com a elements essencials per poder acompanyar els altres. Acompanyar-los en els treballs cooperatius pel pensament i l'acció que ens rescata de les dificultats que els humans tenim plantejades.

Bibliografia

■ Wilfred R. Bion. *Experiencias en grupos*. Paidós 1980. ISBN 8475090206, 9788475090207

■ Wilfred R. Bion. *Transformaciones*. Promolibro. ISBN 978-8479864392.

■ Wilfred R. Bion. *La tabla y la censura*. Gedisa 1982. ISBN 978-8474321616.

Del grup a la comunitat. El poder de la paraula

Teresa Zamanillo Peral¹

Resum

En aquest article s'aborden les evidències que condicionen la nostra vida (solitud, aïllament, consum, desigualtat, competitivitat, etc.) i que han format unes pautes de conducta que suposen importants inconvenients per treballar amb grups. Per tal de contrarestar la inèrcia que ens envolta, es tracten els aspectes fonamentals de la construcció dels grups: la necessitat d'unir les nostres forces, sense perdre el progrés aconseguit pel desenvolupament d'una autonomia que pot fer-nos més lliures. Amb el propòsit de conèixer el què i el com de la intervenció amb grups, aquest treball s'endinsa en l'ètica professional i en les línies metodològiques mitjançant l'anàlisi d'una sessió de grup.

Paraules clau: Aïllament, inèrcia, autonomia, intervenció amb grups, empatia, ètica professional.

Per citar l'article: ZAMANILLO, Teresa. "Del grupo a la comunidad. El poder de la palabra", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 50-64. ISSN 0212-7210.

Abstract

This article addresses the evidences that influence our life (loneliness, isolation, consumption, inequality, competitiveness, etc.) and which have formed patterns of behavior that represent important drawbacks to working with groups. In order to counter the inertia that surrounds us all, the fundamental aspects of building groups are treated: the need to join forces without losing the progress achieved by the development of an autonomy that can make us free. With the purpose of knowing the why and how of intervention with groups, this work also explores professional ethics and methodological lines within a group session.

Key words: Isolation, inertia, autonomy, group intervention, empathy, professional ethics.

¹ Doctora en Ciències Polítiques i Sociologia. Catedràtica jubilada de la Facultad de Trabajo Social de la Universidad Complutense de Madrid. Correu electrònic: mtzpgcamino@gmail.com

Introducció

En aquest treball em dispo a resumir la tesi titulada *Teoria i pràctica de l'aprenentatge per interacció en petits grups* (maig 2002) i els treballs que he publicat sobre aquesta matèria des que em vaig desprendre del llibre de *Treball Social amb grups i pedagogia ciutadana*, al juny de 2008, fins al juny d'aquest any, en què vaig publicar un article al bloc de Joaquín Santos. Però, abans, en aquesta introducció, vull donar una breu explicació de per què vaig triar la intervenció amb grups com a matèria de coneixement.

No hi ha cap necessitat d'afegir, però hi insistiré una vegada més, que per coneixement no em refereixo al saber teòric en si mateix sinó al coneixement per a l'acció. El concepte marxista de *praxi*, que, com bé se sap, es refereix a la interacció entre teoria i pràctica, és el que millor ho explica. La praxi o acció en grec no és un problema ontològic, o epistemològic, ja que no hi pot haver coneixement al marge de l'acció. Però seguim el rastre de Kurt Lewin amb la seva famosa frase de "No hi ha res més pràctic que una bona teoria", fins remuntar-nos als filòsofs del pragmatisme nord-americà, en el qual cal destacar, segons Ferrater Mora, el següent postulat: l'únic criteri de veritat d'un judici és la seva utilitat pràctica. En el vast camp de les ciències socials és la investigació activa o investigació compromesa que es porta a terme mitjançant l'observació participant el que forma el nucli d'aquest coneixement. És aquella tècnica que involucra l'investigador amb els informants, en el medi en què es desenvolupa la investigació, i durant la qual es recullen dades de mane-

ra sistemàtica. En treball social tenim la gran influència de la filosofia de l'educació en Freire, que inspira els mètodes de participació de la població en les decisions que els afecten, o les propostes més actuals dels mètodes dialògics en què conflueixen models terapèutics o d'investigació sociològica. En totes aquestes perspectives metodològiques és el poder transformador de la paraula que mostra els seus senyals d'identitat. En la proposta que jo faig, el nucli es troba en la reflexió en grup.

Els antecedents de la meua elecció es basen en determinats aspectes que han conformat la meua personalitat i que van fundar en mi imatges i prenoció sobre les relacions interpersonals en grup (família nombrosa, internat com a lloc de solitud compartida, grups d'amics i de col·legues, etc.). Em vaig descobrint a mi mateixa en el diàleg amb els altres, en els grups formats per les persones més significatives, compartint pensaments i emocions. D'aquesta manera la meua ment es va creant en la polifonia de milers de veus. Dels grups rebo coneixement, ajuda per al camí de la vida i per prendre decisions. Per això també quan escric ara ho faig amb moltes persones.

Així és com es va configurant la meua elecció per formar-me un any en Grups operatius, un any en Gestalt i cinc anys en Psicodrama. Aviat vaig necessitar experimentar la pràctica per establir aquest diàleg necessari amb la teoria, i des de l'any 1996 començo a fer classes de grup, temps en què es produeix la meua màxima experiència de la praxi. Per no perdre el fil de la reflexió, començo des del primer moment a supervisar-me amb una psicòloga psicodinàmica, perquè necessitava entrar en un diàleg que m'ajudés a controlar les hipòte-

sis que anava elaborant, amb el propòsit de fer una observació controlada. El grup que hi ha al meu cap va anar redefinint les seves premisses cada vegada més rigorosament, no sense abandonar el dubte que sempre hi és. Sé que si abandono el dubte i em sento en la raó, m'aïllaré, o el mal d'esquena, glossant un antic acudit d'El Roto, m'envairà amb greu risc de la meva salut mental.

Aquest treball es divideix en quatre parts, amb l'estructura següent: en el primer apartat s'aborden les evidències fonamentals que condicionen la nostra vida, la dels individus que avui ens veiem embolicats en l'ordre/desordre neoliberal: la solitud, l'aïllament, el consum individual, la desigualtat, les dificultats de participació, la màxima competitivitat, etcètera. Parlar de la construcció de grups sense tenir en compte el context en què ens sentim profundament lligats i que ens endormisca, no seria rigorós. No podem caminar alegrement en la vida professional amb il·lusions vanes. Avui és molt difícil fer grups, perquè, més o menys, totes i tots estem exposats a l'alienació de l'individualisme negatiu.

En el segon apartat es tracten els aspectes fonamentals de la construcció dels grups que estem vivint en aquests moments d'evolució cap a una societat en la qual els individus necessitem unir les nostres forces, sense perdre el progrés aconseguit pel desenvolupament d'una autonomia que ens fa lliures. El treball en comú, la construcció d'equips, l'enfortiment dels vincles, el desig d'aconseguir el millor d'un mateix cooperant, el compromís personal, la formació dels hàbits del cor i el procés d'individuació formen les línies d'aquest punt.

El tercer apartat està dedicat a qüestions d'ètica professional, ja que avui la teoria i la pràctica no poden donar l'esquena a aquesta important dimensió del coneixement en el sentit més ampli. L'aprenentatge de la cura d'un mateix, dels altres i de les institucions, l'ètica intersubjectiva, el compromís ètic-polític, l'emancipació i la transformació sociopolítica són els eixos del contingut.

I, finalment, s'ofereixen línies metodològiques que acaben en l'anàlisi d'una sessió de grup amb el propòsit de brindar al lector el què i el com de la intervenció amb grups. Són temes que tracten sobre la recerca de la veritat científica, en tota l'extensió de l'enunciat, mitjançant l'aprenentatge de l'observació i de l'escolta en la comunicació, la reflexió constant per crear una hipòtesi en la trobada amb els altres, la comprovació de les hipòtesis en la comunicació i el procés d'autoconeixement en la dinàmica intersubjectiva.

1. La societat individualitzada

Per què hem de quedar-nos tan sols? Quina necessitat hi ha? Es nodreix potser el planeta de la solitud dels éssers humans per seguir rotant?, es pregunta Marukami en l'últim llibre seu que he llegit, *Spuniki, el meu amor*. No sé res d'això. Però sí sabem que l'aliment de la societat neoliberal d'avui és, en la seva essència, l'individualisme i el consum.

Però què és l'individualisme? Quan i d'on neix? Sovint es pensa que es tracta d'alguna cosa recent, però la seva gestació data de diversos segles enrere. És la Il·lustració el que va moure els homes il·lustrats a alliberar la ciència dels lligams

dels dogmes metafísics, dels prejudicis morals, de les supersticions religioses; va ser el triomf de la llum de la raó sobre la foscor de les creences.

Kant, en la seva resposta a la pregunta: què és la il·lustració? (1784), escriu el següent: «La il·lustració és l'abandó per l'home de l'estat de minoria d'edat que s'ha d'atribuir a si mateix. La minoria d'edat és la incapacitat de valer-se del propi intel·lecte sense la guia d'un altre. La minoria és imputable a si mateix, quan la seva causa no consisteix en la falta d'intel·ligència, sinó en l'absència de decisió i de valentia per servir-se del propi intel·lecte sense la guia d'un altre. Tingues la valentia d'utilitzar la teva pròpia intel·ligència! Aquest és el lema de la il·lustració.» Aquest és el nucli del liberalisme de l'època, que no del neoliberalisme d'avui, al qual farem referència en breus minuts.

La il·lustració, en un sentit ampli, promou l'autonomia de la raó i la possibilitat que el pensament pugui ser conduït cap a un progrés continu; perseguir des de sempre l'objectiu de treure la por als homes i convertir-los en amos de si mateixos. Els conceptes d'*autonomia* i *emancipació* s'inauguren amb els filòsofs de la Il·lustració. Es tracta de fer-nos responsables dels nostres actes i augmentar el nostre poder sobre les coses del món en el qual volem viure.

En aquest context intel·lectual neix la doctrina del liberalisme econòmic, de manera que recordar-ne la idea central va bé en aquestes breus reflexions. La tesi d'Adam Smith sobre la mà invisible és que cada individu, en perseguir el seu interès individual, contribuirà a l'interès general encara que no s'ho proposi.

■ **La tesi d'Adam Smith sobre la mà invisible és que cada individu, en perseguir el seu interès individual, contribuirà a l'interès general encara que no s'ho proposi.**

La filosofia del liberalisme clàssic va suposar els fonaments de les democràcies actuals, va inspirar les constitucions de molts països, va instaurar la divisió de poders, el laïcisme, i es va oposar a tota forma de despotisme polític. El focus de la seva ideologia va ser que la no-intervenció de l'Estat assegurava la igualtat de condicions de tots els individus. Aquest és un principi del liberalisme. El mercat és el rei, però en defensa una mínima regulació. La il·lustració i el liberalisme van posar els fonaments de l'individualisme però també van contribuir a la construcció de les societats democràtiques d'una manera inigualable.

Però el neoliberalisme ha anat molt més enllà en els seus objectius, ha traspassat totes les fronteres. És la forma última del capitalisme, però el seu salvatgisme no té límits. No creu en cap forma d'intervenció de l'Estat i s'hi oposa. La política obeeix al mercat, els polítics són mers servidors de les directrius dels mercats globalitzats. El que és fonamental de la seva tasca és ajudar a les privatitzacions, això que es va començar a anomenar externalització de serveis. Ja no queda gairebé res per privatitzar... Fins i tot el futbol! "El neoliberalisme ha pres el futbol a la gent i l'ha donat al negoci" (El Diario.es 12/01/2014).

Avui la barreja de l'individualisme amb el neoliberalisme ens impel·leix a viure en

una extraordinària dualitat: ens sentim embolicats inevitablement en mil contradiccions, ens sentim molt sols i enyorem el que és comunitari perquè ens dóna seguretat, ens assegura els vincles que necessitem per sentir-nos persones estimades i acompanyades. Però volem seguir controlant la nostra vida, sense ulls que ens mirin i ens jutgin, això que es fa al món comunitari tradicional; ens rebel·lem contra l'individualisme però volem ser amos de nosaltres mateixos. Però no és possible conjugar llibertat i seguretat, ens adverteix Bauman.

A més, és bo que ens endinsem en la nostra consciència, aquesta que ens recorda la nostra participació en el món que habitem. Porto a col·lació un gran acudit de El Roto per il·lustrar el que estic dient: a la vora d'un avenc immens un li pregunta a un altre que per què hi és aquest abisme. L'altre li respon: el cavem tu i jo, no te'n recordes? Això és el que oblidem sempre, que el que tenim i ens horroritza ho hem fet entre tots. En resum, i tenint en compte la breu anàlisi precedent, el problema que avui se'ns planteja és de quina manera podem acceptar que l'individualisme ha vingut per quedar-se, però alhora volem seguir sent individus, autònoms, i amb poder sobre les nostres vides.

Avanço una possible resposta que es troba en el llibre de grups del qual extrec les principals reflexions de tots els meus treballs sobre grups: **INDIVIDUALMENT PERÒ JUNTS**, proposa Bauman. Aquesta és una manera d'exercir un individualisme positiu, perquè el negatiu –al qual ens arrossega la marea del neoliberalisme– no el volem ja que ens aïlla dels altres, que necessitem; produeix alienació i solitud extrema.

Podem acabar sostenint que el liberalisme tenia ideologia, mentre que el neoliberalisme no en té cap, només té una deïtat, els diners. L'individu serveix com a objecte per ser manipulat en nom del major consum i acumular així més diners, en mans d'uns pocs.

Per aquestes raons, ara el més important és dialogar entre tots per construir de quina manera podem rescatar el millor de nosaltres mateixos, és a dir, els vincles que ens uneixen inexorablement els uns amb els altres per construir una vida social més valuosa.

En el llibre de grups vaig comunicar el meu gran disseny: el de transmetre al lector la necessitat d'intervenir amb grups. Perquè una societat en la qual la individualització progressiva s'institucionalitza veloçment, no suposa que no tinguem punts en comú, malgrat la nostra autosuficiència il·lusa; hem de reconèixer que encara podem fer alguna cosa junts, conservant la nostra individualitat. I no només hem de conservar-la, sinó augmentar-la, millorar-la, fer-nos individus conscients, perquè sapiguem què és el que fem i per què ho fem, subjectes reflexius, subjectes de poder, capaços de construir la nostra realitat i noves realitats amb altres. Individus, com diu el matrimoni Beck, capaços de “forjar formes creatives noves i políticament ober-tes als vincles i les aliances” (2003: 63).

2. La construcció del coneixement en grups

Construir allò comunitari en temps d'individualisme, diu José Vicente Hurtado (2010), del Cercle d'Escriptors de Puebla, Mèxic, suposa qüestionar la cultura, les

pràctiques de poder dominants, l'ordre establert i generar alternatives que ens permetin revalorar la riquesa de la convivència amb els altres. Es fa comunitat quan un grup comparteix interessos en comú, que són acordats i fins i tot modificats per la col·lectivitat.

Però, segueix dient, per fer possible la convivència i el creixement com a comunitat són necessàries actituds com ara el respecte, la tolerància, la disposició d'escolta, la capacitat d'exterioritzar els punts de vista, així com sobreposar el benefici del grup sobre el benefici personal. En aquest sentit, les possibilitats de generar experiències on es prengui consciència d'allò comunitari resulta contrari al discurs dominant, en ser experiències que contrasten amb la cultura individualista. Però és només mitjançant el diàleg i la comunicació com podem trobar els milers d'obertures que ens poden proporcionar noves experiències. És al valor de la paraula, al compromís amb la paraula, on podem aproximar-nos a les veritats que necessitem descobrir en aquesta societat tan trencada.

Per això les preguntes bàsiques són: com generar ambients comunitaris promovent aquesta consciència? Com fer experiència d'allò comunitari en circumstàncies sociohistòriques que enalteixen l'individualisme? Com superar el discurs i presentar experiències reals de vida comunitària? Aquestes preguntes que ens fem professionals i estudiosos d'allò comunitari són summament importants en tant que necessitem aportar experiències comunitàries a les ciutats. La proposta és: hem de treballar amb grups perquè les experiències grupals madurin cap a una experiència comunitària.

Per seguir amb aquestes reflexions ens introduïrem en el coneixement del grup. Però és important fer una observació prèvia: hi ha moltes maneres de constituir grups, aquí en classificaré només dues, una mitjançant el fer, modalitat molt comú, que prova de formar grups en què el motiu principal és fer activitats en o amb la comunitat, bé per resoldre assumptes comuns, bé per reivindicar alguna cosa a l'Administració, bé per moltes altres alternatives. Un altre model és el dels grups de reflexió-acció mitjançant el diàleg, als quals al·ludiré en tot aquest epígraf i en el mètode. Però, com es pot desprendre d'aquesta classificació fàcil, la combinació d'ambdues formes de fer grup és la més idònia. Per aquest motiu el grup operatiu té una gran acceptació en moltes zones de Llatinoamèrica.

■ Per apropar-se al coneixement d'un grup en primer lloc cal concebre el grup com un món.

Per apropar-se al coneixement d'un grup en primer lloc cal concebre el grup com un món. I... què és un món? Aquí vaig agafar la idea món del gran pintor Pablo Palazuelo: "El món és com un teixit la *trama* del qual és dinàmica; que viu, que es transforma contínuament, perquè pensa" (1998: 95). Vaig triar aquesta definició de l'artista al llibre sobre grups perquè són moltes les vegades que he experimentat el món del grup com una cosa que ens transcendeix a totes i tots els que hi estem. Sí, el grup té ànima, té esperit propi. D'aquí que els estudiosos de grups hagin concebut el pensament grupal com una cosa que

emergeix de les relacions que s'estableixen en el grup, cosa molt diferent a l'individu. És ben conegut l'axioma de Kurt Lewin: el grup com un tot és més que la suma de les parts.

Em permetré explicar-ho en termes musicals amb les reflexions de Richard Sennett sobre el quintet per a clarinet de Brahms en el seu llibre sobre el RESPECTE. Aquesta és l'obra que vaig triar per a la presentació del llibre al Cercle de Belles Arts de Madrid el 5 de juny de 2008. Del que diu Sennett vaig deduir que les dificultats per tocar aquest quintet es troben totes en la vida dels grups, així com també en la vida en general. Són les dificultats de trobar els nostres acoblaments per aconseguir una convivència més feliç. A continuació, barrejo les reflexions de Sennett sobre el quintet amb les meves sobre els grups:

Els grups creen un espès “brou sonor” al llarg de tot el seu procés. És la textura densa de la seva narrativa la que, el o la coordinador/a, provaran d'aclarir si accepten el desafiament dels seus participants. Però aquests no solen donar gaires pistes sobre les dificultats per les quals passen per acoblar-se. I tampoc s'adonen fàcilment que són ells mateixos, els executants, els que han de solucionar el problema. Per això han de fer-ho inventant rituals per cooperar junts. Han d'aprendre una forma bàsica de cooperació rítmica que comença amb el vincle entre els participants del grup, amb el contacte visual i els gestos corporals per donar-se indicacions uns als altres. La col·laboració entre tots exigeix unes vegades autocontenció i altres expansió i obertura. En contenir-nos fem sentir la nostra presència, que és l'aspecte

més subtil i més positiu de la reserva. En expandir-nos ens obrim als altres, hi confiem. Els executants hauran de resoldre conjuntament aquest problema aprenent a tocar com un de sol, a l'uníson, però aprenent també a retreure's en moments determinats o dominar en altres.

Aquest “brou sonor”, com anomena Sennett aquesta composició, és al principi una mica indiferenciat, podríem dir que és una massa. A mesura que transcorren els assajos el que cal fer és deixar que surtin les veus predominants. Això és en el que tots han de col·laborar, tant el que canta com el que acompanya. En Brahms són teixits molt densos i per això cal fer aquest treball de polir per deixar brillar el que realment interessa. El mateix ha de fer-se en els grups, tant si un mateix és part del grup com a membre, com si és coordinador, en aquest cas ha d'ajudar el grup a anar construint la seva unitat, la seva ànima.

Així doncs, de la indiferenciació inicial dels membres d'un grup a la seva individuació connexa, és com es pot resumir el viatge i la bella aventura dels assajos d'un grup que vol fer el seu camí amb intel·ligència. Aquesta és l'analogia amb Brahms que volia destacar. Això implica vinculació, complementarietat, moments d'expansió i de reserva, negociació, resolució de conflictes, etcètera; en fi, la vida mateixa concentrada en una convivència molt contínua. Es tracta d'aconseguir el millor d'un mateix cooperant, i per fer-ho és imprescindible el compromís personal. Aquest és el procés d'un grup. La formació dels hàbits del cor i la individuació són processos que van units.

Ningú ha explicat el procés d'individuació millor que Bowen, que ha estat com-

pletat per Stierlin. Ens referim als conceptes de *diferenciació del si mateix* del primer i *individuació connexa* del segon. La posada en pràctica constant d'aquesta manera de relacionar-se amb els altres ha de dirigir els nostres actes quotidians, cosa fàcil de dir, menys fàcil d'explicar i encara menys de viure. Saber diferenciar-se dels altres en l'acció quotidiana suposa no permetre que el pensament es deixi eclipsar per les emocions que contínuament l'assalten; sobretot a aquells als quals se'ls distingeix com a *romàntics* o *sensibles*.

Aquestes persones tenen dificultats importants per dirigir la seva vida, ja que viuen en un món de sentiments i són molt dependents dels sentiments que els altres experimenten cap a elles, diu Bowen.

Per això, la qüestió és aquesta: tu ets tu i tens les teves necessitats; jo sóc jo i tinc les meves; dos ens hem de reconèixer i respectar com a subjectes que tenen el poder de dirigir la seva vida sense deixar-se pressionar ni dirigir per l'altre. També hem d'aprendre a saber quines d'aquestes necessitats ens les pot compensar l'altre i quines ens pertanyen i hem de fer-nos-en càrrec, aquesta és la base de la complementarietat entre persones. D'aquí la importància d'ajudar els nostres fills, a nosaltres mateixos, els ciutadans amb els qui treballlem, i els nostres amics, a construir un jo fort, aquest *jo mateix* que garanteix i sosté la nostra identitat, aquell que li donarà seguretat i aixopluc i el protegirà del context que l'envolta. Alguns elements del jo mateix són relatats per Stierlin (1997: pàg. 77-94):

- 1) El jo mateix se'ns presenta com un subjecte y objecte d'històries, aquelles històries que ordenen i conserven les nostres experiències vitals;

aquelles que ens donen sentit i orienten la nostra conducta; aquelles històries passades que permeten al subjecte afirmar-se en la seva identitat de manera duradora, al mateix temps que pot posar en qüestió aquesta identitat i arriscar-se a viure noves experiències que la canviaran i enriquiran.

- 2) El jo mateix és també un descobridor i iniciador d'opcions de supervivència. És la força, o l'energia, que empeny les persones a actuar i a reaccionar de manera imprevisible, sorprenent, variable i oberta. En aquest jo mateix es troba la complexa dinàmica motivacional humana.
- 3) El jo mateix entès com a parlament interior es manifesta en les diferents parts d'aquest, les seves característiques essencials i les relacions entre elles. Stierlin anomena aquest sistema parlament intrapsíquic. Hi ha diferents fraccions que lluiten entre si pel reconeixement, el poder i la realització de les seves necessitats; el subjecte ho experimenta com un conflicte interior de vegades de gran intensitat. Si el sistema de govern interior és obert, o més aviat es mostra democràtic, es tolerarà una tensió de conflictes considerable. Mentre que si és rígid o dictatorial, les diferents faccions, anomenades pulsions, interessos, necessitats, etcètera, seran empeses a ocultar-se a l'interior de la psique i perdran la seva capacitat d'establir aquell diàleg intern que permetrà al subjecte dirigir la seva conducta externa amb l'equilibri necessari entre la raó i el cor.

- 4) El jo mateix és un portador de recursos i de solucions a problemes que té l'individu, molts cops en l'inconscient, que poden ser estimulats amb formes de teràpia diferents, que no posen l'accent en la patologia, i ajuden a despertar esperances i a orientar les persones cap al futur, i no cap a un passat que ja no es pot modificar.

L'aprenentatge de la formació del si mateix és un procés fonamental per formar l'educació sentimental, dit en termes clàssics, o la intel·ligència emocional, expressió més moderna. La seva elaboració es forma en la comunicació per mitjà de l'experiència reflexionada. És en aquest espai on es pot conrear el respecte a la llibertat de l'altre, la responsabilitat, l'autonomia, i a prendre decisions personals i compartides. Aquest és el treball amb grups que he portat a terme fins ara.

3. Algunes qüestions sobre ètica de la intervenció social

En aquestes reflexions es troba present també el concepte d'*emancipació*. És un concepte polític l'antecedent més remot del qual s'aprecia en el marxisme, però recentment ens ho recorden els desenvolupaments elaborats per Ágnes Heller. L'emancipació és l'alliberament dels lligams que mantenen alienats els subjectes. En aquest sentit es pot parlar de subjectes subjectats a les condicions imposades pel poder. D'aquí que per a la filòsofa l'emancipació no és completa si no hi ha una consciència del nosaltres que es desenvolupi paral·lelament a la consciència del jo, plantejament fonamental per a la formació ètica i ideològica del coordinador de grups

des del punt de vista que mantinc en els treballs sobre grups que he elaborat fins al moment.

Per contribuir al procés de construcció d'un jo emancipat cal tenir consciència que la construcció de la personalitat es forma en el procés d'individuació, de manera que el coordinador com a persona ha de treballar-se a si mateix en el seu propi coneixement. Per això, s'ha d'aprendre l'art de la distància i del control d'un mateix, tema vital per a l'ésser humà. Aquesta és una qüestió d'autoconeixement tant de l'ètica com del mètode. Es tracta de conèixer com evolucionen els sentiments cap a les persones del grup, ja que la seva complexitat fa que puguem perdre'ns en les mil emocions que ens suscita la dinàmica grupal. L'espai d'intervenció grupal pot anar des de la distància mínima, en la qual el control d'un i de l'altre es fa impossible, i té la seva versió coneguda en el col·leguisme, fins a la diferenciació del si mateix en què s'assoleix la distància necessària per exercir el control amb major racionalitat.

Amb aquestes reflexions convido el lector a fer un exercici de reflexivitat, és a dir, a endinsar-se primer en un mateix, "girar-se sobre si mateix" per "monitoritzar les nostres pròpies accions", en el sentit que li dona Bourdieu. El propòsit que m'anima és conèixer com es posen en joc les necessitats de control extern que es plantegen en la intervenció social. La meua hipòtesi és que si es desconeixen els nostres mecanismes interns és més fàcil dur a terme un control inadequat, sense respecte a l'altre, o rebutjar la funció de control social que, ineludiblement, tenim els treballadors socials.

El col·lega, treballador social o educa-

dor que sent que pot ajudar més i millor a un grup, una persona o família, si treballa el més a prop possible d'ella, sense permetre elaborar l'anomenada *distància terapèutica* –ineludible per poder generar el control necessari en la relació–, estarà al seu torn creient que aquest és el tipus de relació ideal per dur a terme l'anomenat acompanyament social. No sap que d'aquesta manera no podrà exercir cap control sobre la situació. Tampoc podrà prestar l'ajuda necessària.

Deixar que les nostres emocions ens envaeixin, sense saber que hi entren en joc una gran varietat d'aquestes mateixes emocions, i que la barreja pot ser una bomba de relloteria dirigida per la ceguesa emocional, és una conducta molt comú en tots els escenaris en els quals ens movem i que contenen totes les coses que ens acosten o ens allunyen dels altres. Són totes les situacions de la vida en què l'avidesa d'alguna cosa entra a envair-nos emocionalment i no ens permet veure què hi ha en realitat: altres amb necessitats que coincideixen amb les nostres. Els objectes i els diners en les herències és el més comú. Però és tot allò que ve representat per les coses del món, de la vida, de les relacions socials, que si les tractem com a mers objectes no aconseguirem aprofundir en el seu significat: la lluita per l'amor.

Tots necessitem amor, reconeixement, respecte, confiança, seguretat, identificació, empatia, necessitat de llibertat i d'intimitat, etcètera. Però amb distància, perquè quan s'escurça la distància estem impeditos de veure la realitat tal com es presenta. Així es produeixen els punts cecs. Ens deixem embriagar pels nostres sentiments, deixem que dominin la raó, la passió ens

■ **Tots necessitem amor, reconeixement, respecte, confiança, seguretat, identificació, empatia, necessitat de llibertat i d'intimitat, etcètera. Però amb distància, perquè quan s'escurça la distància estem impeditos de veure la realitat tal com es presenta.**

cega, i es fa molt difícil aturar-se i retirar-se, algú ens ha d'ajudar a posar ordre en la nostra ment. Perquè si no reconeixem cadascun d'aquests estats no podem aprendre a manejar les nostres emocions. I el reconeixement passa per aprendre a posar nom a totes aquestes coses. Aquest és un aprenentatge que no es pot fer sol moltes vegades, i la gran dificultat és que ningú ens ensenya això de petits. Ni els nostres pares ni els nostres mestres. D'aquí que en el terreny professional la supervisió és clau per pensar amb ètica en les relacions professionals i saber manejar el poder d'un en equilibri amb el necessari augment de poder de l'altre.

En resum, l'art de la distància i del control sobre un mateix i amb els altres és el programa de l'existència mateixa, el procés d'esdevenir persona, de construir-se com a subjecte no subjectat, un subjecte que decideix què vol fer amb la seva vida. Aquest procés és substancial per anar evolucionant en la individuació connexa amb els altres. I en l'exercici professional, per poder acompanyar les persones amb les quals treballem, són moltes les ocasions en què hem de fer accions de control.

Per completar aquests arguments, i ja que es tracta d'una qüestió relativa tant al

que treballa amb grups com a qui fa Intervenció General, aportaré unes paraules sobre el control professional d'una treballadora social del llibre *Ètica, teoria i tècnica. La responsabilitat política del treball social*. Transcripció directament la resposta que dóna la professional a la pregunta: Com entens la funció de control que tenim els treballadors socials? I, sobre l'ús que fa el professional del poder que li confereix aquest control?

Evidentment existeix en aquest context... però sempre hi ha possibilitats per implicar l'altre en el procés de decisió... explicar-li les alternatives, preguntar com ho veu ell, què considera que seria millor per al seu propi procés, fer-lo partícip. Treballa en un context de control, però jo no sóc el jutge ni el policia. Però és evident que el fet que sigui allà, que existeixi tot el procés, significa que hi ha un control social sobre les conductes, un límit social. Al principi no m'agradava, em resistia a identificar-me en la meua funció de control, però sóc allà, és inevitable, per què no treure-li el màxim profit?

Una treballadora social que pensa i actua així té una diferenciació del seu si mateix molt activa. Sap distanciar-se de la institució, la qual de vegades la indueix a ser complaent; també sap distanciar-se dels altres professionals que, com cants de sirenes, l'inciten a l'anomenat *consens*; i de les posicions més *dolces* que tenen molts professionals en la seva manera d'actuar amb *comprensió*. No cal dir que comprendre l'altre i treballar amb ell amb límits i control no són posicions en pugna. La clau per a l'exercici del control es troba en implicar l'altre en el procés de decisió, perquè ell també és un subjecte de poder, tot i que es tracti d'una persona que "pretensament"

no sap, o és considerada fràgil. Aquest és el punt crucial en què han de treballar-se a si mateixos els professionals del treball social, ja que... hem de convenir que en moltes ocasions atribuïm a les persones amb les quals treballem debilitats que sí que poden tenir, i tant!, però com qualsevol altre ésser humà que està en aquesta altra franja, en la nostra.

No em puc estendre més en aquest tema, però amb tot això només vull al·ludir a la necessitat d'aprendre a utilitzar el poder en l'àmbit professional. No hem d'apropriar-nos el poder que ens confereix el rol professional que tenim, no com si fos una cosa de la nostra propietat (la pastilla de sabó que diu Norbert Elias). Es tracta més aviat d'usar-lo en benefici de l'altre per afavorir el seu procés d'emancipació, és a dir, passar-lo a la població amb la qual es treballa i contribuir amb l'augment de la consciència crítica a la transformació política.

4. El mètode

Provaré d'explicar com he treballat amb grups fins l'any passat, treball, d'altra banda, detallat en la meua tesi doctoral i al llibre *Treball social amb grups i pedagogia ciutadana*. Ara intentaré sintetitzar-lo fent referència a una trobada grupal per tal d'embastar la teoria amb la pràctica, base del mètode.

El mètode amb el qual he treballat té la seva base en l'exercici d'una filosofia pràctica a la manera platònica en el sentit en què ho expressa Carlos García Gual (2006): una manera d'exercitar la política mitjançant el diàleg. Es tracta de convidar les persones a buscar la veritat sense pre-

tendre imposar una doctrina. El seu fonament es troba en la conversa lliure i dirigida pels membres del grup però controlada pel coordinador. Són grups de reflexió-acció. Avui es parla d'aquests mètodes amb el terme de *dialògics*. Això vol dir que aquell ha de permetre l'expressió lliure dels sentiments i de tot allò que passa al camp, però ha d'estar constantment en actitud d'atenció flotant. D'aquesta manera es permet que el discurs del grup flueixi cap a l'aclariment dels temes de més interès i preocupació per als participants. L'observació contínua de la dinàmica del grup (dels continguts i de les relacions que s'estableixen entre els membres entre si i amb la coordinadora) farà que es pugui seguir la línia discursiva amb el propòsit d'associar uns temes amb altres i seguir l'embast que va puntejat per expressions significatives que emergeixen espontàniament i que dirigeixen les converses. Recollir el discurs és una tasca d'associació d'idees, d'interpretació i de devolució elaborada als membres del grup. Els coordinadors han de navegar pels entremons d'una presència en retirada constant. El que es posa en joc és l'art de la distància.

Com es pot adoptar una actitud així, tan paradoxal? Ser en l'aquí i ara, estar present, i alhora ser invisible, no és fàcil. Una de les premisses fonamentals del mètode és que tot es basa en no sentir-nos superiors ni diferents com a éssers humans. Sabem de sobres que tots tenim les mateixes històries sentimentals i emocionals, així com racionals (no m'agrada gens això de no poder designar amb una paraula el que fa referència a allò racional i emocional! Per això, una vegada, fa molt, em vaig inventar en un escrit molt personal pensaments).

I és que... en paraules d'Unamuno: "sent el pensament (i) pensa el sentiment". D'aquesta manera, a través de les identifications que se susciten en el coordinador, se segrega empatia, el mateix que se segrega adrenalina o qualsevol altra substància corporal; així, coordinador i grup flueixen en un corrent continu. Però això és molt difícil de sentir. A les escoles s'educa per *saber-se diferent* i és molt difícil per a l'estudiant exercitar-se en el procés de desmuntar les prenocións que tant de mal fan a la intervenció. Es necessita molta disciplina per tenir una actitud de vigilància epistemològica constant. I amb epistemologia em refereixo al procés de coneixement que posa en marxa el diàleg en la trobada amb el grup.

És un mètode d'ensenyament-aprenentatge. En què consisteix l'aprenentatge? D'una banda, es confronta els participants amb les prenocións que han construït al llarg de tants anys i formen els fonaments de la seva cosmovisió. De l'altra, també nosaltres, coordinadora i observadora, ens confrontem amb la nostra, per això tots i totes aprenem i ensenyem. Com es pot apreciar, he utilitzat el verb en plural; però aquest no és un plural que ens iguali en tots els sentits, ja que els rols de complementaritat entre coordinador i grup estan ben presents. No treballo en la simetria total, tan àmpliament difosa avui en dia. I no treballo així perquè sempre sóc conscient del meu paper, del meu lloc, de la meua delegació, etcètera.

La coevolució amb el grup és un dels punts fonamentals d'aquesta manera de trobar-se amb els altres. L'empatia, com a "participació afectiva" en la trobada, sorgeix arran d'adoptar una actitud d'obertu-

■ **L'empatia, com a “participació afectiva” en la trobada, sorgeix arran d'adoptar una actitud d'obertura existencial amb el món.**

ra existencial amb el món. S'ha de tenir en compte que “només mitjançant l'empatia pot aconseguir-se una comprensió ‘més profunda’ de certs fenòmens o processos extrasubjectius” (Ferrater Mora). Segurament això no es podrà comprendre si no és amb un exemple.

El treball que vaig fer l'any passat es va desenvolupar en un programa de RMI en una ONG, com a voluntària, amb un grup de dones gitanes de molt baix nivell cultural i econòmic, analfabetes o semi-analfabetes, però llestes... llestes fins a dir prou. El grup era obligatori perquè substituïa una activitat que es feia com a contra-prestació de la RMI. Eren unes 13 dones d'edats compreses entre els vint-i-quatre i els seixanta i escaig, jo la més gran, el que suposava que era la persona de respecte.

Ja des del primer dia es va marcar la pauta de la llibertat/autonomia/responsabilitat, atès que la puntualitat, l'enrenou i la distracció en converses creuades, o parlar totes alhora, va ser el més cridaner del moment fundacional del grup, pauta que es va repetir, en general, tot i que amb menys intensitat. Vam acordar que seria un dels objectius del grup, de tal manera que aquests van quedar formalitzats com segueix:

- Aprendre a escoltar a una persona i no parlar totes alhora;
- aprendre a no distreure's amb converses creuades;
- ser puntuals a l'entrada i a la sortida; aprendre autonomia i responsabilitat.

Això últim es va explicar davant la petició d'una participant perquè em posés “dura” amb elles. Aquí els vaig exposar que no ho faria perquè eren adultes i no volia tractar-les com a nenes, que havien d'aprendre autonomia i responsabilitat. Aquesta és una primera pauta de relació que marca el context relacional en què es treballa. Davant la dificultat d'entendre aquests conceptes, se'ls van explicar per tal d'aprehendre'ls i poder fer-se càrrec del seu propi aprenentatge. En aquest punt cal fer un parèntesi en relació amb el que s'ha dit més amunt sobre: “no sentir-nos superiors ni diferents com a éssers humans.” Portaré en aquesta ocasió les paraules de Saül Karsz (2007) al respecte, amb la finalitat de subratllar aquest argument: la major injúria que es pot fer als públics de treball social és creure'ls ingenus o fràgils. Això dóna idea de l'omnipotència dels intervinents poc conscients de les seves pròpies debilitats personals i professionals.

En efecte, un treballador social que pensi que les persones no poden comprendre determinats conceptes està caient en aquesta creença assenyalada per Karsz, que són ingenus o ignorants, i res més llunyà de la realitat. Tot el poden comprendre, cal que ens esforcem en això. Com a exemple de l'evolució en l'aprenentatge puc posar el següent: després de Setmana Santa una dona va conceptualitzar l'experiència grupal així: “tu Teresa aquí ets com la Nani”. Aquesta idea mostra el procés de simbolització que es pot produir en un grup “pretesament” ignorant. Quin significat té la Nani? El d'aprendre a educar fills. En efecte, un dels temes transversals, potser l'únic, va ser el de l'educació, però

no només dels fills, també dels marits i de si mateixes, l'autocura. Mitjançant la reflexió es produïen canvis en la manera de pensar sobre les coses inqüestionables de la seva vida, com per exemple la idea que tenen de si mateixos com a poble singular. Un dia van arribar a la conclusió que no eren tan diferents de les dones d'un poble dels molts que hi ha a Espanya amb costums antics molt arrelats.

I arribats a aquest punt sobre els temes que hem tractat, en destaco un de summament important que va emergir el primer dia i jo vaig deixar al congelador esperant que el grup madurés: la relació entre sogres i nores. El fet que totes dues compartissin el mateix espai suposava una dificultat en la dinàmica del grup; en aquest cas dominava la veu de la sogra que imposava els seus criteris fent callar, vulgui o no, la veu de les nores. En algunes ocasions les nores van fer al·lusió a aquesta coerció i jo vaig seguir els seus gestos i els seus escassos comentaris fent mínimes al·lusions, però sense entrar en el discurs. No és fins a l'última sessió del 22 d'abril quan abordem el tema directament. Aquest últim dia es va començar la sessió amb la idea d'*Educació per a la convivència* i es va parlar de com educar els seus companys, perquè se sentien "criades dels marits", encara que deien que no ho portaven malament, "perquè és així, no hi ha altre remei". Però aquest tema va enllaçar espontàniament amb la veu de dues sogres que assistien al grup, encara que una d'elles estava sola. Aquesta va dir: "les sogres hem de ser sàvies perquè si et portes malament amb les nores..." Aquí veiem una veu preponderant que en un soliloqui podria ser: "em correspon a mi

ser la que dirigeixi i controli aquesta relació". A les preguntes sobre aquesta relació en què l'altra sogra relata el que va haver de passar amb la seva sogra perquè era dolenta (ella se sentia bona, cosa que provoca la hilaritat de les seves nores i de totes les altres), una va dir: "Hem passat molt però ara ja mano jo (...) Amb el temps m'he empoderat (atenció a l'ús del verb!)".

Per concloure breument: hem parlat de la coevolució amb les participants del grup, que es forma en les identifications i amb la participació afectiva (empatia). Doncs bé, si s'està present i amb distància, mantenint l'atenció flotant es pot posar l'escolta en els sentiments que ressonen en el nostre cor. En l'observadora, molt jove, la seva relació amb la seva sogra; en mi, com a sogra, la meva relació amb les meves nores.

Aquest ha estat el tema emergent des del començament del grup. Així, les últimes paraules d'una sogra, aquella a la qual ens hem referit, van ser: "les sogres volem respecte d'elles, però també les hem de respectar perquè són les dones dels nostres fills i les mares dels nostres néts (...) Però les sogres ens hem de retirar". D'aquesta manera va acabar aquesta sessió. A la tarda el tema em va donar voltes al cap, m'havia tocat. Vaig escriure el següent:

A ellas, a todas las mujeres bravas

*Mujeres suegras, mujeres todas,
aquellas que un día fuisteis, aún más que hoy, bravas.
Mujeres ya privadas del fervor de vuestros hijos
y desprovistas del calor de vuestra prole,
una vez que el fuego del hogar se ha apagado
y el silencio se ha adueñado de los huecos de la casa.
¡Así es! ¡mal que nos pese!
ha llegado el tiempo del retiro
¡dejemos que ellas gobiernen su morada!*

Qualsevol tema de la vida quotidiana ha de ser tractat amb delicadesa, però més aquells en què, fins i tot darrere de les rialles, es percep el dolor de la pèrdua. I tenir clar que som iguals en el que és humà, amb l'única diferència del rol, és un exercici constant de salut professional.

En el títol s'al·ludeix al poder de la paraula perquè la paraula és acció transformadora, la paraula ens involucra, ens compromet i ens indueix a canviar el nostre procedir davant les coses de la vida quotidiana. Són moltes les experiències que he acumulat en aquests anys de treball amb grups en què he pogut comprovar tot el que he portat a aquestes pàgines. Destaco entre altres les següents: la força que tenen les converses reflexives en grup per modificar les nostres prenocions de la realitat, la força de la paraula en l'intercanvi grupal per poder construir pensaments

més propers a la veritat, l'estímul per atrevir-se a pensar i actuar, és a dir, per desenvolupar noves pràctiques de conducta.

I si fóssim més conscients del poder de la paraula no diríem moltes coses, però sí que en diríem algunes. Com a subjectes reflexius diríem les més importants per construir mons diferents, mons sense violència; crearíem nous vincles per unir els nostres esforços en el que més desitgem avui gairebé totes i tots, sense cap dubte: ser més complementaris per poder cooperar, ser més lleials als nostres desitjos; en fi, provaríem de fer realitat allò que va ser la nostra aspiració en el seixanta-vuit: *crear l'home (i la dona) nous*. Potser avui podríem desenvolupar aquesta idea amb continguts més amplis i profunds, és a dir: què, per què, per a què i com volem fer un individu en una societat que hem de renovar, amb un nou pacte sociopolític.

Bibliografia

- FERRATER MORA, J. *Diccionario de Filosofía*. Barcelona: Círculo de Lectores, 1991. ISBN: 978-8434405042.
- HURTADO, José Vicente. textoscirculo.blogspot.com Mèxic: Círculo de Escritores de Puebla, 2010. Data consulta: 18/06/2014. <http://textoscirculo.blogspot.com.es/2010/09/perspectivas-de-esperanza.html>.
- KARSZ, Saül. *Problematizar el trabajo social. Definición, figuras, clínica*. Barcelona: Gedisa, 2007. ISBN: 978-8474327755.
- SENNETT, R. *El respeto*. Barcelona: Ed. Anagrama, 2003. ISBN: 84-339-6197-7.
- STIERLIN, H. *El individuo en el sistema*. Barcelona: Herder, 1997. ISBN: 978-8425419874.
- TERRICABRAS, J. M. *Atrévete a pensar*. Barcelona: Paidós, 1999. ISBN: 978-8449306778.
- ZAMANILLO, T. *Teoría y práctica del aprendizaje por interacción en grupos pequeños*. Tesi doctoral. Publicaciones de la Universidad Complutense de Madrid, 2002. ISBN: 84-669-2434-5.
- (2008): *Trabajo social con grupos y pedagogía ciudadana*. ISBN: 978-8497565684.
- (2011) Directora de *Ética, teoría y técnica. La responsabilidad política del Trabajo Social*. Madrid: Ed. Talasa. ISBN: 978-8496266377.

Treballant amb grups

Albert Briansó Solé¹

Resum

Aquest article té com a objectiu destacar la importància de promocionar el Tractament Grup al Terapèutic en l'àmbit d'atenció a la salut mental en els diferents equipaments de la Xarxa de Salut Mental que atenen les persones amb trastorns mentals a Catalunya.

L'ús d'aquesta metodologia d'intervenció, en combinació amb el treball social individualitzat, el familiar i el treball social comunitari, ens permet sovint fer tractaments més adients a les necessitats sempre canviants de les persones ateses en aquests dispositius i dels seus familiars.

Paraules clau: Tractament grupal, globalitat, observació, escolta i psicosocial.

Per citar l'article: BRIANSÓ SOLÉ, Albert. "Treballant amb grups", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 65-69. ISSN 0212-7210.

Abstract

This article aims to underline the importance of promoting Group Therapeutical Treatment in mental health services in Catalonia. This methodology, combined with casework, family work and community work, frequently allows more appropriate treatments for the changing needs of individuals and families attended by these services.

Key words: Group treatment, globality, observation, listen, psychosocial.

¹ Treballador Social. Màster en psicoteràpia grupal analítica. Fundació Sanitària Sant Pere Claver com a CPI (coordinador del programa individual) de l'ESMESS (equip de salut mental per a persones sense sostre). Correu electrònic: albert@briansomaure.jazztel.es.

En l'atenció a persones amb problemàtiques de salut mental es fa necessari, al meu entendre, poder utilitzar amb minuciositat un aspecte fonamental en les nostres intervencions professionals: l'ús acurat de l'observació i l'escolta. És a través de l'ús adequat d'aquestes tècniques que els pacients ens van expressant la seva situació i les seves necessitats i/o conflictes. Cal crear un clima emocional que afavoreixi l'escolta i el procés de treball.

En aquest cas la meua experiència és en l'aplicació de tractament grupal terapèutic per a persones amb trastorns mentals greus i els seus familiars, ja sigui en intervencions de grup petit, gran o multifamiliar.

Malgrat que sovint sabem quins tipus d'intervencions (individual, familiar, grupal i/o comunitària) són les més necessàries o afavoridores per a la persona i el seu grup familiar, les actuacions de la major part dels serveis de salut mental es continuen centrant en l'atenció i el tractament individual i la corresponent dispensació individual de fàrmacs, amb un tractament estàndard per a la població centrat en el fàrmac com a regulador de l'estat anímic de la persona, no posen sempre a la seva disposició altres possibles tractaments terapèutics, ja siguin en forma de tractaments individuals, familiars i/o grupals, que atenguin de manera més acurada la situació global de la persona.

Aquesta atenció centrada en el tractament farmacològic (tret d'en situacions determinades) fa que no es tinguin en compte les diferents característiques personals i de procedència de la població atesa, ni la seva situació econòmica i social, ni els seus aspectes culturals. Aleshores és fàcil malbaratar el patiment aliè, el de la

persona que en aquells moments necessita ser ajudada.

En aquest inici de segle s'està tornant a un enfocament mèdic que prioritza la institucionalització i la medicalització en lloc de desenvolupar recursos de caràcter psicoterapèutic i dispositius orientats a la rehabilitació i a la reinserció social.

En l'atenció a les persones amb trastorns mentals i en els seus grups familiars, entre d'altres aspectes, hem de poder treballar a diari amb ansietats, tensions, depressió, l'aïllament de la persona, l'agressivitat, els canvis d'humor i amb habilitats poc adequades per a la vida quotidiana.

Es bàsic, doncs, el treball en equip amb la resta de companys que pertanyen a d'altres disciplines (psiquiatres, infermeres, psicòlegs, educadors) per tal de posar en comú quins referents teòrics guien la nostra pràctica clínica.

Encara al segle XXI cal defensar la metodologia de l'equip de treball en molts equipaments, sovint ens trobem més amb una "serialitat" de professionals de diferents disciplines que amb autèntics equips de treball formats per professionals que fan les seves tasques utilitzant la metodologia de l'equip de treball.

Això pren especial rellevància sobretot quan posem en marxa un grup terapèutic, ja sigui com a terapeutes o coterapeutes; és bàsic consensuar amb el company certs aspectes com ara:

- com entenem el procés de salut?
- i el procés d'emmalaltir?
- i el trastorn?

Ens és necessari com a equip de treball compartir un model de comprensió del binomi salut/malaltia en relació amb el trastorn mental greu.

■ **Ens és necessari com a equip de treball compartir un model de comprensió del binomi salut/malaltia en relació amb el trastorn mental greu.**

Un altre aspecte són els objectius del Tractament Grup al, i caldrà que aquests objectius siguin en funció de la població tractada i de les seves necessitats i no en funció de la institució o dispositiu determinat.

Els serveis sanitaris de salut mental no són organitzacions orientades al treball social, és a dir no tenen com a objectiu principal atendre les vinculacions entre la persona i el seu ambient social.

Cal analitzar la població atesa no de manera estàndard (classificacions diagnòstiques) sinó aplicant el coneixement existent des de la nostra i d'altres disciplines, per tal de millorar l'atenció a les persones que requereixen atenció en salut mental.

La discapacitat provocada per la malaltia mental és un procés dinàmic entre la persona i el seu grup social, i reflecteix les conseqüències culturals, socials, econòmiques i ambientals que la persona rep com a conseqüència de la seva discapacitat.

El tractament grupal terapèutic l'entenc com a procés grupal de treball, que promou la convivència, la capacitat de pensar, la resolució de conflictes i l'aprenentatge recíproc. Això a través de l'explicitació dels seus objectius i la seva avaluació posterior conjuntament amb la població atesa.

És en aquests tractaments grupals on el potencial terapèutic de les nostres intervencions es desenvolupa en funció de com estiguin conduïts els grups, és a dir, en funció de la relació terapèutica que s'es-

tableix en el grup i el model teòric utilitzat.

Les intervencions grupals ajuden els seus membres a recuperar aspectes fonamentals de les seves personalitats, que els permetran fer front a la seva situació de salut de manera més global, és a dir, tant a nivell físic, com mental i social, ajudant així la persona a entendre el seu trastorn com un conflicte no resolt amb el seu medi immediat, ja sigui familiar, laboral o social.

El treball grupal permet un espai terapèutic de socialització que pot contrarestar la soledat i l'aïllament en què es troben les persones amb trastorn de salut mental i la de les famílies que conviuen amb persones amb trastorns mentals greus.

A més de comptar amb l'equip de treball, es fa necessari ajudar-se un mateix com a professional des d'espais de supervisió grupal i altres espais de formació continuada.

És en aquests espais on podrem analitzar i comprendre molt millor els efectes de les nostres intervencions professionals i la nostra persona com a eina de relació terapèutica.

Com destaca José Ramón Ubieto (Ubieto J.R., 2009), "no hi ha salut i benestar sense els vincles socials col·lectius".²

Ja fa anys que existeix una patologització excessiva dels conflictes socials.

Socialment, les dinàmiques institucionals actuals acaben oferint el tractament estàndard (aquesta medicalització i farmacolització de la situació atesa garanteix la continuïtat del procés mercantil, no tant l'atenció i el tractament més adequat als pacients, ni als seus familiars).

És des del nostre rol professional d'agent de canvi, des de nosaltres com a instrument de relació amb l'altre, des d'on hem de vet-

llar per una relació terapèutica que comença per una comunicació clara i honesta tant a nivell de contingut com de relació.

És a través de la nostra relació terapèutica que podem dotar la persona o els grups atesos d'un vincle estructurant que ens posi en situació professional de poder rescatar les persones tractades, estimulantes i tenint en compte els seus aspectes sans potencials i no només les diferències que marca la seva patologia.

Les persones amb trastorns mentals sovint necessiten un suport psicosocial que faciliti el seu procés individual de maduració.

El treball que fem en els grups terapèutics és principalment afavorir els processos de diferenciació i individuació, que són aspectes molt malmesos en aquests grups familiars i en les persones amb problemàtiques de salut mental.

Entre als avantatges que l'experiència grupal proporciona, vull destacar les interaccions de suport que es produeixen durant la vida del grup, el sentiment de pertinença que opera sobre tots els membres i l'aprenentatge mutu de funcions adaptatives.

L'home es coneix a si mateix a través dels altres, en el joc de relacions amb les altres persones.

Com diu J. G. Badaracco (Badaracco, J.G.): "les dificultats que el pacient afronta en el seu procés terapèutic tenen a veure en particular amb la condició bàsica de manca de recursos joics genuïns per enfrontar la vida psíquica i poder harmonitzar emocions en relació amb la realitat que a cada persona li toca viure".

En els últims 19 anys he experimentat, a través del treball grupal terapèutic amb pacients i familiars, com els pacients atesos i les seves famílies obtenen millores significatives en el seu estat de salut global (físic, mental i social).

Aquests tractaments proporcionen un espai on poder compartir amb d'altres aquells aspectes importants per a ells, i és en aquests espais de treball on nosaltres com a professionals de la salut mental hem d'aportar la nostra professionalitat compartint i contrastant informacions per tal d'afavorir al màxim l'autonomia de la persona en el seu procés de creixement psicosocial.

L'individu contemplat des de la seva globalitat és l'objecte d'estudi de la disciplina del treball social en qualsevol àmbit d'aplicació, concretant-se en la tasca interdisciplinària en els nostres equips de treball.

Dins de l'àmbit de la salut mental hem de vetllar perquè aquesta perspectiva de la globalitat de la persona es mantingui, per tal d'intentar evitar la iatrogènia que

provoquen determinades intervencions i categories patològiques on la persona pot quedar constreta, deixant de ser vista com a ésser global i sent abocada a ser només el pacient passiu diana de les intervencions parcials (farmacològiques), no sempre integradores de tots els aspectes que intervenen en la creació del patiment psíquic de l'ésser humà en la nostra societat actual.

Bibliografia

- BADARACCO, Jorge García. *Comunidad Terapéutica Psicoanalítica de estructura multifamiliar*. Madrid: Editorial Tecnipublicaciones, 1990. ISBN: 84-86104-30-0.
- UBIETO, José Ramón. *El trabajo en red. Usos posibles en Educación, Salud Mental y Servicios Sociales*. Barcelona: Editorial Gedisa, 2009. ISBN: 978-84-9784-360-7.

Grup multifamiliar amb adolescents amb trastorn mental.

Teixint vincles i creant diàleg.

Berna Villarreal Castaño,¹ Sonia Soriano Tormos² i Olga Moreno Aranda³

Resum

Aquest article presenta l'experiència de dos anys d'un grup multifamiliar amb adolescents amb trastorn mental atesos en un hospital de dia. Es tracta d'una modalitat grupal que setmanalment convoca els adolescents, les seves famílies i l'equip interdisciplinari de l'hospital, amb l'objectiu essencial d'afavorir la comunicació entre pares i fills per tal d'augmentar el coneixement i la comprensió de les seves vivències i necessitats tot promovent el desenvolupament que, en moltes ocasions, ha quedat bloquejat pel patiment i la problemàtica de salut mental.

Paraules clau: Grup multifamiliar, adolescents, trastorn mental.

Per citar l'article: VILLARREAL CASTAÑO, Berna; SORIANO TORMOS, Sonia i MORENO ARANDA, Olga. "Grup Multifamiliar amb adolescents amb trastorn mental. Teixint vincles i creant diàleg", en Revista de Treball Social, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 70-77. ISSN 0212-7210.

Abstract

This article shows the two year experience of a multifamily group with teenagers suffering mental disorders treated in an ambulatory center. This group weekly gathers the teenagers, their families and the ambulatory multidisciplinary team. The objective is to improve communication between parents and children to increase the knowledge and comprehension of needs by promoting a development that frequently has been blocked due to pain and mental health problems.

Key words: Multifamily group, teenagers, mental disorder.

¹ Treballadora social de l'Hospital de Dia per a adolescents de Sant Pere Claver. Correu electrònic: bvillarreal@fhspereclaver.org.

² Psicòloga clínica de l'Hospital de Dia per a adolescents de Sant Pere Claver.

³ Psicòloga i educadora social de l'Hospital de Dia per a adolescents de Sant Pere Claver.

Introducció

Els grups multifamiliars (GMF) són aquells que, amb finalitat terapèutica, convoquen diverses famílies i als quals està convidat qualsevol dels membres (pares, germans, fills, parelles), incloent al pacient designat (Lucas, 2009). Aquesta tècnica s'inicià fa 64 anys de la mà de Henry Laqueur, qui agrupa diverses famílies de pacients psiquiàtrics amb la finalitat de millorar la comunicació (Sempere, 2013). Progressivament, s'han anat augmentant les experiències en diversos països (Argentina, Uruguai, Itàlia, Portugal i Espanya). Aquest increment, pot tenir a veure amb la descoberta del potencial terapèutic que aquesta modalitat grupal pot oferir als pacients i als seus familiars.

En aquest article volem destacar l'important llegat del Dr. García Badaracco, per les seves aportacions pràctiques i teòriques, mostrant-nos el valor terapèutic d'aquests grups que posen l'accent en "allò" social i relacional dels subjectes com a font per generar malaltia i també curació. Per a l'autor, el GMF esdevé un lloc de representació en miniatura de la trama social des d'on es pot afavorir el desenvolupament.

Pel que fa a l'atenció a adolescents amb problemàtiques de salut mental existeixen diverses experiències de GMF a escala nacional, amb algunes variants tècniques. El Dr. Javier Sempere ha desenvolupat

diversos grups a les ciutats de Barcelona i Elx. Aquest autor destaca com els GMF actuen com a motor de canvi gràcies a l'ús terapèutic que es fa dels vincles que el pacient estableix (Sempere, 2005). Aquests vincles que l'adolescent no ha pogut sostenir i que tant necessita per construir la seva identitat poden reeditar-se, recuperar-se i reinterpretar-se en el context de convivència entre companys, famílies i grup terapèutic.

La nostra experiència

La trajectòria de 12 anys d'existència de l'Hospital de Dia per a adolescents de la Fundació Sant Pere Claver,⁴ amb un equip interdisciplinari⁵ força estable, ha permès anar reformulant i consolidant les diverses maneres d'atendre els pacients a nivell individual, grupal i relacional.

En el tractament conviuen i s'atenen nois i noies amb diversos diagnòstics clínics. Tots ells, quan inicien tractament es troben en un moment agut clínicament, és a dir, amb un malestar i patiment alts, encara que en moltes ocasions no hi ha consciència de problemàtica ni demanda de tractament. Podem dir que les dificultats que pateixen els ocasionen greus dificultats per establir relacions i crear vincles, molts d'ells han trencat els lligams amb iguals i amb el seu entorn social i escolar.

Pel que fa a les famílies existeixen diversitat de situacions i dinàmiques rela-

⁴L'Hospital de Dia de Sant Pere Claver atén adolescents d'entre 12 i 18 anys, residents als Districtes de Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i Sant Martí Sud.

⁵L'equip d'Hospital de Dia: Assumpció Soriano, Ramon Berni, Sonia Soriano, Anna Villanueva, Luis Gol. Olga Moreno, Gemma Segura, Maria Caturla, Sergio Sánchez, Nuria Gràcia, Laura Bosch, Pilar Marcos i Berna Villarreal.

cionals amb una alta incidència de disfuncions: vincles simbiòtics entre les figures principals “d’aferriament” (mare o pare) i el fill, pares que tendeixen a sobreprotegir dificultant el desenvolupament de l’autonomia, d’altres que no posen límits pel temor a l’agressivitat o el conflicte. Una part important dels pares dels adolescents que atensem, presenten dificultats de salut pròpies que, en moltes ocasions, condueixen a la desatenció greu de les necessitats emocionals i educatives dels fills i filles.

Per què un GMF?

Des de l’inici del servei es van crear grups quinzenals de pares on es tractaven temes relatius a la cria dels fills: es parlava sobre la convivència, les dificultats per créixer i els trastorns mentals. Valoràvem el clima positiu i com aquest facilitava l’expressió i la possibilitat de compartir diferents estils educatius i relacionals entre els pares, esdevenint un espai valuós en l’abordatge terapèutic. No obstant, hi havia un conjunt d’aspectes que ens van portar a plantejar-nos la possibilitat d’un canvi en el tipus de proposta grupal. D’una banda, constatarem que l’assistència dels pares a aquesta modalitat de grup era baixa, amb moltes absències i alguns abandonaments. I d’altra banda, el grup de pares era conduït per dos professionals, i observàvem cert distanciament de la tasca per part de la resta de l’equip, factor que dificultava sostenir la tasca entre tots. Quan reflexionàvem creïem que caldria assolir

una major implicació de les famílies en el tractament i en el procés de canvi dels adolescents.

El mes de setembre de 2012 vam decidir implementar a l’Hospital de dia un GMF que agrupés els pacients, els professionals i a les famílies.

■ **En les expectatives, fantasies i temors previs ens preguntàvem si l’equip estava en un moment òptim per desenvolupar aquesta experiència.**

En la preparació van ser essencials dos aspectes. En primer lloc, l’observació d’un GMF ja operatiu en el context assistencial del programa d’atenció de pacients amb psicosis incipient⁶ del CSMA de Sants Montjuïc i del de Poblessec. I en segon lloc, disposar d’una supervisió grupal de freqüència quinzenal amb el Dr. Josep Maria Recasens. La seva inestimable ajuda ens va oferir un marc de contenció i d’elaboració imprescindible per sostenir la tasca grupal. En les expectatives, fantasies i temors previs ens preguntàvem si l’equip estava en un moment òptim per desenvolupar aquesta experiència. Sentíem que requeria d’un compromís important i vam constatar que predominava en l’equip la motivació per portar endavant el projecte. Tot i això, volíem actuar amb prudència, per tal de comprovar les nostres capacitats i límits.

⁶ Agraïm als companys Dr. Jose Manuel Blanqué, Albert Briansó, Mònica Montoro i a la resta de professionals que participen en el GMF del CSMA Sants Montjuïc i CSMA Poblessec, el fet de satisfer la nostra curiositat amb lectures, observacions i intercanvi d’opinions.

Objectiu del grup

Definim com a objectiu central afavorir el diàleg i la comunicació entre pares i fills. Coneixent les característiques dels adolescents, suposàvem que aquesta tasca no serà fàcil, doncs la immaduresa dels nois i noies fa que moltes vegades actui el seu malestar, o bé s'inhibeixin i no puguin comunicar amb paraules. També sabem, que els pares i les famílies que atensem solen tenir dificultats importants per poder expressar el malestar propi i veure els fills com a persones diferenciades d'ells mateixos. Construir diàleg implicaria doncs crear un espai segur que afavorís donar veu a tothom des de la singularitat i la posició de cadascú.

Enquadrament grupal

El grup es va començar a realitzar dintre de les instal·lacions de l'hospital, concretament a la sala de menjador, que és la més gran. La durada de cada sessió serà d'una hora i quinze minuts i la freqüència setmanal en un horari de migdia. Es va assignar a dos membres de l'equip⁷ el lideratge del grup, fent-se càrrec de la verticalitat de les sessions i del fil conductor de les mateixes, en tant que la resta romandrien més centrats en les intervencions horitzontals en l'actualitat de la sessió.

Es va decidir que seria un grup obert a tots els adolescents i les famílies que estiguessin en tractament, i, en conseqüència, en diversos moments del procés d'atenció. Tot i que era obert a tothom, sabem que es podien produir situacions diverses:

pares amb fills, assistència de l'adolescent sense els pares i a la inversa.

Dubtàvem, però, si era indicada la participació de pacients amb més gravetat psicopatològica o que es trobessin en moments especialment sensibles i difícils en les relacions socials. Tantmateix es va considerar la possibilitat de l'autoexclusió com quelcom a respectar, però tractant de treballar i donar suport a la inclusió en el grup.

Des de la nostra ètica professional, tenim la responsabilitat de no fer mal o perjudicar als pacients i a les seves famílies, per tant s'havia de valorar en cada cas el possible benefici o perjudici.

Partint d'aquests criteris es va dissenyar un grup paral·lel per atendre els adolescents que no participessin, amb l'objectiu de crear un espai de trànsit en el que es pogués parlar i donar a conèixer l'experiència del GMF i s'ofereix un temps per tal que puguin acceptar la idea de provar la participació.

El procés del grup

A l'inici del grup en octubre del 2012 es van incorporar 14 famílies. Aquesta etapa va ser essencial per crear les bases per generar un entorn afectiu i d'acollida. Es van treballar i clarificar normes bàsiques de respecte i confidencialitat, ajudant als participants a ubicar-se sobre els temes adients per tractar en aquest espai o bé en d'altres més íntims i personals.

Si apreciem quins membres de cada família han participat en el GMT, podem dir que aproximadament en la meitat dels casos hi ha assistit un dels membres de la

⁷ La Dra. Assumpció Soriano i Berna Villarreal assumeixen part de la funció del conducció en el GMF.

família (el propi adolescent o un dels pares). I en l'altra meitat ha estat l'adolescent amb la família. En aquests casos s'ha distribuït de tal manera que el 26% han estat amb la mare, en un 14% amb el pare i en un 9% amb pare i mare. També cal considerar que la participació de l'equip ha estat molt important, assistint a partir del primer any tot l'equip al complet, excepte en moments puntuals que per agenda al·lgon professional no ha pogut ser-hi.

Al finalitzar el primer any vam introduir dos canvis en l'enquadrament: el primer va ser sol·licitat pels adolescents, que sentien la dificultat de sostenir la durada del grup i demanaven poder fer una hora; es va valorar al GMF i es va decidir provar el canvi. Una segona modificació va ser suprimir el grup paral·lel per aquells pacients que no assistien al GMF, fet que va ajudar a incorporar-se a adolescents amb més resistències i a que fos possible la participació de tot l'equip.

Considerem que en l'actualitat s'ha assolit un intercanvi fluid, amb un bon clima grupal que afavoreix que es mostrin diversitat d'idees i formes de sentir. Especialment ens ha sorprès el nivell d'implicació i de comunicació dels adolescents, que plantegen temes propis a debatre: respecte al seu futur, a vivències d'avorriment o buit i a la necessitat de fer coses, dificultats en les relacions, queixes cap els adults... En el grup també es respecta als adolescents que intervenen poc, però se'ls integra de diverses formes: posant-nos al seu costat, convidant-los a expressar-se amb la nostra ajuda, etc.

Pel que fa als pares, aquests solen intervenir en el darrer temps portant preguntes als adolescents davant de situacions

■ **En el grup també es respecta als adolescents que intervenen poc, però se'ls integra de diverses formes: posant-nos al seu costat, convidant-los a expressar-se amb la nostra ajuda, etc.**

en les que se senten insegurs. També parlen amb freqüència dels seus temors com a pares, de la confiança i desconfiança en la relació amb els fills.

Si reflexionem sobre quin pot ser el valor terapèutic que es pot obtenir en aquest grup, pensem que assolir cert grau "d'espontaneïtat" en l'expressió pròpia pot estimular el desenvolupament de la identitat com a adolescent i mobilitzar nuclis d'interdependències i familiars patògenes que l'estan emmalaltint. En aquest sentit és important donar suport, "mimar" i afavorir la veu dels adolescents, a vegades molt fràgil, que tracta de comunicar des de si mateix les necessitats emocionals que tenen per desenvolupar-se. Un segon element que considerem que pot ser molt beneficiós pels adolescents és l'oportunitat de trobar en el grup referències de les figures paternes que, en moltes ocasions, han estat absents o insuficients. Així com altres adolescents que poden, amb el seu exemple, servir de referència als altres.

En la valoració de l'experiència els pares destaquen la importància de tenir un lloc de confiança on poder parlar de les preocupacions, compartir i conèixer situacions d'altres pares i famílies, així com trobar maneres de fer front a les dificultats de la convivència amb els fills adolescents.

A continuació mostrem a partir d'una vinyeta clínica, com en el grup es desen-

volupen processos d'individuació observant-se canvis en la relació i la comunicació entre el fill i els seus progenitors.

L'Angel és un noi adoptat als 6 mesos de vida des d'un centre d'acollida de menors. La mare adoptiva és una senyora afectuosa però molt ansiosa, amb dificultats de contenció, i el pare pateix una depressió endògena per la que segueix tractament des de fa anys.

A nivell evolutiu, els pares descriuen dificultats de relació amb els iguals, des dels 3 o 4 anys va ser molt mogut i pegava els nens. Per això, l'Angel comença a ser tractat farmacològicament com a hiperactiu des dels 4 anys a diferents serveis sanitaris.

En el moment que són derivats a l'hospital de dia, el noi té 15 anys i està ingressat en una unitat d'hospitalització psiquiàtrica per descompensació psicòtica: abandó d'estudis, restricció alimentària, obesitat important, rigidesa de pensament, deixadesa en els hàbits d'higiene personal, relació de molta dependència mare-fill i moments d'agressivitat al domicili. A nivell familiar el desbordament és tal que, ens comuniquen que han consultat la possibilitat de fer una renúncia de tutela.

A l'inici del tractament, l'Angel es mostra esquerp en el contacte, evita tot allò relacional i està molt inhibit físicament. Demana anar a poc a poc i nosaltres inicialment respectem aquesta demanda, per poder establir una vinculació de confiança i d'acceptació de les dificultats.

A mesura que els anem coneixent a ell i a la família, la terapeuta referent intenta fer-se una hipòtesi que l'ajudi a entendre el que li passa al noi: es constata una relació molt simbiòtica mare-fill i es pensa, a

nivell diagnòstic, que el noi ha passat de la hiperactivitat infantil (possible resposta a la manca de contenció emocional) a fer en el moment actual, coincidint amb la irrupció de l'adolescència, una regressió de caire psicòtic molt important, tornant a moments molt primerencs de la relació mare-fill, on no hi ha diferenciació entre ambdós. Pel que fa als pares, també els és molt difícil adaptar-se al canvi, a la mare li costa molt posar límits, vol evitar conflictes greus a casa, la qual cosa la porta a claudicar. El pare se n'ha ocupat poc de la criança, delegant-la a la mare.

Es van desplegant diferents eines d'intervenció:

1. Espai psicoterapèutic setmanal amb el noi, a càrrec de la terapeuta.
2. Assistència diària a grups i tallers educatius i pedagògics, a càrrec dels educadors, infermera i mestra.
3. Espai individual quinzenal amb la mare, a càrrec de la treballadora social.
4. Entrevistes familiars pares-noi, a càrrec de la terapeuta i la treballadora social.
5. Grup multifamiliar setmanal.

Per l'Angel, a l'inici, el GMF és molt estresant, i sempre intentava fugir-ne. Té una assistència irregular i la nostra impressió és que viu el grup com quelcom molt persecutori; per contra, la mare hi acudeix setmanalment. Com a exemple, una de les vegades que està present, seu al costat de la mare i no para de dir-li a cau d'orella que no digui res. Potser és el seu intent de boicotejar el pensament propi de la mare, davant la por a què comunicarà la mare d'ell.

El cert és que la mare inicialment comunica molt evacuativament i d'una manera molt ansiògena esdeveniments, on no

pot discriminar si el grup és l'espai adient o cal esperar i parlar-ne a les entrevistes individuals i/o familiars.

La dinàmica entre ells dos sistemàticament després del grup acostuma a ser que el noi avergonyeixi o li recrimina a la mare allò dit o pensat per ella, fent-la sentir molt culpable, en un intent d'evitar que ell quedi al descobert davant del grup, avergonyit i tonto, sentiments que projecta a la mare.

El fet que la mare en una sessió verbalitzés i portés al GMF com se sentia censurada pel fill inclús amenaçada per ell si parlava, ens semblava una demanda d'ajut i d'intent incipient de separació.

El clima emocional que es va transmetent de respecte grupal, en el qual no se li confirmen els seus temors, junt amb el recolzament cap a la mare suggerint-li que més que parlar del noi, comunicui les seves preocupacions i/o angoixes, van ajudant poc a poc a la incorporació del noi al GMF.

Al voltant del Nadal observem un canvi en el que l'Angel pot portar espontàniament opinions en el grup: "quan era petit, a casa cadascú tenia i feia el seu naixement. El meu pare tenia un naixement molt gran, la meua mare un de petitet i jo un de romans. Ara, no sé per què, només es posa el de la meua mare".

Aquesta vinyeta mostra una família en la qual cadascú està a la seva parcel·la i no poden interaccionar de forma més comuna i integrada. Ens sembla valuosa la pregunta que es fa el noi de per què funcionen així, com a indici de construir un pensament propi.

En la sessió posterior Angel comenta: "no sé per què, però cada any pel dia de Nadal em barallo amb la meua mare". La

mare diu: "és que és un dia de nervis i preparacions i l'Angel, d'una manera inconscient, sempre està al mig molestant. A mi m'agrada tenir-ho tot sempre molt ben posat (la taula) i em poso molt neguitosa de seguida, i llavors apareixen tensions entre l'Angel i jo".

Aquí la mare parla dels seus neguits, de com ella es posa neguitosa i llavors apareixen conflictes, i el fill també es pregunta per què passa això i es pot parlar de qui són els neguits.

Angel afegeix: "em faria molta il·lusió anar al cine a veure la pel·lícula del Hobbit amb el meu pare, ja que últimament fem poques coses junts". Observem que en la mesura que pren certa distància amb la mare pot apropar-se més al pare i la relació familiar esdevé més afectuosa i saludable.

En algunes de les sessions, altres adolescents i familiars comenten que observen que Angel està millor i que participa més. És molt simbòlic i significatiu com, en aquest punt, l'Angel abandona el seient del costat de la seva mare per posar-se al costat dels companys o d'algué de nosaltres i poder verbalitzar més obertament. Comença a donar opinions discrepants respecte a la seva mare. En una sessió la mare explica que "jo vaig matricular l'Angel a un PQPI d'informàtica i la veritat és que no li vaig preguntar a ell si el volia fer, d'això me n'he adonat després, però estava molt desorientada i el que volia és que fes alguna cosa i no es quedés a casa". L'Angel li diu: "A mi m'agrada jugar a l'ordinador, però no la informàtica, no sé per què no em vas preguntar a mi què volia fer". La mare tolera i mostra interès pel que diu l'Angel, i comença a valorar positivament algun dels canvis del fill.

Tot i així i en clau de procés, això no ha estat una milloria lineal, sinó amb pujades i baixades, i en funció d'aquestes oscil·lacions i ziga-zagues en la seva evolució, això era i és molt visible al GMF, tant en el llenguatge verbal com en el no verbal, en les seves absències i presències, a moments han estat asseguts novament junts, però no tan indiferenciats ni confosos l'un amb l'altre com abans, però el que ha augmentat i es va mantenint és la relació afectuosa entre ells.

Algunes idees per acabar

Som molt conscients que en la situació actual no és fàcil trobar el suport per des-

envolupar iniciatives que es basen en apel·lar a l'encontre entre persones i al diàleg com a eina per construir benestar. Malgrat això, la gran sensibilitat i la important formació i motivació dels professionals permet llançar-se a construir llocs on afavorir els vincles, els lligams emocionals i l'intercanvi entre persones amb les seves capacitats i dificultats. Els usuaris capten perfectament quan els serveis estan a disposició d'aquests fins i fan la seva tasca amb tot el respecte que mereix el patiment.

Agraïm als adolescents i a les seves famílies la confiança en el tractament i l'aposta que ells mateixos fan per tal de sortir endavant.

Bibliografia

- BLANQUÉ, J. M.; BRIANSÓ, A.; GARCÍA, N.; HURTADO, R.; NICOLÀS, M.; NICOLÀS, I. i SPANÓ F. "El grupo multifamiliar como observatorio privilegiado de familias con vivencias psicóticas", en *Teoría y práctica grupal*, vol. 2 núm. 1 (2012). Pàg. 65-79. ISSN: 2014-0134.
- GARCÍA BADARACCO, J. E. *Psicoanálisis multifamiliar*. Buenos Aires: Paidós, 2000. ISBN: 978-9501242287.
- LUCAS, A. i MORALES, J. *La dimensión individual, familiar y social de la mente*. Jornadas Europeas de Grupo Multifamiliar, 18, 19 y 20 de junio de 2009. Bilbao: Universidad de Deusto. Data consulta: 20/06/2014. http://www.aen.es/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=3070&Itemid=53.
- SEMPERE, J. "El grupo multifamiliar en un hospital de día para adolescentes", en *Revista de Psicopatología y Salud Mental del niño y del adolescente*, núm. 5. Pàg. 93-102. Sant Boi de Llobregat: Fundació Orienta, 2005. Data consulta: 20/06/2014. <http://www.fundacioorienta.com/revistesCast/REVISTA5.pdf>.

Cuidadors de la Nova Esquerra de l'Eixample. Un projecte compartit

Mercè Gil Rovira,¹ Malena Carpallo Nieto² i Rosa M. Pérez Franc³

Resum

La nostra experiència consisteix en la creació i l'organització de grups de suport a cuidadors de persones amb dependències que, per poder desenvolupar les activitats bàsiques de la vida diària, requereixen que un familiar assumeixi les seves atencions. L'àmbit d'actuació del projecte és el barri de la Nova Esquerra de l'Eixample, i està organitzat conjuntament pel Centre de Serveis Socials de la Nova Esquerra de l'Eixample, l'Equip d'Atenció Primària de Salut "Via Roma" i l'Equip d'Atenció Primària de Salut Borrell CAPSE.

Paraules clau: Cuidadors, suport, treball en xarxa.

Per citar l'article: GIL ROVIRA, Mercè; CARPALLO NIETO, Malena i PÉREZ FRANC, Rosa M. "Cuidadors de la nova esquerra de l'Eixample. Un projecte compartit", en Revista de Treball Social, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 78-82. ISSN 0212-7210.

Abstract

Our experience consists in creating and organizing groups to support main caregivers of persons in a situation of dependency requiring the assistance of a family member in daily living tasks. It is implemented in a neighbourhood called Nova Esquerra de l'Eixample and organized by two health attention teams, Equip d'Atenció Primària de Salut "Via Roma" and Equip d'Atenció Primària de Salut Borrell CAPSE.

Key words: Carers, support, networking.

¹Treballadora Social EAP Via Roma.

²Treballadora Social EAP Comte Borrell.

³Treballadora Social del Centre de Serveis Socials de la Nova Esquerra de l'Eixample.

Justificació

Els serveis d'Atenció Primària de Salut i d'Atenció Primària de Serveis socials que promovem aquest projecte atenem un nombre alt de persones amb demandes relacionades amb gent amb elevada dependència per a les activitats de la vida diària, malalties cròniques i demències.

Aquest fet ens fa plantejar que la majoria de les persones que pateixen alguna d'aquestes problemàtiques de salut requereixen el suport d'un cuidador per poder cobrir les necessitats bàsiques de la vida diària. En molts casos aquesta figura del cuidador l'exerceix algun familiar proper (segons bibliografia es parla de "cuidador informal"), o en el cas que la família no pugui ocupar-se directament, ha de buscar, entre altres alternatives, una persona per cobrir aquesta necessitat al domicili (segons bibliografia es parla de "cuidador formal"); aquest projecte va dirigit als "cuidadors informals".

■ El fet de fer-se càrrec d'una persona amb la qual es mantenen relacions afectives intenses pot crear un situació d'estrès molt important, que sovint s'expressa a través de diferents símptomes psíquics i somàtics.

També hem pogut observar com el fet de fer-se càrrec d'una persona amb la qual es mantenen relacions afectives intenses pot crear un situació d'estrès molt important, que sovint s'expressa a través de diferents símptomes psíquics i somàtics. Cal

tenir en compte que les persones dependents pateixen un malaltia que comporta un deteriorament progressiu que es pot allargar durant un temps indeterminat.

Respecte a les persones que estan patint aquesta situació, i atès el coneixement d'altres experiències en intervencions grupals, vist el benefici que suposa l'intercanvi amb persones que comparteixen les mateixes vivències ens plantegem el desenvolupament d'una experiència grupal per abordar aquesta situació, molt més enllà de fer una intervenció individual.

■ Benefici que suposa l'intercanvi amb persones que comparteixen les mateixes vivències ens plantegem el desenvolupament d'una experiència grupal per abordar aquesta situació, molt més enllà de fer una intervenció individual.

La participació a un grup s'ofereix a persones que tenen una situació, un problema o un interès comú, perquè mitjançant el grup i amb l'ajut d'un professional, en aquest cas un treballador social, puguin aconseguir millorar la seva situació personal i puguin augmentar la seva capacitat per modificar aspectes socials que consideren negatius o millorables (Teresa Rossell, 1998).

A partir de la pròpia experiència dels professionals en la intervenció grupal amb grups de cuidadors previs i la bibliografia consultada, constatem que el fet de disposar d'un espai on poder expressar les emocions i sentiments que apareixen quan s'assumeix el rol de cuidador, així com el fet de compartir els mateixos problemes

amb d'altres, i sentir-se identificats i compresos, facilita l'activació de recursos i habilitats personals, disminueix el nivell d'angoixa, amplia la xarxa de suport social i per tant augmenta la qualitat de vida tant dels cuidadors com dels cuidats.

■ Han estat les necessitats dels usuaris i l'aposta per l'enriquiment que suposa el treball en xarxa el que ens han portat a engegar aquest projecte compartit.

Han estat les necessitats dels usuaris i l'aposta per l'enriquiment que suposa el treball en xarxa el que ens han portat a engegar aquest projecte compartit.

Com a objectiu general ens vam marcar donar suport a cuidadors informals de persones dependents, per aprendre a cuidar-se, és a dir establir canvis positius, disminuir el seu malestar, i prevenir el risc de claudicació.

Metodologia

Utilitzem la metodologia bàsica de grups de suport social, caracteritzada per l'ajuda que es proporcionen tots els membres, de forma recíproca i igualitària, constituint-se ells mateixos com a motor de canvi.

En aquest grup es fomenten els objectius que sorgeixen en el propi grup, afavorint la participació activa dels tots els membres, on els professionals tendim a acompanyar, conduir i moderar, més que a dirigir el procés, donant suport i detectant situacions personals.

En aquest tipus de grup és important el fet de tenir present que els processos seran tan importants com els objectius a aconseguir. Cal afavorir una actitud de cor de responsabilitat entre els membres, per tal de potenciar una participació activa. Es treballa per centres d'interès i la programació de les activitats està en consonància amb aquests. Es facilita el consens d'unes normes bàsiques que regulen el funcionament del grup (el respecte, la confidencialitat, la puntualitat i l'assistència).

S'estableix un calendari d'avaluació individual i grupal, per tal de valorar l'impacte de l'ajuda que s'està generant en el grup.

Hem creat documentació de registre: model d'entrevista, registre d'observació i avaluació de les sessions, qüestionari d'avaluació i satisfacció dels usuaris envers el grup.

Utilitzem instruments de valoració que ens permeten mesurar l'estat d'ansietat i risc de claudicació dels participants (escala d'ansietat i depressió Yesavage abreviada i Barthel).

Seleccionem un màxim de 12 persones participants, el grup és tancat, ens reunim amb una periodicitat quinzenal, d'una hora i mitja de durada, els dimarts al matí de 10.30 a 12 h, durant un any natural.

Les sessions tenen un contingut d'autoajuda i ajuda mútua d'informació, reflexió, educació sanitària, sessions de relaxació i debat.

La conducció del grup la fan dues professionals, cadascuna d'elles d'un dels serveis que impulsen el projecte, amb la preparació de les sessions abans de l'inici, registre d'observació del desenvolupament de la sessió i l'avaluació corresponent després de cada sessió.

El procés per seleccionar els membres que formaran el grup es desenvolupa en tres fases:

1a fase: a l'inici de posar en marxa el grup fem una captació d'usuaris susceptibles de poder participar en un Grup de cuidadors. Aquesta captació es du a terme des dels EAP Via Roma i Comte Borrell i des del Centre de Serveis Socials de la Nova Esquerra de l'Eixample.

2a fase: seguidament tot l'equip (EAPS i CSS), mitjançant una reunió de coordinació, revisa els candidats susceptibles i posteriorment es procedeix a la realització d'una entrevista extensa on es valora la idoneïtat per participar al grup. En aquesta entrevista s'observarà l'experiència i la motivació per tal de valorar l'interès real de la persona a ser partícip d'un grup.

3a fase: finalment, l'equip de professionals conductors del grup es reuneix per posar en comú les entrevistes i fer un procés de valoració, per tal d'acabar de definir els participants del Grup de Cuidadors.

Avaluació

Per a l'avaluació fem servir tant indicadors quantitius com qualitatius.

Pel que fa als indicadors quantitius tenim en compte el nombre d'usuaris seleccionats pel grup, en funció de la motivació personal i de l'adequació al perfil establert, el nombre de demandes de recursos assistencials, el percentatge de l'assistència dels membres del grup, el grau de puntualitat a les sessions grupals, el nombre d'activitats lúdiques i/o d'autocura realitzades pel cuidador i també avaluem el nombre d'usuaris que han millorat el seu aspecte físic.

Pel que fa als indicadors qualitatius avaluem el grau de reconeixement, per part del cuidador, del malestar que li comporta l'exercici del rol, el grau d'expressió de les emocions negatives per part del cuidador, el grau d'expressió de les emocions positives per part del cuidador, el Grau de participació dels membres del grup, el grau de compromís amb el contingut de la sessió, la capacitat d'empatia per part dels membres del grup, el grau de reconeixement dels recursos personals davant de l'exercici del rol, el grau de reconeixement de les limitacions personals davant de l'exercici del rol, el grau de reconeixement de les necessitats i desitjos personals, l'increment de la demanda d'ajuda del cuidador respecte el seu entorn social i familiar i la utilització d'estratègies diferents en l'exercici del rol.

Recursos

Pel que fa als recursos humans, el projecte requereix treballadores socials de dos àmbits d'actuació, sanitari i social; dues professionals procedents de l'Àrea Bàsica de Salut (EAP Borrell i EAP Manso) i dues professionals procedents del Centre de Serveis Socials de la Nova Esquerra de l'Eixample.

Aquest equip de 4 professionals coordinarà la intervenció i el treball grupal.

Si és necessari es podrà comptar amb un suport de treballadores familiars que donaran atenció al domicili mentre els candidats a participar al grup puguin assistir a les sessions grupals.

En moltes edicions han col·laborat puntualment professionals de l'àmbit de la infermeria per tal de fer alguna sessió d'educació sanitària i de mobilització de malalts.

Conclusions

De la nostra experiència constatem que l'espai grupal permet treballar determinats aspectes que difícilment es podrien abordar en una entrevista individual.

La capacitat que tenen els cuidadors de poder adquirir noves estratègies dels seus companys, reforçant positivament i empoderant-se per seguir atenent a la persona dependent amb millor salut.

Per als professionals és enriquidor per a la nostra tasca poder acompanyar als cuidadors en el seu procés de canvi.

S'ha millorat la coordinació entre els serveis socials i de salut que treballen en la mateixa zona, treballant en xarxa i oferint un projecte comú.

Ens agradaria remarcar que, un cop acabat el grup, molts dels seus components han mostrat interès a seguir trobant-se, d'aquí que s'han constituït com a Grup d'Ajuda Mútua i s'anomenen Els cuidadors de la Nova Esquerra de l'Eixample. Actualment es reuneixen cada 15 dies com a grup i alternen les trobades amb activitats lúdiques, i en l'actualitat estan participant en el projecte Radars de la Nova Esquerra de l'Eixample. El projecte Radars és una xarxa de prevenció que té l'objectiu de garantir el benestar de les persones grans reduint el risc d'aïllament i d'exclusió social amb la complicitat del seu entorn.

Bibliografia

- ROSSELL, Teresa. Cuadernos de trabajo social, n. 11, 1998. Pàg. 103-122, Edi. Universidad Complutense de Madrid. ISSN: 0214-0314.

“El Racó de les famílies”. Intervenció grupal per reforçar les habilitats parentals

Asún Val Liso¹, Jordi Bautista Macias², Inés Moya Mata³ i Mariona Buxadé Guardiola⁴

Resum

El programa que es presenta, “El Racó de les Famílies”, surt en un context de treball comunitari a partir d’una proposta del Centre de Serveis Socials Casc Antic (Districte de Ciutat Vella, Barcelona) amb la col·laboració d’altres dispositius del territori. Neix com a resposta a la necessitat d’implementar programes destinats a ajudar pares i mares a desenvolupar competències parentals. Pretén fomentar les relacions positives en les famílies i així poder prevenir conductes conflictives o de risc en els fills i filles. És un projecte d’acció grupal que es du a terme amb la intervenció de l’EAP i les 4 escoles públiques del territori del Casc Antic. Es presenten uns breus antecedents, així com una síntesi de la metodologia, les dades bàsiques del projecte, algunes dades avaluadores i uns punts de reflexió sobre la seva implementació.

Paraules clau: Treball comunitari, treball grupal, habilitats parentals, parentalitat positiva.

Per citar l'article: VAL LISO, Asún; BAUTISTA MACIAS, Jordi; MOYA MATA, Inés i BUXADÉ GUARDIOLA, Mariona. “El Racó de les famílies”. Intervenció grupal per reforçar les habilitats parentals”, en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 83-91. ISSN 0212-7210.

¹ Treballadora social.

² Psicòleg.

³ Treballadora social.

⁴ Treballadora social i direcció CSS Casc Antic Ajuntament de Barcelona. Correu electrònic: csscascantic@bcn.cat.

Abstract

The program introduced ‘El Racó de les Famílies’ or ‘Family Corner’ is placed in a context of community work and emerges from the proposal made by Centre of Social Services Casc Antic (a neighborhood in Ciutat Vella, Barcelona) in collaboration with other agents in the territory. It is a response to the need of implementing programs to help parents develop parenthood skills. It aims to promote positive relations within families to prevent conflictive or risk behaviors in sons and daughters. It is a group project carried out by the EAP (Equip d’Atenció Psicopedagògica or ‘Psychopedagogic Attention Team’) and the four public schools in Casc Antic. The article briefly presents precedents, methodology, basic data, evaluation data and reflection ideas for its implementation.

Key words: Community work, group work, parental skills, positive parenthood.

D’on sorgeix el projecte

1) Del territori i les seves necessitats:

els barris de Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera de Barcelona (en endavant Casc Antic) formen un entramat social i cultural molt divers. En una població que el 2012 era de 22.780 habitants, conviuen nivells culturals i econòmics diferents, així com persones de diverses procedències, i destaca la població immigrada d’origen argentí, marroquí i de Centreamèrica. Un 10% de la població són infants entre 0-14 anys. Al territori hi trobem 5 escoles d’educació primària, una de les quals privada, i 2 escoles d’ensenyament secundari. De la relació entre SSB i les escoles, a través del treball conjunt en les comissions

socials, es detecta la necessitat de promoure una participació més activa de les famílies i de dur a terme accions que reforcin les competències parentals.

2) Del compromís dels SSB: des de l’any 2011 el Pla d’Acció de Centre⁵ dona prioritat a l’atenció de famílies monoparentals amb manca de xarxa social, dèficit d’autoestima i dificultats d’exercir llurs funcions parentals. D’aquí va sorgir el **projecte grupal “Llaços”**, d’una durada de 2 edicions. En la línia de continuïtat ens vàrem plantejar d’iniciar altres projectes que reforcessin el rol parental.

3) Del treball comunitari: al territori de Casc Antic existeix una llarga tradició de treball comunitari i en xarxa. A par-

⁵ El Pla d’Acció Social de Centre és el conjunt d’actuacions ordenades en el temps que tenen en comú aconseguir uns objectius i resultats de servei.

tir d'un diagnòstic de salut promogut per l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB) l'any 2010, s'acorda donar prioritat a la demanda del CSS en la recerca d'un programa que reforçés les habilitats parentals com a intervenció preventiva de problemàtiques detectades als barris. Es va crear un grup motor representat per 2 escoles, Pere Vila i Cervantes, l'EAP, l'Espai Familiar (Institut Municipal Educació), l'ASPB i el Centre de Serveis Socials. Després de la recerca de programes a nivell nacional i internacional, es va triar el "Programa guía para el desarrollo de competencias emocionales, educativas y parentales" (MARTÍNEZ GONZÁLES, 2009), elaborat per la Dra. Raquel-Amaya Martínez Gonzalez. L'ASPB va proposar com a tret diferencial tres modalitats d'implementació del programa i hi va afegir dues sessions amb la participació dels fills de les famílies participants.⁶

4) Marc legal i programàtic

- **Recomanació REC (2006) 19 del Consell Europeu.** Fa referència al rol fonamental que desenvolupen els pares i mares i a la necessitat d'escoltar i analitzar les seves necessitats, també de recolzar les famílies perquè puguin desenvolupar de manera adient i positiva el seu rol parental.
- **Llei 12/2007, de Serveis Socials, 11 d'octubre.** Estableix la prioritització d'accions preventives i comunitàries en les intervencions socials, donant

prioritat a les famílies, a les unitats de convivència i grups en situació de risc.

- **Llei 14/2010, del Drets i les Oportunitats en la Infància i Adolescència.** Planteja la prevenció com a objectiu prioritari. La descriu com el conjunt d'accions destinades a preservar l'infant i adolescent de les situacions perjudicials per al seu desenvolupament integral, i exigeix la intervenció dels ens locals en coordinació amb les altres administracions.
- **Pla d'infància municipal (2013-2016).** Els objectius de la línia estratègica 2 sobre infància i relacions familiars assenyalen accions vers la promoció de l'atenció a les famílies i el suport en el desenvolupament de les seves competències parentals per afavorir la transmissió de vincles, valors i models positius per al creixement de l'infant i l'adolescent com a persona.
- **Pla Acció Social Territorial de Ciutat Vella i PASC-Casc Antic.** Des de l'any 2011 incorporen com a objectius estratègics les accions de suport i atenció als infants i a les famílies i el treball en xarxa. Es considera així mateix que aquestes fites i objectius han de concretar-se en mesures de suport a les famílies des d'una perspectiva educativa, preventiva, comunitària, ecològica, multidisciplinària, col·laborativa i en xarxa.

⁶ASPB. "Programa d'Habilitats i competències parentals". Novembre 2012.

PROJECTE “EL RACÓ DE LES FAMÍLIES”. Síntesi del projecte.

El projecte s'inicia l'octubre del 2011. Enguany estem realitzant la tercera edició. Al llarg de les 3 edicions s'han fet adaptacions organitzatives per despertar interessos dels agents implicats.

Objectius del projecte

1. Promoure que els pares i mares amb responsabilitats familiars reforcin estratègies personals, educatives i emocionals que els permetin implicar-se en la construcció d'una dinàmica de convivència familiar positiva.
2. Promoure el treball en xarxa entre els diferents agents del territori per al desenvolupament d'un projecte comunitari.

Població destinatària

Pares i mares amb fills i filles de segon cicle d'educació infantil (P-4 i P-5) de les escoles públiques dels barris de Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera. Es va optar per aquestes edats, encara que el programa es pot aplicar a tota la franja d'edat des de la infància a l'adolescència, ja que en el grup motor es va prioritzar una visió preventiva.

El grup està format per un màxim de 25 participants estables, encara que en cap de les edicions hem arribat a aquesta xifra.

S'han definit 2 perfils que haurien de formar el grup de manera proporcional.

1. Famílies interessades (motivades) a reforçar les seves competències i estratègies personals, educatives i emocionals

2. Famílies detectades (identificades) en les comissions socials de les escoles i a les quals se'ls proposa participar per millorar un o més dels indicadors següents:

- a) el control emocional davant les dificultats que presenten els seus fills/es en les relacions familiars i/o escolars.
- b) les formes d'expressió i comunicació mútues.
- c) la capacitat de limitar adequadament els comportaments adaptatius dels seus fills.
- d) la informació sobre les etapes evolutives dels fills/es.

S'opta per un grup heterogeni per evitar l'estigmatització i per l'aprenentatge que implica interactuar amb famílies de models i valors diferents.

Metodologia de les sessions amb els pares i mares

Es tracta d'onze sessions pràctiques, participatives i experiencials en les quals s'incorpora una part d'elements teòrics, a través de fitxes dirigides a donar resposta en les diferents àrees que es treballen. Es treballa a través del qüestionament personal i la interacció del grup.

Contingut

Els temes treballats abasten des de les característiques dels menors segons l'etapa evolutiva fins a la disciplina, passant per l'autoestima, l'assertivitat, l'escolta activa, l'empatia o la resolució de conflictes. L'objectiu d'aquesta proposta de treball és desenvolupar els rols familiars des d'una perspectiva d'autoconsciència per afavo-

■ **L'objectiu d'aquesta proposta de treball és desenvolupar els rols familiars des d'una perspectiva d'autoconsciència per afavorir el desenvolupament d'habilitats i resistència en la família.**

rir el desenvolupament d'habilitats i resistència en la família.

Recursos i temporalitat

Les sessions estan dirigides per dos professionals dels SSB (psicòleg i treballadora social) i compten amb una tercera professional amb funcions d'observació participant. Constitueixen l'equip executor. El grup de treball actual també està format per un equip motor (format per direcció del projecte, equip executor, direccions de les escoles i EAP) i un avaluador extern.

Per formar l'equip executor es van tenir en compte requisits de formació prèvia imprescindibles per abordar el treball amb famílies. En destaquem: coneixements bàsics de dinàmica grupal; desenvolupament evolutiu de la infància i adolescència; conceptes bàsics de Parentalitat Positiva; experiència en relacions humanes; nocions bàsiques sobre els temes abordats en el programa; tenir present la perspectiva de gènere i l'educació de valors.

La dedicació dels professionals de l'equip executor és de major o menor intensitat segons el moment del projecte. Tot i així es calcula que una mitjana de 4 hores setmanals són imprescindibles. Per a la participació dels professionals del CSS es té present la reducció del volum de tre-

ball en l'àrea d'atenció individual. És un projecte assumit per l'equip del CSS, i per tant són de rellevància especial totes les estratègies de comunicació i participació.

Les sessions, en horari de 15:00 a 17:00h, es fan setmanalment durant un trimestre escolar. El lloc de realització és el centre cívic del territori, el convent de Sant Agustí, espai dotat d'infraestructura, cèntric, neutral i acollidor. Les despeses del projecte (material fungible i avaluació) són assumides pel CSS.

Avaluació

En consonància amb les directrius europees formulades per a la promoció de la parentalitat positiva, aquest programa ha estat avaluat al llarg de les diferents edicions. En l'edició 2011-2012 va ser avaluat per l'Agència de Salut Pública de l'Ajuntament de Barcelona, i en l'edició 2012-2013 pel Departament de Ciències de l'Educació de la Universitat d'Oviedo.

■ **L'avaluació aborda dimensions o mòduls de contingut que es consideren fonamentals per a l'exercici positiu del rol parental.**

L'avaluació aborda dimensions o mòduls de contingut que es consideren fonamentals per a l'exercici positiu del rol parental. Aquestes estan associades a un conjunt d'estratègies transversals bàsiques i fonamentals per a l'adquisició de valors i competències emocionals tant en els pares i mares com en els fills/es.

La proposta d'avaluació del projecte és de tres tipus:

1. **Avaluació inicial:** amb un qüestionari *Pre* que recull les necessitats a les quals volen trobar resposta els diferents participants en el programa així com les seves expectatives.
2. **Avaluació de procés:** amb materials diversos com els comentaris dels pares/mares al llarg del procés, les seves aportacions en les sessions, les observacions dels conductors, les notes de l'observadora, les valoracions de les fitxes, etc.
3. **Avaluació final:** amb un qüestionari *Post* que recull l'impacte aconseguit en la millora de les competències parentals i el grau de satisfacció del programa i dels temes tractats.

En les dues edicions anteriors la població diana varen ser els pares i mares de p-3; p-4, p-5 de dues escoles del territori. En conjunt han participat en el programa 36 persones en les dues edicions (8 eren pares). La mitjana d'assistència a cada sessió va ser de 10 participants. L'avaluació s'ha fet en base als participants que havien omplert els qüestionaris (pre i post). L'edat mitjana dels participants va ser de 36,7 anys. La mitjana de fills per participant va ser de 2 (mínim 1, màxim 4).

Les conclusions més rellevants d'aquest procés es descriuen tot seguit.

- 1) A la majoria dels participants els ha **agradat parlar** de les seves pròpies experiències com a pare/mare amb altres pares i mares.
- 2) Les **preocupacions i expectatives més freqüents** que es plantejaven els pares i mares a l'hora d'educar els seus fills/es abans de començar el grup eren:
 - a. saber marcar els límits i resoldre conflictes sense arribar a enfadar-se.

- b. aconseguir que siguin feliços i bones persones.
- c. tenir la tranquil·litat de fer les coses bé.
- d. aconseguir que siguin persones amb valors sòlids, conseqüents, implicades i responsables.
- e. saber transmetre-li una confiança i seguretat en si mateix (crear persones autònomes)
- f. que sàpiguen respectar els altres i a si mateixos.

3) Els temes que els semblen amb més **difficultat de portar a la pràctica** són: escoltar, regular el comportament dels fills i construir la seva autoestima adequadament: “ser més positiva a l'hora d'actuar”; “escoltar i atendre”.

4) Les dimensions de parentalitat mesurades que es descriuen a continuació:

- a. **Dimensió I:** *Informació sobre les característiques evolutives dels fills/es per comprendre el seu comportament.* Els pares i mares entenen millor el comportament dels seus fills/es en acabar la intervenció.
- b. **Dimensió II:** *Habilitats cognitives, de relaxació i d'autoregulació.* Abans de començar el programa la gran majoria de mares i pares manifestava tenir poca paciència amb els seus fills; després de participar en l'acció formativa els pares i mares són més capaços de controlar-se i mostrar més paciència i autoregular les seves emocions i trobar més oportunitats per relaxar-se.
- c. **Dimensió III:** *Autoestima i assertivitat en el desenvolupament de la funció parental.* Els pares i mares

tenen una percepció més alta sobre si mateixos en l'exercici del seu rol parental, minva el sentiment de culpa davant del comportament no desitjat dels seus fills.

d. **Dimensió IV:** *Emocions i comunicació (hàbits i habilitats d'escolta i expressió verbal i gestual).* Els pares i mares, una vegada treballades les competències d'autoestima, comunicació, escolta activa i utilització dels missatges-jo, com a alternativa als missatges-tu, han adquirit habilitats de comunicació i creuen tenir informació adient per comunicar les coses sense ofendre.

e. **Dimensió V:** *Estratègies de resolució de conflictes i de negociació.* Els pares i mares tenen més estratègies i instruments per saber com arribar a acords amb els fills/lles per solucionar els problemes que poden sorgir en la comunicació amb ells (mètode d'exploració d'alternatives).

f. **Dimensió VI:** *Habilitats per establir límits i regular el comportament dels fills/es.* Els pares i mares tenen més habilitats quant a l'establiment de normes i límits. El desenvolupament del Programa-Guia ha resultat d'utilitat als pares i mares per respondre als seus interrogants sobre com posar límits per regular el comportament dels seus fills i filles.

Amb les avaluacions de les 2 edicions es constata la bondat del programa per ajudar i enfortir els pares i mares en la seva tasca educativa, i en tot cas els aspectes que caldria reforçar més serien:

1. Adoptar enfocaments més positius amb un mateix
2. Relativitzar la importància que es dona a les opinions dels altres sobre com un/a educa als fills
3. Ser més conseqüent en l'aplicació de les conseqüències quan els fills no compleixen amb les tasques i responsabilitats.

Alguns elements clau del desenvolupament del Projecte

1. El **suport institucional** és bàsic per sostenir la intervenció grupal i comunitària des dels Serveis Socials Bàsics. El desenvolupament d'accions d'aquest tipus requereix una acció proactiva i continuada des dels comandaments, atesa la dificultat de justificar les accions preventives a curt termini així com la dedicació professional necessària per portar-les a terme.
2. La **definició consensuada** entre les diverses entitats i serveis que col·laboren del projecte comú d'intervenció. Es fa necessari consensuar objectius, funcions, tasques, lideratge, temps i cronograma d'activitats, ja que minimitza les dificultats de comunicació.
3. L'**adaptació permanent** del Programa-Guia per respondre a la diversitat i necessitats específiques de les famílies.
4. El **programa** en què ens hem basat per desenvolupar el projecte pot ser aplicat a nivell preventiu per part dels Serveis Socials amb tot tipus de famílies, tant aquelles que es troben

en situacions especials i/o de risc com en aquelles altres que presenten un perfil més normalitzat.

5. **Pensem que és un Programa** que pot implementar-se també a escala individual amb determinades famílies. El programa dóna eines per tractar temes i abordar valors educatius que poden ser utilitzats estratègicament pels professionals en contextos individuals.
6. **Hem observat avantatges** en la creació d'un grup de pares heterogeni format per famílies motivades i d'altres identificades a qui se'ls prescriu la participació. Totes les famílies tenen punts en comú com a pares/mares (creences, ansietats...); es dóna un enriquiment mutu pel que fa a la diversitat d'estils i models parentals; es construeix un clima de cooperació i, finalment, quan es treballa en grup, es relativitzen algunes de les dificultats individuals.
7. En funció de les característiques del grup, el nombre de sessions del programa s'ha de **perllongar en el temps** per poder treballar tots els temes que es proposen, ja que alguns temes poden requerir una major dedicació de temps (autoestima o límits) o bé abordar algun tema d'interès no contemplat en el programa. Alguns dels temes d'interès que han aparegut han estat: el maneig dels secrets amb els fills/es; la divergència de valors, opinions i estils educatius en la parella; educació afectiva-sexual i dormir pares i fills junts (*cosleeping*).
8. És adient agrupar les famílies per **franges d'edat**, ja que afavoreix el debat i la participació en el grup així com una major identificació amb els altres participants.
9. És **difícil la fidelització de tots els participants** en totes les sessions. Això planteja la necessitat de preveure a quantes persones s'ha d'oferir inicialment per constituir un grup suficient que permeti l'enriquiment i la participació dels assistents.
10. **Des de l'experiència** realitzada valorem molt positivament les intervencions grupals amb famílies, especialment amb pares/mares i els seus fills, i poder-les anar incorporant als tractaments socials habituals. Les dificultats (pors, no ens pertoca, no sabem...) no haurien de ser una excusa. Així també és necessari que el treball grupal esdevingui una cultura d'equip i que els projectes que s'implementin no siguin només projectes dels qui ho executen sinó projectes de l'equip dels serveis socials.

Bibliografia

- Agència de Salut Pública de Barcelona. *Programa de desenvolupament d'habilitats parentals per a famílies*. ASPB, 2012. B-18623-2012. http://www.aspb.cat/quefem/docs/Programa_habilitats_parentals_families.pdf. Data consulta 16/06/2014
- Ajuntament de Barcelona. Àrea Qualitat de Vida, Igualtat i Esports. *Pla d'Infància Municipal 2013-2016*. AQVIE, Ajuntament de Barcelona, 2013. <http://governobert.bcn.cat/sites/default/files/docs/Pla%20Inf%C3%A0ncia%2013-16.pdf>. Data consulta 16/06/2014.
- Autors diversos. Universitat de La Laguna. *Parentalidad positiva y políticas de apoyo locales a las familias*. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad y Federación Española de municipios y provincias. FEMP, 2010. M-38032-2010 <http://www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/documentacion.htm>. Data consulta 16/06/2014.
- Autors diversos. *Queriendo se entiende la familia. Guía de intervención sobre parentalidad positiva para profesionales*. Save The Children España, 2013. http://www.savethechildren.es/cen_doc.php?idtema=21. Data consulta 16/06/2014.
- Diputación de Salamanca. *Programa Dédalo. Programa prevención selectiva del consumo de drogas*. Diputación de Salamanca. Bienestar social, Familia e Igualdad de oportunidades, 2008. Actualitzat 2013.. http://familiaigualdad.aytosalamanca.es/es/familiaeyinfancia/docs/programa_dedalo.pdf. Data consulta 16/06/2014.
- FAPMI. *Programa Educación Familiar y Parentalidad Positiva*. FAPMI, 2009. Actualitzat 2012. http://www.fapmi.es/images/stories/subsecciones1/EdFAM_Dossier_2012.pdf. Data consulta 16/06/2014.
- MARTINEZ GONZALEZ, Raquel Amaya. *Programa-Guía para el Desarrollo de competencias emocionales, educativas y parentales*. Facultad y Departamento de Ciencias Sociales y Educación Universidad de Oviedo. Ministerio de Sanidad y Política Social. Secretaria general Técnica, 2009. M-33.098-2009. <http://www.observatoriodelainfancia.msssi.gob.es/productos/pdf/programaGuiaDesarrolloCompetencias.pdf>. Data consulta 16/06/2014. NIPO: 660-09-023-3
- Ministerio de Servicios Sociales e Igualdad. *Quién te quiere a ti. Guía para padres y madres: Cómo educar en positivo*. Save the Children España, 2012. http://www.savethechildren.es/cen_doc.php?idtema=21. Data consulta 16/06/2014

Grups amb familiars de pacients amb dany cerebral adquirit. Una experiència compartida

Mercè Yuguero Rueda¹ i Teresa Roig i Rovira²

Resum

La instauració (o el diagnòstic) d'un dany cerebral adquirit (en endavant DCA), ja sigui per causa traumàtica o no, sempre representa un fet excepcional que afecta de manera sobtada i intensa la persona que la pateix i el seu entorn afectiu més proper. Parafrasejant T. Powell (1994), "no només hi ha persones que pateixen dany cerebral, sinó famílies afectades per dany cerebral."

Amb la finalitat de procurar mitigar el dolor que pateixen les famílies de les persones afectades, alhora que oferir-los eines per cobrir les necessitats que presenten en aquesta etapa de neurorehabilitació, a l'Hospital Institut Guttmann es porten a terme grups amb familiars conduïts per un professional de la neuropsicologia i un de treball social sanitari, de manera conjunta.

Paraules clau: Dany cerebral, famílies, neurorehabilitació, grups.

Per citar l'article: YUGUERO RUEDA, Mercè i ROIG ROVIRA, Teresa. "Grups amb familiars de pacients amb dany cerebral adquirit. Una experiència compartida", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 92-96. ISSN 0212-7210.

Abstract

A diagnosis of acquired brain injury (hereafter DCA), whether its origin is traumatic or not, always represents an exceptional fact that suddenly and intensely affects the person who suffers and his/her closest emotional environment. Paraphrasing T. Powell (1994), "there are not only people who suffer from brain injury, but families affected by brain injury."

In order to try to mitigate the pain suffered by the families of those affected, as well as to provide tools to meet the needs that arise in this stage of neurorehabilitation, the Guttmann Institute Hospital carried out family groups conducted by a professional of neuropsychology and a social worker specialized in health.

Key words: Brain injury, families, neurorehabilitation, groups.

¹ Diplomada en Treball Social. Institut Guttmann, Hospital de Neurorehabilitació. Cap de Treball Social. Correu electrònic: myuguero@guttmann.com.

² Doctora en Psicologia. Neuropsicòloga. Institut Guttmann, Hospital de Neurorehabilitació. Cap de l'Àrea de Rehabilitació NeuroPsicoSocial. Correu electrònic: troig@guttmann.com.

Justificació

Els familiars propers d'una persona que ha sofert DCA també pateixen un gran impacte. A més d'haver d'afrontar el diagnòstic inicial (generalment negatiu i catastròfic), també han d'enfrontar-se a un pronòstic incert i desconegut com són les conseqüències físiques, cognitives i conductuals/emocionals que se'n poden derivar.

Una vegada superada la crisi inicial, on la principal preocupació de la família és la supervivència del seu ésser estimat, un cop que la persona afectada es troba "mèdicament estable", segueix una altra fase de dubtes i preocupacions: Es posarà bé? Quant temps trigarà a recuperar-se? Tornarà a ser el/la mateix/a d'abans...? En el millor dels casos, aquesta etapa pot coincidir amb el trasllat a un centre de neurorehabilitació, on la família (i, segons la seva afectació, el propi pacient) espera trobar respostes a les seves inquietuds, a les seves expectatives. Desgraciadament, no sempre és així, perquè una de les característiques de les lesions cerebrals és el seu pronòstic incert, també per als professionals de la salut. Cada lesió, cada cervell, cada persona, són diferents, i això fa que cada evolució sigui també diferent.

Cal recordar que, en la majoria dels casos, les famílies es converteixen en els cuidadors principals de la persona afectada, fet que sol comportar un canvi de rols entre els membres del sistema familiar,

repercussions econòmiques (habitualment algun membre de la família ha de reduir o abandonar la seva activitat laboral, o bé s'ha de contractar alguna persona externa perquè tingui cura de la persona amb DCA) i, a la llarga, es produeix un aïllament social, un desgast de les emocions i de les relacions, tal com avalen diversos estudis.

Per tots aquests motius, i perquè des de l'Institut Guttmann som sensibles al patiment de les famílies, i les considerem el principal recurs per al pacient, després d'ell mateix, i reconeixem el seu esforç i valor com a coterapeutes, l'any 2007 es va iniciar un programa específic i sistemàtic adreçat als familiars dels pacients amb DCA, conduït per una neuropsicòloga. Dos anys més tard es va incorporar al programa una treballadora social sanitària, i des de llavors les sessions es fan de manera conjunta.

L'anomenat "Grup d'informació i educació per a familiars de pacients amb DCA" a què ens referim, té els **objectius** següents:

General

Facilitar als familiars la comprensió de les conseqüències i dels canvis que pot generar un DCA, amb la finalitat de proporcionar-los elements que fomentin actituds favorables vers el tractament i la reinserció familiar i social.

Específics

- Informar i formar les famílies sobre les conseqüències del DCA per tal que coneguin i millorin la seva comprensió sobre l'afectació neuropsicològica (cognitiva i conductual-emocional).

■ **En la majoria dels casos, les famílies es converteixen en els cuidadors principals de la persona afectada.**

- Facilitar la col·laboració de la família en el procés rehabilitador, proporcionant pautes, estratègies i consells per intervenir i actuar adequadament en determinades situacions.
- Oferir un espai per expressar les seves inquietuds, emocions i sentiments. Proporcionar estratègies per afrontar l'estrès i l'adaptació a la pèrdua i al canvi que suposa la nova situació.
- Que com a cuidadors principals, aprenguin a cuidar-se i a identificar els símptomes o senyals d'alarma per demanar ajuda professional.

Les sessions estan conduïdes per una neuropsicòloga i una treballadora social sanitària. En cada sessió hi participen les famílies que se citen en funció de les diferents situacions.

- La freqüència de les sessions és setmanal, i tenen una durada d'1 hora.
- Cada sessió consta de tres apartats:
 - Proporcionar informació específica sobre el tema de la sessió.
 - Facilitar l'expressió de dubtes i donar pautes d'intervenció.
 - Expressar i treballar les emocions dels familiars; pautes sobre la cura del cuidador.

- En cada sessió es tracta d'un tema/situació: Estat vegetatiu/mínima resposta; Amnèsia posttraumàtica; Afàsia i alteracions de la comunicació; AVC dret (heminegligència i alteracions de les funcions perceptives, esquema corporal...); Alteracions cognitives (atenció, memòria, funcions executives...); Canvis/Trastorns conductuals-emocionals; La cura del cuidador; Serveis i prestacions que els hi poden ser d'utilitat; La preparació de l'alta hospitalària...
- En acabar cada sessió, s'administra un qüestionari de satisfacció (CSQ-8S, C. C. Attkisson) als assistents per tal d'avaluar tant el grau de satisfacció com l'aprenentatge de continguts, suggeriments, valoracions... Es deixa constància en la història clínica del pacient de la participació del seu familiar al grup, com a part de la intervenció en educació.

Resultats

Durant l'any 2013 es van portar a terme 30 sessions, amb un total de 194 participants (6,4 persones de mitjana). Dels assistents, un 79,9% eren dones, i un 20,1%, homes.

Per parentiu:

	Parentiu	Participants	Percentatge
Cònjuges/ parelles	Dones	72	48'9%
	Homes	23	
Progenitors	Dones	37	30'8%
	Homes	23	
Altres familiars		39	20'3%

Alguns dels aspectes que més preocupen els familiars, a través de les seves pròpies veus, són:

- *“És important que quan arribes a casa després d'estar tot el dia a l'hospital, algú et pugui donar una abraçada”.* (esposa)
- *“Una mare mai es cansa d'esperar”.* (mare)
- *“La família d'ell no ho entén. Venen a visitar-lo quan volen i li donen la raó en tot. Em sento molt sola.”* (esposa)
- *“Només he faltat un dia, perquè tenia febre. Aquell dia vaig plorar, vaig plorar fort (no en silenci com faig aquí), amb ràbia, per tot el que ens ha passat.”.* (mare)
- *“És que aquest no és el meu fill. El meu fill va morir el dia que va tenir l'accident. Aquest és un altre, és diferent, i ho he d'assumir.”* (pare)

■ ***Un neuròleg em va dir: això és com un camí de mines. N'hem sortejat moltes, però sabem que encara en queden més”.* (esposa)**

- *“Un neuròleg em va dir: això és com un camí de mines. N'hem sortejat moltes, però sabem que encara en queden més”.* (esposa)

De l'anàlisi de les aportacions dels familiars que han participat en les sessions grupals, es pot destacar el següent:

Es posa de manifest la instauració de relacions de dependència bidireccionals entre la persona afectada i el familiar cuidador; cal poder-les identificar i treballar per reestructurar rols previs, en la mesura del possible.

El fet d'haver de simultaniejar present i futur genera en els familiars una convivència d'emocions ambivalents que cal aprendre a portar.

Als familiars cuidadors (principalment dones) els costa trobar (i acceptar) estratègies per cuidar-se i no sentir-se culpables.

A la pregunta: En general, està vostè satisfet/a amb la informació rebuda?, un 49% ha respost que molt, i un 50,3% bastant.

Un 95,5% dels participants refereix que les sessions els han ajudat a resoldre els seus dubtes molt o bastant.

El 100% dels participants ha manifestat que estaria interessat a tornar a les sessions.

Conclusions

Aquest grup ha permès facilitar als familiars poder comprendre quines són les conseqüències del DCA, i ha proporcionat elements que afavoreixen actituds constructives vers el tractament i la reinserció familiar i social.

Amb l'ajut professional, els familiars cuidadors poden reconèixer i expressar el patiment que viuen, aspectes que els preocupen... amb la finalitat de dotar-los d'eines per poder conduir aquestes emocions.

L'instrument utilitzat per mesurar el nivell de satisfacció dels participants ens aporta un *feed back* que ens ajuda a millorar la nostra intervenció, potencia els seus punts forts i anticipa, en la mesura possible, punts febles per poder-los treballar de forma primerenca.

Tal com refereix la literatura (Junqué, C. *et al.*, 1998; Rolland, J., 2000; Tirapu, J. i García Molina, A., 2012), aquest estudi ratifica que la informació és un element clau en tot el procés de malaltia i discapacitat. Conèixer les conseqüències de la lesió i el seu impacte en les relacions familiars, els recursos de rehabilitació i el possible pronòstic ajuda també la família

a prevenir els canvis emocionals que poden donar-se al llarg del procés rehabilitador, a buscar ajuda professional i, alhora, a ajustar gradualment les expectatives.

Volem acabar recordant T. Power, quan senyala que “Les famílies necessiten

atenció, educació, orientació i suport si han de sobreviure, reagrupar-se i reconstruir les seves vides. Algunes s’adapten millor que d’altres, però totes tenen dificultats. No hi ha una manera normal de respondre a la lesió cerebral.”

Bibliografia

- Attkisson, C. C. i Zwick, R. “The Client Satisfaction Questionnaire: Psychometric properties and correlations with service utilization and psychotherapy outcome”, en *Evaluation and Program Planning*, núm. 6 (1982). Pàg. 299-314. Data Consulta: 20/06/2014. http://apntoolkit.mcmaster.ca/index.php?option=com_content&view=article&id=94:client-satisfaction-questionnaire-csq-8&Itemid=56.
- JUNQUÉ, C. et al. *Traumatismos craneoencefálicos. Un enfoque desde la neuropsicología y la logopedia. Guía práctica para profesionales y familiares*. Barcelona: Masson, 1998. ISBN: 84-458-0720-X.
- POWELL, T. *Lesión Cerebral. Una Guía Práctica*. Barcelona: Fundació Institut Guttmann, 2001. Blocs 13. Dipòsit Legal: B-21.160-2001 ISBN: 978-3834801579.
- ROLLAND, J. *Familias, enfermedad y discapacidad. Una propuesta desde la terapia sistémica*. Barcelona: Gedisa, 2000. ISBN: 84-7432-708-3.
- TIRAPU, J. i GARCÍA MOLINA, A. *Neuropsicología de la corteza prefrontal y las funciones ejecutivas*. Barcelona: Viguera Editores, 2012. ISBN: 978-84-92931-13-2.
- *¿Porque tú eres importante! Guía de apoyo para familiares cuidadores de personas con lesión medular o daño cerebral adquirido*. Barcelona: Fundació Institut Guttmann, 2009. Blocs 20. Dipòsit legal: B-32181-09 CDU: 616-831-001.34.

De la teoria a la pràctica en el treball social de grups: l'experiència en el servei de suport a l'estudiant de la Universitat d'Alacant

Patricia Soler Javaloy¹

Resum

La universitat ha de promoure models que es projectin socialment. En aquest sentit, els serveis de suport universitaris que compten amb equips professionals d'atenció a la diversitat s'han de plantejar no treballar únicament des de l'àmbit personal, sinó ampliar el treball a la faceta grupal i comunitària, que és l'única manera d'enderrocar les barreres, encara existents, per a la igualtat d'oportunitats de diferents col·lectius com les persones amb discapacitat, les qüestions de gènere o la interculturalitat, entre d'altres. Aquest article aporta, des de la perspectiva del treball social, l'enfocament pràctic de com treballar en grups i en l'àmbit comunitari per enderrocar les barres mentals i d'actitud que només des de l'educació es poden eliminar.

Paraules clau: Treball social de grups, Servei de Suport a l'Estudiant, educació superior, inclusió educativa, diversitat.

Per citar l'article: SOLER JAVALOY, Patricia. "De la teoria a la pràctica en el treball social de grups: l'experiència en el servei de suport a l'estudiant de la Universitat d'Alacant", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 97-104. ISSN 0212-7210.

Abstract

The university should promote socially projected models. In this sense, university support services that have professional teams for diversity must consider not only work from a personal level, but extend to group work and community aspect, which is the only way to break down the still existing barriers, to achieve the equal opportunities for different groups such as people with disabilities, gender or multiculturalism, among others. This paper offers the perspective of social work, the practical approach of how to work in groups and at community level to eliminate mental barriers and attitudes that only through education can be disrupted.

Key words: Social work groups; Student Support Services; Higher Education; Inclusive education; Diversity.

¹¹ Doctora en Sociologia i treballadora social; Tècnica del Centre de Suport a l'Estudiant de la Universitat d'Alacant. Correu electrònic: patricia.soler@ua.es.

Introducció

El treball social de grups utilitza les seves tècniques per ajudar professionalment les persones des de la dimensió grupal sobre un conjunt reduït de participants que interactuen entre ells. En els serveis de suport universitaris, que es van configurar en la dècada dels 90, no sempre s'ha plantejat actuar en aquesta dimensió, es van quedar únicament en treballar la faceta individual. Al meu entendre i segons molts anys de trajectòria professional, si no aprofitem el potencial que ofereixen els iguals en la capacitat d'ajuda i en la sensibilització a la comunitat, menyspreem una part essencial de la intervenció social en els temes que genera conviure en diversitat. Com deia Aristòtil, "l'ésser humà és social per naturalesa", i basant-nos en aquesta reflexió les dinàmiques grupals ens permeten dissenyar estratègies d'intervenció millors per afrontar els reptes individuals. Aquestes dinàmiques exigeixen tenir en consideració el marc social concret i l'entorn on es desenvolupa l'activitat vital de les persones, vinculada amb les pràctiques socials, els rols que exerceixen, els models de relació i la pròpia identitat, en relació dialèctica amb els altres.

En el seu origen, els serveis de suport universitaris estaven vinculats únicament a l'atenció a la discapacitat o l'orientació psicològica, se centraven més en la faceta personal i no ja en la grupal. Actualment, en el marc d'aquests serveis, reconeguts a partir del 2007 en la reforma de la LOMLOU,² es troba una oportunitat per formar i crear grups d'estudiants per al creixement personal.

La universitat ha anat evolucionant amb el temps i afortunadament ha anat incorporant la diversitat, que enriqueix la vida humana i la vida en comunitat. Són diferències individuals en qüestions inherents a la pròpia persona, com poden ser la motivació, les competències, l'estil i el ritme d'aprenentatge o la capacitat per aprendre. Tots aquests aspectes generen desigualtats i la universitat ha de fer de filtre catalitzador en l'accés a la igualtat d'oportunitats i als drets socials.

Els serveis de suport a la universitat, a través del treball social de grups, pretenen promoure el desenvolupament i la independència de les persones mitjançant l'enfortiment de les habilitats en la relació interpersonal per aconseguir la inclusió educativa plena de tots els universitaris, i de manera concreta els que es troben, per les seves característiques personals, especialment més vulnerables. Amb les dinàmiques grupals es potencia el creixement en les capacitats d'acció amb altres i es desenvolupa, al seu torn, la pròpia identitat en comprendre millor la seva naturalesa social. Des d'aquest punt de vista, el paradigma de l'individualisme extrem esdevé el principal obstacle que s'ha d'afrontar, ja que en la nostra societat es tendeix a treballar en equip, a estar connectats en xarxes socials, i es cal desenvolupar les habilitats per gestionar la interacció amb els altres.

La universitat està cridada a exercir un paper decisiu per assegurar el principi d'igualtat d'oportunitats, a condició que determinats col·lectius d'estudiants siguin

² Llei Orgànica 4/2007, de 12 d'abril, per la qual es modifica la Llei Orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'Universitats.

ajudats amb mesures que els facilitin el seu accés per superar les diferències que els impedeixen tenir iguals possibilitats de fer un ús equivalent dels recursos (Granados Martínez, 2000).

Una educació per a tots és possible mentre no es pretengui homogeneïtzar el que és divers per si mateix. Educar en la diversitat no es basa en l'adopció de mesures excepcionals per a les persones amb necessitats educatives específiques, sinó en l'adopció d'un model de currículum que faciliti l'aprenentatge de tots els estudiants en la seva diversitat (Bayot, Rincón i Hernández, 2002).

Seguidament s'analitzen les necessitats que sorgeixen de forma general a diferents col·lectius que s'atenen en els serveis de suport universitaris. Abans d'entrar en matèria i segons la meua experiència professional, no sóc partidària de categoritzar les persones segons la seva procedència, gènere o diferents capacitats, sinó que s'ha d'afrontar la diversitat en sentit ampli i, dins d'aquesta, tractar les particularitats de les persones amb les seves diferents capacitats, motivacions i competències, provinquin del grup que provinquin. No obstant això, de manera general i per procedir a l'anàlisi, cal aturar-se en trets que poden compartir les persones amb diferents limitacions, l'atenció a alumnes procedents de països no comunitaris i els comunitaris o les qüestions de gènere que poden presentar-se. També s'analitzaran els diferents tipus de grups que es poden constituir a través dels serveis de suport universitaris tenint en compte les diferents tècniques metodològiques.

Grups d'acollida i motivació en suport dels universitaris amb discapacitat

És un fet fàcilment constatable en les dades que faciliten les universitats (González-Badia i Molina, 2006) que des de finals dels 90 hi accedeixen cada vegada un major nombre d'alumnes amb discapacitat. És un motiu de satisfacció comprovar l'increment de la igualtat d'oportunitats en la generació d'estudiants que s'han beneficiat de la LISMI³ i posteriors regulacions nacionals i internacionals. No obstant això, la xifra global d'alumnes amb discapacitat que accedeix a les universitats espanyoles és molt inferior al percentatge corresponent a la població global, ja que només el 4% dels estudiants amb discapacitat arriba a la universitat, enfront del 20% de la resta de la població (Peralta Morales, 2007). Això implica menors oportunitats personals i socials per al col·lectiu de les persones amb discapacitat, quan la universitat ha de projectar models universals com són l'espai accessible, inclusiu, integrador i no discriminador.

Els serveis de suport universitaris es troben una gran varietat de limitacions personals que poden afectar la vida acadèmica i social que s'han de fonamentar en el marc de la Convenció Internacional dels Drets de les Persones amb Discapacitat ratificada per Espanya el 2008. Aquesta atenció és molt diversa perquè s'ha de contemplar no només la discapacitat física, sensorial o psíquica, sinó també la malaltia mental, les malalties cròniques i

³Ley 13/1982, de 7 de abril, de Integración Social del Minusválido.

altres tipus de dificultats com és el cas de la dislèxia o altres trastorns del desenvolupament. Al seu torn, aquesta visió s'ha de completar amb les particularitats individuals al marge de les limitacions, ja que cada persona desenvolupa diferents capacitats i competències que li fan afrontar de manera diferent la vida en general.

Les mesures previstes en aquesta estratègia estan adreçades a garantir la plena participació de les persones amb discapacitat en la vida comunitària, en igualtat d'oportunitats, excloent qualsevol barrera o impediment que doni lloc a la seva discriminació.

Si per a tothom el fet d'accedir a la universitat suposa un fet important, que probablement susciti alguna por i manca de seguretat sobre les seves capacitats reals en el desenvolupament d'una titulació universitària, quan es tracta d'una persona amb discapacitat generalment aquestes pors s'accentuen per les barreres o les incerteses que poden sorgir, moltes vegades aguditzades per la falta d'informació.

Per tot l'anterior, a la Universitat d'Alacant es considera fonamental generar una xarxa de suport des del minut u de la incorporació a la universitat, promovent la proximitat, però a la vegada impulsant l'autonomia personal. Això s'implementa en els grups d'acollida per als nous estudiants amb discapacitat entre 8 i 12 participants, que combina estudiants veterans a la universitat i de nou ingressats. En aquest tipus de grups es considera fonamental afavorir que tothom participi. D'aquesta manera, el treballador social es converteix en un 'motor' que facilita les interaccions del grup. Des del punt de vista normalitzador, la configuració

■ La configuració d'aquests grups ha d'incloure persones amb discapacitat i sense que puguin donar una imatge real d'inclusió educativa.

d'aquests grups ha d'incloure persones amb discapacitat i sense que puguin donar una imatge real d'inclusió educativa, tenint en compte els estudis universitaris escollits i en nombroses ocasions la localitat de procedència.

Una altra acció que es considera fonamental i que suposa un repte per als professionals dels serveis de suport és la configuració de grups d'estudiants amb l'objectiu d'afavorir la mobilitat europea, facilitant informació sobre els recursos necessaris i sobre el procés organitzatiu, ajudant a eliminar les pors que poden sorgir en el context de l'Espai Europeu d'Educació Superior davant la participació en els programes Erasmus.

Per a qualsevol jove participar en el programa de mobilitat europea és una experiència de vida de valor inigualable, i en especial per als estudiants amb discapacitat és una manera d'incrementar la seva autonomia, la confiança en si mateixos i en les seves habilitats socials (Soler Javaloy i Múrcia Rodríguez, 2010). Aquestes emocions individuals i l'adquisició de competències es fan més patents quan es tracta de la seva primera vivència independent de la família. És fonamental que el treballador social condueixi el grup, afavorint la trobada i l'intercanvi d'experiències de vida entre les persones, centrant l'atenció a clarificar les opinions i les forces en joc perquè s'abordin les qüestions que preo-

cupen els estudiants i s'expressin les diferents emocions davant el repte d'estudiar a l'estranger.

El rol de qui ajuda és compartit en aquest tipus de grups per cada persona que el forma i permet donar i rebre ajut, consell, suport, ànim els uns dels altres.

■ El rol de qui ajuda és compartit en aquest tipus de grups per cada persona que el forma i permet donar i rebre ajut.

L'objectiu d'aquests grups és integrar gradualment en grups més nombrosos en què es comparteixin temes d'interès general per als universitaris com les activitats d'oci, associatives, esportives o culturals. El grup inicial seria només la primera etapa del creixement personal de l'estudiant, i la meta final la normalització de l'activitat dels seus participants cap a altres temes atractius per als universitaris configurant un model d'inclusió educativa.

La intervenció del treballador social en els grups universitaris grans

S'entén per grup de grans dimensions aquell que reuneix més de vint persones i que, per la seva dimensió, recorre a un seguit de tècniques específiques amb l'objectiu, en l'àmbit universitari, de la formació i la sensibilització davant d'un tema com pot ser la discapacitat, la interculturalitat, el voluntariat o les qüestions de gènere.

En concret, en el tema de la discapacitat i l'activitat de voluntariat es persegueix trencar les barreres que existeixen entre ajudar i ser ajudat, crear consciència

que tots podem tenir un lloc en el voluntariat i promoure que les persones amb discapacitat realitzin tasques voluntàries adequades a les seves capacitats.

Pel que fa a la qüestió de la interculturalitat, se solen abordar les situacions més comuns que els sorgeixen als estudiants d'altres països, conèixer gent i obrir-se a la comunitat, el xoc cultural, aprendre o millorar l'idioma o conèixer els recursos comunitaris. Tot això cobra una rellevància especial en persones procedents de països no comunitaris.

La sensibilització envers un tema social determinat requereix el coneixement per a la comprensió. Aquest enteniment no ha de ser únicament conceptual, sinó que ha de sorgir des del sentiment empàtic. Per aquest motiu, es facilita als universitaris el contacte directe amb les persones amb dificultats, ningú millor que ells pot transmetre les seves vivències i els seus sentiments més profunds (Soler Javaloy, 2012).

■ La sensibilització envers un tema social determinat requereix el coneixement per a la comprensió. Aquest enteniment no ha de ser únicament conceptual, sinó que ha de sorgir des del sentiment empàtic.

Entre les tècniques que solen emprar els serveis de suport universitaris en aquests grans grups es troba l'intercanvi d'experiències o taula rodona, en què s'afavoreix el diàleg entre les diferents persones al voltant d'un tema definit prèviament pel moderador.

Una altra de les tècniques que solen ser eficaces en aquest context són els suports audiovisuals, i entre aquests l'extracte d'una pel·lícula o documental que servirà com a base de discussió. A tall d'exemple, per analitzar el paper del cuidador i la imatge social de les persones amb discapacitat hem recorregut diverses vegades a l'anàlisi del començament de la pel·lícula *Intocable*,⁴ en la seqüència en què se selecciona un cuidador i en la qual ens mostren que tots tenim l'oportunitat de ser millors i superar les nostres pors donant reconeixement a l'altre, enderrocant les barreres culturals, educatives, econòmiques i de discapacitat.

Finalment, una altra de les tècniques emprades amb èxit en els serveis de suport, la realització de tallers en què el grup se subdivideix en altres grups més petits en els quals se selecciona un portaveu. En aquest context, se'ls plantegen una sèrie de casos al costat d'una sèrie de preguntes que serveixen a manera de reflexió, perquè les responguin de forma cohesionada. Per exemple, com en el cas del col·lectiu de persones amb discapacitat relacionat amb els temes de la sexualitat, la vida en parella i la maternitat.

La creació de xarxes professionals als serveis de suport universitaris a través del treball social de grups

En els anys posteriors a la II Guerra Mundial es considerava la discapacitat com una limitació personal causada per un

problema de salut que requeria un tractament individual per aconseguir una millor adaptació a l'entorn. Actualment és inqüestionable que la intervenció requereix canvis en l'ambient social immediat i en les actituds socials davant la discapacitat. Per aquest motiu, en el nostre àmbit universitari la nostra intervenció transcendeix la individualitat, fomenta el suport social de l'alumnat amb discapacitat, implica els diferents agents socials que influeixen en els canvis que s'han de donar amb l'objectiu d'aconseguir una societat que atengui les necessitats de tots. Això porta a reivindicar l'autonomia de les persones amb discapacitat en un discurs polític-activista per decidir sobre la seva pròpia vida en el marc de la igualtat d'oportunitats per a tots els ciutadans.

La perspectiva del model social en l'anàlisi de la discapacitat requereix la implicació dels serveis de suport universitaris, no només a nivell individual, sinó també propiciant canvis en els entorns immediats que actuen com a obstacles restrictius a l'hora de la inclusió de l'universitari amb discapacitat en la comunitat i com a mesura de futur. Per a aquesta comesa és fonamental el treball en xarxa, compartint informació, aprenent de l'experiència d'altres, treballant junts, i permetent als seus membres evitar l'excessiva despesa en recursos que suposa la duplicació del treball quan es comparteixen els objectius, aprofitant l'efecte multiplicador.

A la Universitat d'Alacant, a través del seu servei de suport, s'han creat dues xarxes de treball professional: d'una banda,

⁴ *Intocable* (2011). Director: Olivier Nakache, Eric Toledano. Productora: Quad Productions / Gaumont / TF1 Films / Ten Films / Chaocorp production / Canal + / Cinécinéma

la que aglutina els tècnics dels serveis de suport, que es reuneixen bianualment de forma física en un «Workshop de Bones pràctiques» per treballar en grups sobre els diferents temes comuns que ens preocupen, complementat, al seu torn, amb una plataforma a Internet on es treballa amb grups en línia com a part del treball social virtual. D'altra banda, la segona xarxa treballa amb professionals de les entitats associatives d'Alacant i província que atenen persones amb discapacitat per treballar plegats en comissions que presten la seva atenció a problemàtiques concretes com l'accessibilitat, l'educació o l'ocupació, recaptant l'opinió de la població afectada i elaborant projectes d'intervenció comuns a curt, mitjà i llarg termini.

Com es pot veure, l'eliminació de les barreres és tasca de tots, dels que han de prendre les decisions i dels que participem en la vida comunitària (Soler Javaloy, 2010).

Reflexions finals

Tot i que els serveis de suport universitaris tendeixen a treballar únicament des de la vessant individual, hem de complementar aquestes intervencions amb altres que ens aporta el treball social de grups per enriquir les relacions humanes i ajudar els diferents col·lectius a ajudar-se quan comparteixen diferents situacions i emocions humanes que poden ser de solitud, de manca de xarxes socials, autoestima o habilitats socials, entre d'altres. És important treballar amb els grups micro, però això s'ha de combinar amb el treball en grups més grans en els quals es sensibilitzi, es formi i s'informi de les diverses situacions comptant amb els seus protagonistes i les seves històries de vida. D'aquesta manera podrem anar enderrocant els murs que afecten les nostres societats. L'educació és fonamental perquè puguem creure'ns que una altra societat és possible i la construïm entre tots.

Bibliografia

- BAYOT MESTRE, A.; DEL RINCÓN IGEA, B. i HERNÁNDEZ PINA, F. “Orientación y atención a la diversidad: descripción de programas y acciones en algunos grupos emergentes”, en *Revista Electrónica de Investigación y Evaluación Educativa*. Vol. 8, núm. 1 (2002). Pàg. 70-92. ISSN: 1134-4032 Data consulta: 20/06/2014. http://www.uv.es/RELIEVE/v8n1/RELIEVEv8n1_2.htm.
- GONZÁLEZ-BADÍA, J. i MOLINA, C. *Universidad y Discapacidad. Guía de Recursos*. Madrid: Cinca S.A., 2006. ISBN: 84-934200-9-3.
- GRANADOS MARTÍNEZ, A. “¿Tiene cabida la diversidad en la Universidad?”, en SALMERÓN, H. i LÓPEZ, V. (coord.). *Orientación educativa en las Universidades*. Granada: Grupo Editorial Universitario, 2000. Pàg. 143-147. ISBN: 84-95276-57-7.
- PERALTA MORALES, A. (coord.). *Libro Blanco sobre Universidad y Discapacidad*. Madrid: Real Patronato sobre Discapacidad, 2007. NIPO: 214-07-029-8.
- SOLER JAVALOY, P. “Buenas prácticas en el día a día para la integración de estudiantes con discapacidad motora en el aula”, en BUENO BUENO, A. (coord.). *Guía de Buenas Prácticas de Apoyo a la Discapacidad en la Universidad*. Alacant: Universitat d’Alacant, 2010. Pàg. 150-152. ISBN: 978-84-613-7946-0.
- SOLER JAVALOY, P. i MURCIA RODRÍGUEZ, J. “La accesibilidad universal al espacio europeo de educación superior. La movilidad europea de estudiantes universitarios con discapacidad”, en BUENO BUENO, A. (coord.). *Guía de Buenas Prácticas de Apoyo a la Discapacidad en la Universidad*. Alacant: Universitat d’Alacant, 2010. Pàg. 35-43. ISBN: 978-84-613-7946-0.
- SOLER JAVALOY, P. *Voluntariado en red*. Alacant: Publicacions Universitat d’Alacant, 2012. ISBN: 978-84-9717-179-3.

Projecte d'inclusió laboral i social per a dones: *Si tens oportunitats, pots*

Mercè Civit i Illa¹ i Encarna Luna Gato²

Resum

En una societat canviant, en transformacions constants del model productiu, de les relacions laborals i de l'Estat del Benestar, el treball social en grup esdevé un bon instrument de treball amb persones vulnerables, per potenciar les seves habilitats socials i per poder desenvolupar els seus projectes de vida.

En aquest article volem explicar una experiència del treball social en grup amb dones en situació de vulnerabilitat per aconseguir la seva inserció en el món laboral.

Paraules clau: El treball social en grups, persones vulnerables, autosuficiència econòmica, ciutadania democràtica, xarxes de suport.

Per citar l'article: CIVIT ILLA, Mercè i LUNA GATO, Encarna. "Projecte d'inclusió laboral i social per a dones. Si tens oportunitats pots", en Revista de Treball Social, nº 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 105-109. ISSN 0212-7210.

Abstract

In a changing society with permanent transformations of the productive model, labour relations and welfare state, social work with groups becomes a good tool to work with vulnerable people to empower their social abilities to develop their life projects.

In this article we explain the experience of social group work with vulnerable women to achieve their inclusion in the labor world.

Key words: Social group work, vulnerable persons, economic self-sufficiency, democratic citizenship, support networks.

¹ Treballadora social, cap d'oficina i tècnica del Pla d'Inclusió Social de l'Ajuntament de Viladecans. mciviti@viladecans.cat.

² Educadora social, tècnica del Pla d'Inclusió Social de l'Ajuntament de Viladecans. Correu electrònic: elunag@viladecans.cat.

Introducció

Aquest projecte amb un grup de dones sorgeix a iniciativa del PLIS, Pla Local d'Inclusió Social, de l'Ajuntament de Viladecans amb l'objectiu de donar resposta en els àmbits laboral i de formació personal a dones joves amb fills i filles a càrrec, usuàries del centre maternoinfantil, i a un grup de dones marroquines.

El PLIS té com a finalitat la planificació transversal del conjunt de les polítiques locals destinades a la inclusió social de la població, i pretén coordinar i dinamitzar aquestes polítiques mitjançant el treball en xarxa de tots els agents presents al territori.

També és funció del PLIS estudiar i analitzar la realitat de la població, amb l'objectiu de detectar quins són els col·lectius més vulnerables i prioritzar les actuacions.

Per què es va escollir el col·lectiu de dones?

Entre els col·lectius més vulnerables i que pateixen amb més profunditat les conseqüències de la crisi i de les retallades de l'Estat del Benestar hi ha el col·lectiu de les dones amb pocs recursos i amb responsabilitats familiars.

Les dades ens diuen que:

- La desregulació en les condicions de treball, sobretot pel que fa a jornades i horaris, dificulta molt l'accés de les dones soles amb responsabilitats familiars a un lloc de treball.
- L'autosuficiència econòmica de les

dones facilita poder enfrontar-se en millors condicions a les relacions abusives.

Si analitzem la situació de l'atur a Viladecans, trobem que la taxa d'atur l'any 2013 va ser d'un 18,6%, del qual un 20,4% correspon a dones i un 17% a homes. Quant a la contractació, dels 10.047 contractes que es van formalitzar un 47,14% correspon a dones i un 52,86% a homes.

Des del PLIS vàrem voler donar resposta a aquesta situació més enllà de la intervenció individual que realitzen els professionals de l'EBASP en el casos amb més problemàtiques.

Per què es va treballar amb grups?

A l'hora de plantejar-nos la nostra intervenció professional no ho podem fer al marge del moment social en què vivim i sense veure que l'exclusió social és un fenomen que no sorgeix de l'individu mateix, sinó que les seves causes són estructurals i provoquen més desigualtat entre les persones, ruptura en les relacions personals i manca de perspectives vitals.

El grup permet desenvolupar la capacitat dels individus per interrelacionar-se amb els altres, recuperar les habilitats bàsiques i incrementar la seva autoestima. El treball de grup té la funció d'aconseguir l'empoderament i la socialització de les persones.

“Promoure la ciutadania democràtica aïllant els elements d'exclusió social per contribuir al benestar dels individus i grups, possibilitant l'exercici efectiu dels seus drets.”³

³ José Ángel Martínez López, ressenya al llibre *Teoría del Trabajo Social en grupos* d'Antonio López Peláez a la Revista Internacional de Trabajo Social y Ciencias Sociales, nº 3.

Les dinàmiques de grup són l'àmbit adient per aconseguir potenciar les capacitats necessàries per desenvolupar adequadament la nostra trajectòria personal.

El projecte

Antecedents

L'any 2012 es va començar a treballar de forma grupal amb els pares i mares que assistien al centre maternoinfantil del municipi. En aquest centre es treballen els hàbits generals de la cura dels infants de 0 a 3 anys en situació de risc.

El treball en grup va ser l'espai per poder treballar totes les competències d'una parentalitat i marentalitat positives i, sobretot, l'enfortiment del vincle amb els fills i filles.

■ El treball en grup va ser l'espai per poder treballar totes les competències d'una parentalitat i marentalitat positives i, sobretot, l'enfortiment del vincle amb els fills i filles.

Durant aquests anys s'ha pogut observar que a causa del dany que han patit o pateixen les mares i pares, existeix una dificultat per exercir una marentalitat i parentalitat adequades. Aquesta disminució de competències no significa que no sigui possible la seva recuperació, i aquest era l'objectiu del treball en grup: reforçar i recuperar les competències parentals i marentals.

Però aquest treball grupal ens ha permès observar unes altres dificultats i ne-

cessitats. Entre aquestes problemàtiques detectades es troben:

- Dificultats en les relacions amb les parelles o exparelles, que en molts casos es converteixen en relacions abusives i violència masclista.
- Manca de recursos econòmics, cosa que dificulta, encara més, el trencament emocional amb les parelles de les quals depenen, també, econòmicament.
- Baixa formació, que dificulta, encara més en el moment actual, una inserció laboral.
- Fills i filles molt petits i manca de xarxes de suport, que condicionen la seva disponibilitat per poder fer-se càrrec d'altres responsabilitats en horaris no coberts pels serveis que ofereixen les diferents administracions.

Aquestes necessitats detectades també afecten un altre grup de dones no usuàries del centre maternoinfantil però amb les quals també s'ha treballat de manera grupal.

El grup el formen dones magrebines, i l'objectiu final d'aquest grup és la formació d'una associació de dones.

Encara que les necessitats no són exactament les mateixes, sí que existeixen coincidències, però amb més dificultats per a la detecció pels problemes de l'idioma.

Amb el grup de dones marroquines s'ha pogut observar:

- Dificultats amb l'idioma.
- Dificultats econòmiques.
- Molt baixa formació.
- Dificil accés al mercat de treball ja que no tenen experiències laborals contrastades.
- Trets culturals molt arrelats.
- Baixa autoestima en general.

Si tens oportunitats, pots

Si tens oportunitats, pots és un projecte pilot d'inserció laboral que sorgeix amb la voluntat de donar resposta a la situació d'aquestes dones.

El projecte forma part del Pla de xoc per l'ocupació de l'Ajuntament i del programa "Fem feina a Viladecans", i es concreta amb la contractació al mes de juny de 15 dones per part d'una empresa privada.

Per portar-lo a terme, en el marc del PLIS, es constitueix un grup de treball amb els professionals de Serveis Socials, del Centre Maternoinfantil, de Promoció Econòmica, del SIAD i del mateix PLIS, amb la planificació següent:

- Disseny del projecte d'inserció laboral en funció de les necessitats observades en el grup de mares del Maternoinfantil i en el grup de dones magrebines.
- Explicació del projecte a l'empresa o empreses privades per a la seva assumpció, definir l'itinerari formatiu, redacció i signatura del conveni "Fem feina a Viladecans".
- Creació d'una comissió de coordinació entre l'empresa contractant i Serveis Socials amb l'objectiu de fer un seguiment de les dones.
- Explicació del projecte als dos grups de dones.
- Disseny de fitxes individuals de recollida de dades personals, formatives i laborals de les dones.
- Entrevistes individuals a les dones que compleixen el perfil acordat per part dels seus referents de Serveis Socials amb l'objectiu de conèixer les seves dificultats i com resoldre-les.

- Disseny dels itineraris formatius.
- Seguiment i suport individual i grupal de les dones.

Creació del grup de dones *Si tens oportunitats, pots*

A partir de les necessitats i de les mancances d'aquestes dones, s'inicia un treball en grup amb les 15 dones seleccionades per entrar a treballar a l'empresa, amb els objectius següents:

- Treballar per la seva inclusió en els àmbits laboral, formatiu i social.
- Facilitar eines per aconseguir l'empoderament des d'una perspectiva de gènere.
- Donar eines per detectar i prevenir les possibles relacions abusives.
- Fomentar la seva autonomia tant en el vessant personal com des de la seva condició de dona.
- Treballar la interculturalitat.
- Treballar els hàbits necessaris per a la seva incorporació a un treball remunerat.
- Treballar la seva autoestima i empoderar-les per assumir la nova responsabilitat.

Les sessions grupals són quinzenals i s'hi treballen els hàbits laborals i d'organització de la vida quotidiana, les dificultats laborals que vagin sorgint, els rols de gènere i relacions abusives i l'empoderament personal.

Les primeres sessions van dirigides a veure quines dificultats es troben en l'organització entre la vida familiar i laboral. Es donen pautes sobre com organitzar el seu temps.

Les dinàmiques que s'utilitzen són els role playing sobre l'organització dels ho-

raris, transport, es donen pautes sobre com organitzar-se perquè els fills/filles estiguin acompanyats/es, com organitzar-se per fer el menjar, per comprar, amb quines xarxes de suport compten...

Altres sessions van dirigides a donar eines per prevenir i/o detectar les possibles relacions abusives, a partir de dinàmiques per a l'enfortiment de l'autoestima i l'assertivitat.

També durant el temps que estiguin treballant es donarà informació sobre els recursos disponibles per a dones i sobre els seus drets per eradicar la violència masclista.

Les sessions següents es dissenyaran en funció de les dificultats que vagin sorgint en relació amb les dones i el lloc de treball que ocupen.

Conclusions

El treball social en grup ens ha demostrat que és una eina eficaç i sostenidora de persones en situació de vulnerabilitat, i això ho hem pogut comprovar des de l'inici del treball amb les dones del materno-infantil i amb les dones magrebines, que ha fet possible la seva participació en aquest projecte.

Aquest projecte està en la primera fase de treball en grup per donar-los els instru-

ments necessaris per enfrontar-se al món laboral i la seva formació professional. Al mes de juliol inicien el contracte amb l'empresa.

El factor innovador d'aquest projecte pilot és que, al darrere de la seva incorporació a aquesta feina, tindran el suport professional mitjançant el treball de grup.

■ **El factor innovador d'aquest projecte pilot és que, al darrere de la seva incorporació a aquesta feina, tindran el suport professional mitjançant el treball de grup.**

Podem observar, d'una banda, que les expectatives creades en les dones han produït un canvi en la seva perspectiva de futur. Perspectives positives que han repercutit en la seva forma de ser al món, en la seva forma de relacionar-se amb el seu entorn.

De l'altra, i pel que fa als i a les professionals, s'ha comprovat el compromís adquirit amb l'èxit del projecte, compromís que s'ha traduït en un treball en xarxa i multidisciplinari, on la participació de cadascú, des de la seva experiència professional, comença a donar resultats positius.

Bibliografia

- LÓPEZ PELÁEZ, Antonio. *Teoría del trabajo Social en grupos*. Ed. Universitas. ISBN: 978-8479913052.

Resposta des del treball social grupal a la dificultat d'accés a l'habitatge

Ariadna Munté Pascual¹, Rosa M. Alegre Beneria², Irene De Vicente Zuera³, Angustias Ruiz Galindo⁴ y Gema Rama Agut⁵

Resum

Aquest article neix de qüestionar quin paper ha de tenir el treball social davant el problema de l'habitatge en un escenari de crisi socioeconòmica i de desmantellament de l'Estat de Benestar. Partint d'aquest interrogant, analitzem la resposta duta a terme des del Centre de Serveis Socials Poble Sec, a la ciutat de Barcelona, a través d'una experiència de treball social grupal amb persones que presenten dificultats d'accés a l'habitatge. Es mostra com, repensant la pràctica amb un caràcter innovador, el treball social ofereix possibilitats de millora a través de l'empoderament i de la cooperació intersubjectiva. Es presenta com un exemple de pràctica que pot orientar un exercici professional efectiu que supera les restriccions generades per la crisi i el desmantellament dels serveis de benestar.

Paraules clau: Treball social grupal, empoderament, serveis de benestar, habitatge, crisi.

Per citar l'article: MUNTÉ PASCUAL, Ariadna; ALEBRE BENERIA, Rosa M.; DE VICENTE ZURERAS, Irene, RUIZ GALINDO, Angustias; RAMA AGUT, Gema. Revista de Treball Social. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, abril 2014. Pàgines 110-119. ISSN 0212-7210.

¹ Trabajadora social y socióloga. Doctora por la Universidad de Autónoma de Barcelona (UAB). Profesora de Trabajo Social de la Universidad de Barcelona. Miembro investigador de GRITS (Grup de Recerca i Innovació en Treball Social). Correu electrònic: amunte@ub.edu

² Trabajadora social y antropóloga cultural. DEA por la Universidad de Barcelona. Profesora del Departamento de Trabajo Social y Servicios Sociales de la Universidad de Barcelona. Miembro investigador de GRITS (Grup de Recerca i Innovació en Treball Social). Correu electrònic: ralegre@ub.edu

³ Trabajadora social y psicopedagoga. Doctora por la Universidad de Barcelona. Profesora de Trabajo Social de la Universidad de Barcelona. Miembro investigador de GRITS (Grup de Recerca i Innovació en Treball Social). Correu electrònic: ide_vicente@ub.edu

⁴ Diplomada en Trabajo Social. Técnica en ciencias sociales del Centro de Servicios Sociales de Poble Sec, perteneciente al Instituto Municipal de Servicios Sociales de Barcelona. Correu electrònic: aruiz@bcn.cat

⁵ Diplomada en Trabajo social. Técnica en ciencias sociales en el centro de Servicios Sociales de Poble Sec del Ayuntamiento de Barcelona. Correu electrònic: grama@bcn.cat.

Abstract

The present article starts with the question we ask ourselves regarding the role Social Work should play to face the housing problem. We analyse the answer provided by the Centre of Social Services in Poble Sec, Barcelona, based on the experience of social group work with persons who have housing access difficulties. It is shown how Social Work offers possibilities of improvement through empowerment and intersubjective cooperation, by rethinking the practice with an innovative nature. It is also presented as an example of practice which can lead to an effective professional performance overcoming the restrictions generated by the economic crisis and the dismantling of the Welfare Services.

Key words: Group Social Work, Empowerment, Welfare Services, Housing, Crisis.

Introducció. Estat de la qüestió

La posició privilegiada que representa formar part de l'equip docent de l'assignatura de *Supervisió de les pràctiques* en el grau de Treball Social de la Universitat de Barcelona⁶ ens ha permès el diàleg constant amb treballadors/es socials de diferents àmbits d'intervenció, a través del qual hem construït un estat de la qüestió sobre les dificultats, les dinàmiques i les respostes que donen els/les professionals en un context socioeconòmic de crisi i de desmantellament de l'Estat de Benestar com el que estem vivint. Així mateix, les dades que ens aporta la literatura científica en relació amb la necessitat de replantejar el treball social actual a causa de la crisi, i el coneixement d'algunes experiències d'intervenció que milloren la qualitat de vida de les persones tot i les dificultats contextuais, ens permet poder donar una

primera resposta a l'interrogant que encapçala el resum d'aquest article. A través de l'anàlisi d'una experiència pràctica duta a terme pel Centre de Serveis Socials Poble Sec de l'Ajuntament de Barcelona, l'article mostra com el treball social⁷ ofereix possibilitats de canvi i de millora amb la promoció de la cooperació intersubjectiva i l'empoderament de la ciutadania. Concretament vam presentar el projecte *Compartim Pis?*, adreçat a persones amb dificultats d'accés a l'habitatge.

Gran part de la tasca dels i les treballadors/es socials⁸ es desenvolupa en relació amb situacions de crisi. Com apunta Josefa Rodríguez (2011), els i les ts treballem amb crisis d'índole diferent (personals, familiars, econòmiques...) que produeixen mal-estar i desigualtats socials entre els individus, grups i col·lectius socials. I és precisament en els moments de crisi on la nostra activitat professional és més pre-

⁶ UB.

⁷ TS.

⁸ ts.

uada i valuosa si aconseguim desenvolupar aquelles estratègies per donar poder a les persones, buscar alternatives i possibilitats de canvi.

La pràctica professional al nostre país, molt vinculada a la consolidació de l'Estat del Benestar, ha propiciat la tendència cap a un treball social adaptat a les necessitats organitzacionals de les institucions des de les quals es presta atenció social. Parlem d'un fenomen de burocratització del treball social que comporta pràctiques assistencials protocol·litzades i automatitzades associades a determinats recursos socials, que sovint poden portar a oblidar-nos o despreocupar-nos d'aspectes essencials del treball social com són: l'escolta; el reconeixement del valor de l'ésser humà i el foment de la seva dignitat; el respecte de les diferències entre individus, grups i comunitats; la recerca de conciliació entre el bé comú i el bé particular de determinats individus i grups socials; el foment de l'esforç en la ciutadania i la promoció d'oportunitats per a les persones i comunitats (Guillen, 1993). Deixar de banda aquests aspectes importants ha comportat la pèrdua de sentit de molts/es professionals que, immersos en les lògiques institucionals-polítiques, van veient com se'ls va reduint el marge de maniobra per desenvolupar el treball social (Barbero *et al.*, 2009). En paraules d'un treballador social, participant en una jornada de tutors de pràctiques organitzada per la UB (juny del 2012): "ens trobem amb una contradicció entre l'esperit del treball social i la realitat... Tenim un sentiment de caixer au-

tomàtic per la pressió assistencial". En definitiva, pot donar-se una tendència a no anar més enllà del recurs estipulat, a deixar la intervenció social desproveïda d'altres accions necessàries per obtenir millores socials a altres nivells. Es podria dir que en aquests moments el treball social a Espanya se situa lluny de la línia de la *critical social work practice* defensada per representants de l'acadèmia com Herz i Johansson (2011) així com per part del món professional.

El context de crisi socioeconòmica i el desmantellament progressiu dels serveis de benestar evidencien la necessitat de replantejar-nos el TS. Com bé mostra el treball de Montagud (2012) basat en dades del Pla Concertat de Prestacions Socials Bàsiques de Serveis socials (2008), així com en les que ens aporten l'OCDE⁹ i l'INE¹⁰ en els anys 2010 i 2011, l'increment d'inversió en recursos socials i l'augment de la plantilla de professionals de l'acció social dels últims anys no han aconseguit reduir la taxa de pobresa a Espanya, ni han facilitat la millora de les condicions socials en què es troben moltes famílies.

■ **La universalització dels ajuts i recursos socials representa un gran avenç cap a la justícia social. No obstant, la protocol·lització i automatització de la pràctica assistencial des dels serveis socials, i la poca possibilitat de desenvolupar el treball social en tota la plenitud.**

⁹ Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics.

¹⁰ Institut Nacional d'Estadística.

Què és el que està succeint, llavors? La universalització dels ajuts i recursos socials representa un gran avenç cap a la justícia social. No obstant, la protocol·lització i automatització de la pràctica assistencial dels serveis socials, i la poca possibilitat de desenvolupar el treball social en tota la plenitud, impedeix tenir en compte el que assenyalen autors com Amartya Sen (2000) respecte al fet que les desigualtats socials i les diferències d'oportunitats que afecten determinats col·lectius impedeixen que totes les persones puguin extreure els mateixos beneficis de les mateixes ajudes. No obstant, la no-consecució de les millores socials desitjades, malgrat la despesa pública, no s'ha d'utilitzar com a argument per defensar postures neoliberals partidàries del no-intervencionisme estatal. No hem de menysprear la importància de l'Estat del Benestar, i no es tracta de defensar les retallades en ajudes socials, es tracta de fer servir aquestes ajudes com a eines per al treball social, no com la fi del treball social. Hi ha evidències empíriques (Díaz, 2012) sobre la relació existent entre redistribució de riquesa (a través de prestacions i serveis) i millora de qualitat de vida en diferents països comunitaris i extracomunitaris. El que s'ha de replantejar no és la redistribució-inversió en millores socials, sinó la millora i l'optimització d'aquests recursos. Orlanda Díaz (2012) assenjala el paper clau del treball social en aquest procés de millora i optimització dels serveis socials a través de la participació plena dels i les treballadors i treballadores socials en l'elaboració de polítiques socials. L'autora assenjala com el col·lectiu de treballadors i treballadores socials sovint es troba implementant polítiques so-

cials dissenyades des d'àmbits com l'economia, la sociologia, etc., distanciat de les necessitats reals de les persones. La pràctica, el contacte directe en el dia a dia amb la ciutadania, dota d'un coneixement privilegiat necessari per a un bon disseny de polítiques socials, és a dir, aquelles que realment comportin una millora de vida de la ciutadania, que permetin definir el TS que s'ha de desenvolupar en totes les seves dimensions, les formes d'organitzar els circuits d'atenció.

Enfocament teoricopràctic

El projecte *Compartim Pis?* parteix del saber que proporciona, dia a dia, la pràctica del treball social al Centre de Serveis Socials d'Atenció Primària Poble Sec de l'Ajuntament de Barcelona. El coneixement empíric permet als/a les ts constatar un escenari social de canvi en les diferents estructures sobre les quals se sustenta la societat actual. Com bé apunta Beck (1998), es percep la transformació en l'estructura familiar, en el sistema econòmic i en la cultura. Enrere queda la societat industrial que va veure néixer el TS, ens trobem en el paradigma de la *societat del risc*, caracteritzada pel canvi i l'adaptació constant, que comporta en les persones estar en un estat d'incertesa permanent. Alguns autors/es ens parlen d'*època de crisi del vincle social* derivat de tot aquest moviment societal (López, 2012). En el nou paradigma la ciutadania arriba als serveis socials amb consciència de subjecte de dret, amb més o menys informació sobre la seva situació i amb un projecte de millora propi per contrastar amb el que proposi el/la ts. Malgrat les dificultats i la vulnerabilitat

■ L'adopció d'una actitud autocrítica i de reflexió sobre els efectes perversos de la pràctica actual del treball social, acceptar la pèrdua de poder i/o autoritat com a professionals, donant pas a pràctiques de coparticipació entre ts i usuaris/àries.

social amb la qual es lluita des del TS, l'escenari d'atenció a les necessitats socials ha canviat i s'imposa la necessitat de fer intervencions col·laboratives en la línia que Haley (2001) apunta com a *critical social work practice*, això és, l'adopció d'una actitud autocrítica i de reflexió sobre els efectes perversos de la pràctica actual del treball social, acceptar la pèrdua de poder i/o autoritat com a professionals, donant pas a pràctiques de coparticipació entre ts i usuaris/àries en què també s'ha de veure involucrat el món acadèmic a través d'aportacions teòriques fruit d'una investigació compromesa amb els valors que sustenten el TS. Des d'aquest prisma crític, al Centre de Serveis Socials Poble Sec (CSS) es va veient com les polítiques socials tendents a l'universalisme, sovint, presenten criteris que les mantenen fora de l'abast de la població més vulnerable. Aquesta realitat es fa visible especialment en el cas dels programes d'habitatge, amb uns requisits que els fan inaccessible als beneficiaris/àries de pensions no contributives, famílies monoparentals amb un únic salari per sota o similar al salari mínim interprofessional, i famílies que perceben prestacions socials dins de programes com el de la Renda Mínima d'Inserció Social.

La constatació que entre les persones ateses pels Serveis Socials hi ha una part de població desfavorida que ja vivia en una situació de crisi permanent en èpoques anteriors, i a la qual el nou context socioeconòmic porta a precaritzar encara més la seva situació, és el que fa promoure el projecte *Compartim Pis?* per part de l'equip de professionals. Aquest parteix d'un posicionament de reconeixement i respecte de les capacitats de les persones que acudeixen a la recerca de suport social, així com de la perspectiva de l'empoderament entès com:

“un procés de mutualitat i col·laboració mitjançant el qual la família, els seus membres de manera individual i el mateix treballador/a social, aconsegueixen la presa de consciència i l'augment de poder propi, al llarg d'un procés en el qual es formulen uns objectius i es desenvolupa un treball per assolir-los” (SEGADO, 2011: 106).

D'altra banda, l'equip també es caracteritza per tenir una mirada sensible a les necessitats derivades del canvi en les relacions familiars i socials, que accentuen la vulnerabilitat social de certs col·lectius. Per això, s'aposta per intervencions de treball social grupal (Konopka, 1972) que puguin contribuir a superar la *crisi del vincle social*. (López, 2012) Promovent el suport mutu en el sentit de desenvolupament de les comunitats concretes i de la societat en general que apunta Kropotkin (1970), aprofitant les potencialitats individuals, el poder de les interaccions i els recursos comunitaris que el context social ofereix. Dins de la categorització d'intervencions grupals proposada per Teresa Rossell (1998), el projecte *Compartim Pis?* és un

grup socioeducatiu amb trets de grup d'acció social per l'efecte de creació de xarxa i comunitat que acaba tenint. A través de les interaccions grupals s'intenta modificar la situació individual de les persones participants en el projecte. L'actuació educativa de les conductores del grup no només té per objectiu l'acompanyament en el procés de millora d'habitatge a través de la constitució d'*unitats de convivència* (*Compartim Pis?*, 2005), sinó que el fet de participar en el grup permet a les persones beneficiar-se dels factors terapèutics grupals (Campos, 2000) com la universalitat, el manteniment de l'esperança, la cohesió, l'altruisme, la socialització, etc. En paraules de les ts:

“L'assistència a les sessions de grup ja provoca un canvi en les persones... milloren l'aspecte, milloren capacitats... mostren el millor de si mateixos” EP_ts1.

Segons els/les veritables protagonistes del grup:

“He venido y hemos estado participando, y me ha encantado la participación, y tratar de ir dialogando y conociendo a los demás compañeros, a ver si podemos agruparnos también...” GD_b3

“Las sesiones... me gustan, he aprendido mucho, la gente, estás hablando... he estado en tres sesiones seguidas y bien” GD_m1

Per fer aquest article es revisa la literatura científica i altres documents d'interès sobre el TS, els serveis socials i la situació socioeconòmica i política del moment actual. També es recullen directament dades

empíriques a través de diferents tècniques qualitatives: dues entrevistes en profunditat a 4 professionals de l'equip i un grup de discussió amb 6 participants del projecte. També s'ha dut a terme observació participant en el context de la Jornada-Seminari de tutors/es de centres de pràctiques dels estudis de Treball Social de la UB.¹¹ Aquest esdeveniment va servir, entre altres qüestions, per debatre i reflexionar conjuntament sobre l'essència del TS i les dificultats i possibilitats en la intervenció, tenint en compte la conjuntura sociopolítica actual.

El projecte

El naixement de *Compartim Pis?* es produeix quan l'Equip d'Atenció Primària Poble Sec constata la demanda creixent d'un perfil de persones en situació d'infrahabitatge o manca d'habitatge, que no poden accedir-hi per la precarietat dels seus ingressos, i/o per altres aspectes de caràcter personal i social (manca d'informació, poques habilitats personals, absència de xarxa social de suport, poca autoestima, actituds que comporten l'aïllament, a baixes expectatives, etc.). Així, inicialment, la població diana definida pel projecte eren persones que presentaven ingressos mensuals per sota dels estipulats per poder obtenir ajudes d'habitatge per part de l'administració competent, i que es trobaven amb la necessitat de millorar la seva situació d'habitatge, en disposessin o no. Majoritàriament els grups eren configurats per homes sols amb uns ingressos

¹¹ Jornada organitzada per la Comissió de Pràctiques del grau de TS i celebrada el dia 28 de juny del 2012.

estables molt baixos (pensions no contributives, subsidis...). Cal destacar que en la mesura que avançava el projecte, el perfil de persones i/o famílies amb més dificultats d'accés a un habitatge s'heterogenitzava cap a famílies configurades, generalment, per mares soles amb 1 o 2 fills/es al seu càrrec, i amb ingressos que suposen una renda per càpita familiar insuficient per mantenir un habitatge de lloguer. La disminució de sous, la pèrdua de treball i els subsidis baixos han disparat el nombre de casos d'aquest tipus. També s'ha viscut un canvi pel que fa a les situacions d'habitatge de les persones que acudeixen al grup. Si bé al principi eren persones que malviuen en pensions o habitacions rellogades amb condicions d'habitabilitat precàries, o persones que alternaven períodes d'indigència amb estades en pisos cedits, habitacions, albergs, etc., més endavant hi va haver un increment de casos en els quals ja es disposa d'un habitatge normalitzat i digne, però hi ha dificultats per al seu manteniment. Malgrat els canvis que hem esmentat, la resposta que ofereix el projecte *Compartim Pis?* per satisfer aquesta necessitat tan bàsica segueix sent igualment vàlida.

A través de la participació en el grup, s'ofereix la possibilitat de conèixer altres persones que es troben en la mateixa situació, amb necessitat de compartir experiències personals, pors, coneixements, reflexions i il·lusions en relació amb l'habitatge. A través de les interaccions i de l'acompanyament de les professionals, es va cohesionant el grup, es teixeix una rela-

■ **A través de les interaccions i de l'acompanyament de les professionals, es va cohesionant el grup, es teixeix una relació de suport entre els/les participants que condueix a trobar solucions de millora.**

ció de suport entre els/les participants que condueix a trobar solucions de millora com pot ser el fet de trobar un petit nucli de persones amb el qual poder constituir-se com a *unitat de convivència*.¹² Amb la suma dels ingressos i de les capacitats i esforços individuals, aquests petits grups arriben a poder tenir accés a un habitatge de lloguer digne, bé a través del circuit públic, bé a través del mercat ordinari però comptant amb les ajudes públiques pensades per afavorir l'entrada a pisos de lloguer (fiança, aval/garantia, altes de subministraments). Alhora, si la relació de convivència es va desenvolupant d'acord amb les normes i objectius acordats inicialment per cada grup, emergeixen relacions de solidaritat que permeten a aquestes unitats de convivència poder superar situacions de crisi i dificultats diverses que puguin presentar-se i que faciliten el manteniment de l'habitatge digne.

Els objectius principals del projecte són dos: 1) potenciar les habilitats dels membres i posar-ne en relleu les capacitats. Això s'aconsegueix gràcies a la dinàmica grupal que permet l'establiment de relacions de col·laboració i d'ajuda mútua. La persona es posiciona de forma activa, mostrant les

¹² Les *unitats de convivència* es defineixen com un petit grup de tres o quatre persones que duen a terme el projecte de compartir pis.

seves qualitats, i el grup serveix de reflex per potenciar la seva motivació al canvi, al compromís per uns propòsits comuns; 2) la millora d'habitatge de les persones participants en el grup. Aquesta s'aconsegueix a través d'altres objectius més específics com donar informació sobre tots els recursos d'habitatge existents al context (mercat ordinari, mercat públic, iniciativa social, ajudes puntuals i periòdiques de les diferents administracions, lleis, drets i deures en matèria d'habitatge...).

Després dels anys de funcionament del grup, després de les avaluacions contínues per part de l'equip, i tenint en compte les necessitats canviants en relació amb l'habitatge, la implementació del projecte es caracteritza pels trets metodològics següents: a) el grup està conformat sempre per un nombre comprès entre 10 i 12 persones, amb el perfil heterogeni descrit anteriorment; b) es tracta d'un grup tancat per poder facilitar la cohesió grupal i, amb ella, la constitució d'unitats de convivència; c) els/les participants accedeixen al grup a través de diferents vies: a través del propi CSS en estar atesos/es per l'equip del Poble Sec, a partir de derivacions d'altres dispositius d'ajuda de la xarxa de Sistemes de Benestar (com les Àrees Bàsiques de Salut), i de manera espontània.

El desenvolupament de l'activitat grupal es repeteix periòdicament, consta de 6 sessions de freqüència setmanal i d'una hora i mitja de durada. Cadascuna de les sessions està programada prèviament i presenta uns continguts clarament marcats: 1a) A la primera trobada es donen les presentacions dels/de les participants i es treballa quins són els objectius del grup; 2a) Es proposa una dinàmica de grup dissenyada

per les ts conductores del grup, amb la qual es dona peu a parlar de les expectatives de cada persona, les diferents experiències, les pors, les possibles solucions, etc. Les dinàmiques es basen en rescatar les qualitats, interessos, etc. que tenen les persones en relació amb la convivència; 3a) Es treballa a través de dinàmiques o activitats sempre tenint en compte que siguin de tipus vivencial, és a dir, que posin les persones en situacions de vida quotidiana; 4a) Es convida a participar a persones d'edicions passades del projecte que s'han constituït com a unitat de convivència. Aquestes expliquen el seu procés fins a aconseguir l'habitatge actual, així com l'experiència de compartir. Aquesta sessió té una importància especial ja que des de l'experiència més genuïna dels participants n'extreuen aprenentatge i motivació; 5a) Hi participen tècnics/es de diferents dispositius d'ajuda relacionats amb l'habitatge. Es tracta de donar informació dels recursos existents en el context, així com de les possibilitats i les dificultats d'accés. També és un mètode perquè els diferents serveis coneguin el treball del CSS i estiguin oberts a un diàleg constant per facilitar la millora de l'habitatge dels i les participants del grup; 6a) En l'últim partit del grup, el contingut gira al voltant de recapitular tot el que han viscut durant les diferents sessions, es fa un balanç i es parla obertament de possibles unitats de convivència entre petits subgrups que s'han anat gestant al llarg del temps transcorregut. L'espai de realització del grup és una sala cedida pel centre cívic del barri, situat en un edifici acollidor on hi ha més equips (entre ells els del CSS). Aquest entorn quadrament facilita el fet que les persones,

en esperar l'inici de les sessions o bé en sortir d'aquestes, puguin seguir les converses de manera totalment espontània, potenciant l'aparició de llaços relacionals que propicien l'aparició de grups de convivència potencials.

Un cop acabada l'edició del grup, les ts atenen individualment els/les participants per parlar del projecte de millora d'habitatge que es té en ment després de l'experiència grupal. Si hi ha la possibilitat de constitució d'un grup de convivència, s'elabora un pla de recerca d'habitatge a través de les diferents estratègies que es planteja el grup petit. No se segueixen protocols marcats, les professionals assessoren i acompanyen, però qui decideix i fa el projecte de convivència són els/les protagonistes.

A nivell d'avaluació, es donen dos nivells: a) la referida a les persones participants de caràcter periòdic, amb les valoracions que aquestes fan sobre la utilitat i el grau de satisfacció del desenvolupament de cada sessió; i b) la referida als professionals, dividida en contínua i final. La contínua té lloc en un espai reservat després de cada sessió grupal, amb la vivència recent del que s'ha parlat amb els i les participants. La final, es dona després de cada edició, veient qualitativament i quantitativa el grau d'utilitat del projecte. Aquesta última valoració es dona entre les professionals conductores del grup, així com entre aquestes i la resta de membres de l'equip, en espais creats per a l'inter-

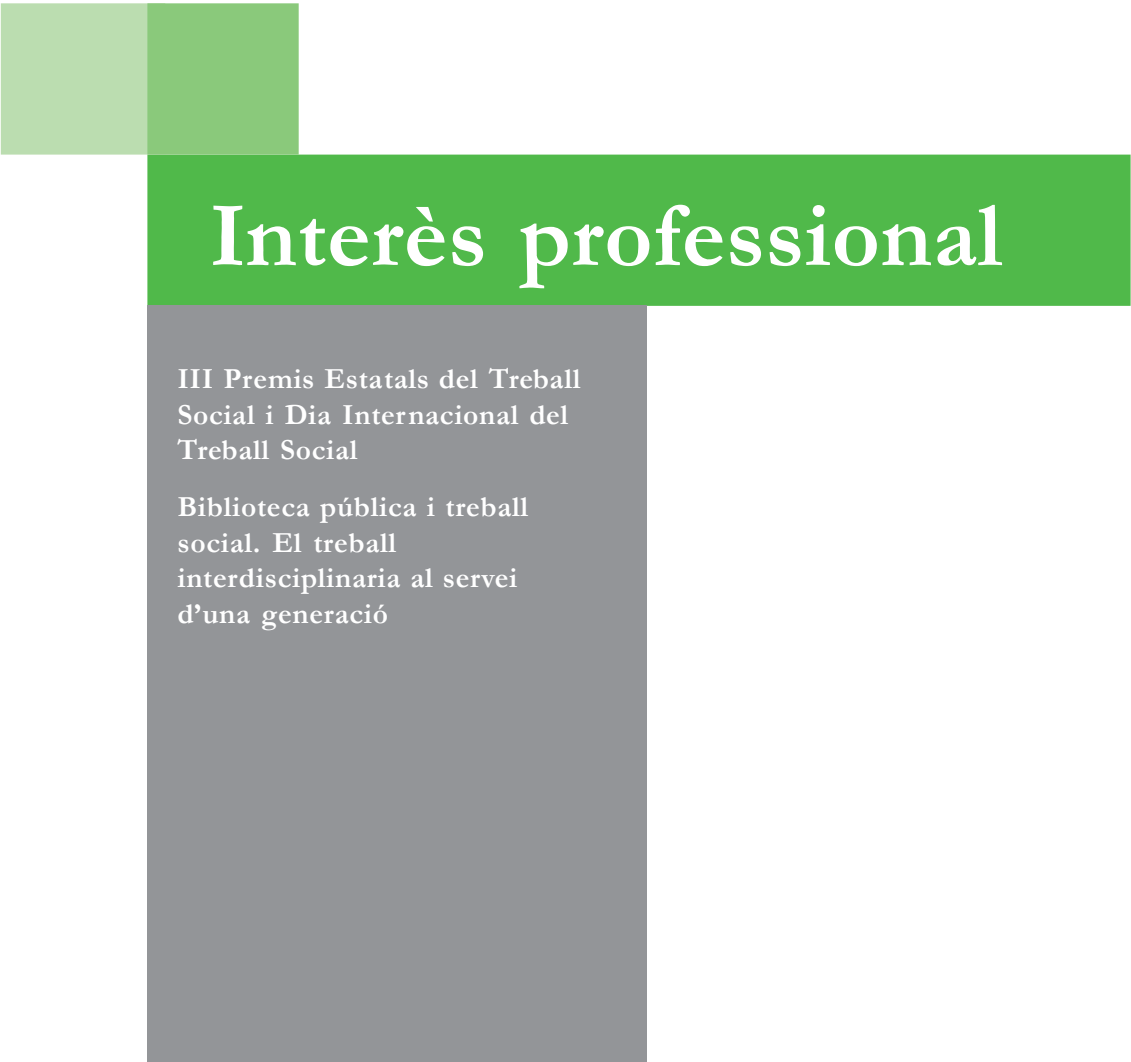
canvi d'experiències i la supervisió mútua del treball de tot l'equip.

Per acabar, destaquem algunes de les valoracions més significatives que el mateix equip ha extret de la implementació de l'última edició del *Compartim Pis?*: A) de 10 persones participants del grup, 6 s'hi han vinculat amb un grau d'assistència a les sessions del 85%, i 4 d'elles es plantegen crear una *unitat de convivència* després del procés grupal; b) el grau de satisfacció, expressat pel conjunt dels participants a través de les enquestes facilitades al final del projecte, és qualificat com a alt; c) de l'experiència grupal s'emfatitza la millora de les habilitats socials i relacionals així com l'ampliació de la xarxa de relacions i l'enfortiment del vincle dels participants amb les diferents entitats i serveis del territori; i d) com a valor afegit, es reforcen les *unitats de convivència* sorgides d'edicions anteriors.

A partir de l'experiència presentada, es visualitza com es generen possibilitats de millora en situacions de necessitat d'habitatge, protagonitzades per persones especialment vulnerables a nivell socioeconòmic. Veiem com els beneficis propis de la intervenció grupal han permès assolir un nivell de benestar, satisfacció i esperança en plena època de crisi, han augmentat l'autoestima dels/de les participants a través de l'empoderament i l'increment de la seva xarxa personal i social amb les entitats i serveis amb els quals es relacionen.

Bibliografia

- BARBERO, J. M.; FEU M. i VILBROD, A. *La identidad inquieta de los trabajadores sociales*. Barcelona: Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, 2007. ISBN 9788469064993.
- BECK, U. *La sociedad del Riesgo: hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós, 1998. ISBN: 9788449318924.
- CAMPOS, J. F. “Los factores terapéuticos: ¿Qué es lo que produce cambios en los grupos?”, en *Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social*, número 8 (octubre 2000), pàg. 205-229. Alacant: Universitat d’Alacant. ISSN 0214-0314.
- DÍAZ GARCIA, O. “El trabajo social ante la crisis econòmica”, en *Portularia*, núm. 12 (extra) (2012), pàg. 239-244. Huelva: Universidad de Huelva. ISSN imprès 1578-0236. ISSN electrònic 1989-5399.
- GUILLEN, E. “La burocratización del trabajo social en intervención social”, en *Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 6 (1993), any VI, pàg. 181-193. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. ISSN 0214-0314
- HALEY, K. “Reinventing Critical Social Work: Challenges from Practice, Context and Postmodernism”, en *Critical Social Work*, núm. 1 (2001), any II. Windsor: University of Windsor. Recuperat de <http://www.uwindsor.ca/criticalsocialwork/reinventing-critical-social-work-challenges-from-practice-context-and-postmodernism> amb data 18 de març del 2013. ISSN 1543-9372.
- HERZ, M. i JOHANSSON, T. “Critical social work – Considerations and suggestions”, en *Critical Social Work*, núm. 1 (2011), any XII, pàg. 28-45. Windsor: University of Windsor. ISSN 1543-9372.
- Institut Municipal de Serveis Socials de l’Ajuntament de Barcelona. *Compartim Pis?* Projecte d’Actuació grupal. Centre de Serveis Socials Poble Sec, 2005. (document intern).
- KONOPKA, G. *Social Group Work. A Helping process* (Second Edition). EUA: Herbert Blumer Editor, 1972. ISBN: 0-13-815662-4.
- KROPOTKIN, P. *El apoyo mutuo*. (Reedició). Algorta: Zero S. A., 1970. Dipòsit legal: M. 10368-1970.
- LÓPEZ PELAEZ, A. y SEGADO, S. “Personas, grupos, sociedades: perspectivas para la intervención social comunitaria en el siglo XXI”, en FOMBUENA, J. (coord.). *El trabajo social y sus instrumentos. Elementos para una interpretación a piacere*. València: Nau llibres, 2012. ISBN 3: 97 8847 6428429.
- MONTAGUD, X. “Aproximación a los límites de la intervención social. Obstáculos y dificultades epistemológicas”, en FOMBUENA, J. (coord.). *El trabajo social y sus instrumentos. Elementos para una interpretación a piacere*. València: Nau llibres, 2012. ISBN 3: 97 8847 6428429.
- RODRIGUEZ, J. “Treball social sanitari en alerta: risc de desigualtats”, en *RTS*, núm. 194 (desembre 2011), pàg. 53-57. Barcelona: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. ISSN 0212-7210.
- ROSSELL, T. “Trabajo Social de Grupo: grupos socioterapéuticos y socioeducativos”, en *Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 11 (1998), any XII, pàg. 103-122. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. ISSN 0214-0314.
- SEGADO, S. *Nuevas tendencias en Trabajo Social con Familias*. Madrid: Editorial Trotta, S.A., 2011. ISBN: 978-84-9879-186-0.
- SEN, A. *Desarrollo y libertad*. Barcelona: Planeta, S.A., 2000. ISBN: 970-690-142-6.

Interès professional

III Premis Estatals del Treball
Social i Dia Internacional del
Treball Social

Biblioteca pública i treball
social. El treball
interdisciplinari al servei
d'una generació

III Premis Estatals del Treball Social i Dia Internacional del Treball Social

Rosa M. Ferrer Valls¹

No és freqüent que a Barcelona se celebri un acte organitzat pel Consejo General de Trabajo Social i en presència de representants de gairebé tots els col·legis de Treball Social de l'Estat, però, sortosament, això va tenir lloc el dia 14 de març passat. En concret, va ser a la sala d'actes de l'Espai Francesca Bonnemaison, on el Consejo, amb la col·laboració del Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, va organitzar la celebració de l'acte de lliurament del III Premi Estatal del Treball Social i alhora el Dia Internacional del Treball Social. L'ocasió ho mereixia, tenint en compte que tots tres premis eren catalans.

L'acte va ser un èxit de convocatòria i a la sala es podien veure professionals del treball social de totes les edats. Les paraules de benvinguda varen anar a càrrec de la Sra. Núria Carrera, degana del nostre Col·legi, del Sr. Josep Oliva, de la Diputació de Barcelona, de la Sra. Ana Lima, presidenta del Consejo, i, finalment, de l'Honorable Sra. Neus Munté, consellera de Benestar Social i Família.

El lema que la Federació Internacional de Treballadors Socials de la Regió Europa (FITS) havia escollit per a enguany en el Dia Internacional del TS era "Crisi Social i financera. Solucions des del Treball Social", i així ho va explicar la presidenta del Consejo, que en el seu missatge remarcava la voluntat de la FITS per promoure la igualtat i l'equitat, permetre a les persones una vida sostenible, desenvolupar la participació i respectar la diversitat, provant de cercar solucions innovadores i la creació d'aliances.

Després de la lectura del manifest va començar l'esperat acte de lliurament del Premi Estatal del Treball Social 2014 en les tres categories considerades: professió, comunicació i organitzacions.

En la categoria professional, el Premi Estatal 2014 li va ser atorgat a la Sra. Montserrat Colomer per la seva valuosa trajectòria professional i dedicació al treball social. Alguns ho recordem perfectament i altres ho poden descobrir al seu llibre *El treball social que jo he viscut: de 1939*

Per citar l'article: FERRER VALLS, Rosa M. "III Premi Estatal de Treball Social i Dia Internacional del Treball Social" en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 123-124. ISSN 0212-7210.

¹ Sotsdirectora de la Revista de Treball Social RTS.

a 1987.² Des d'aquestes pàgines de la RTS no podem deixar de valorar el meritori desenvolupament del “Mètode bàsic” de Montserrat Colomer, que va ser publicat al número 55 de la nostra revista i revisat posteriorment al número 75, i que es va convertir en document de “capçalera” per a molts professionals.

La seva al·locució en agrair el guardó va resultar una altra lliçó de treball social, que va ser llargament aplaudida pels assistents.

El Premi Estatal 2014 de Comunicació va ser per al periodista Jordi Évole per apropar temes d'interès social a la ciutadania i pel seu periodisme crític amb les desigualtats. El guardonat va agrair el premi a través d'un vídeo en el qual mostrava la seva satisfacció pel reconeixement, però assegurava que n'eren més mereixedors alguns treballadors socials per la seva tasca quotidiana.

El Premi Estatal 2014 en la categoria d'Organitzacions, entitats i organismes, va correspondre a Ada Colau, en representació de la PAH a Barcelona, per liderar una protesta ciutadana per aconseguir una societat més justa. En no poder recollir ella mateixa el premi, ho feu en nom seu i en el de la plataforma un altre membre d'aquesta i alhora treballador social, en Xavier Martínez, que va apostar per una aliança entre professionals, afectats i ciutadans per aconseguir els nostres drets socials fonamentals; va constatar que molts treballadors socials ja estan en aquesta línia, i va animar els altres a afegir-s'hi.

Mereix també la nostra atenció el lliurament del premi del 1r Concurs de Fotografia del CGTS “La imatge del Treball Social”, que va recaure en David Sáez per una fotografia amb el títol *El despacho*, en la qual clarament es mostrava partidari que els treballadors socials sortim dels despatxos al carrer.

Abans de la cloenda, va tenir lloc un debat moderat per la degana Núria Carrera sobre el moment actual del treball social, en el qual intervingueren Ana Lima, Montserrat Colomer, Xavier Martínez i Mariana Vilnizky, sòcia i redactora de la revista *Alternativas Económicas*. Partint de la greu situació social actual, es va apostar per trobar les eines que permetin seguir lluitant i alhora fer un treball de qualitat. Igualment es va tornar a reivindicar el treball social comunitari com a camí de futur immediat.

La cantautora Lúdia Pujol i les seves cançons harmonioses i suggerents varen posar la nota artística a l'entrega d'aquests III Premis Estatals del Treball Social que enguany han tingut un ressò especial a Catalunya.

¹ Montserrat COLOMER. *El treball Social que jo he viscut: de 1939 a 1987*. Barcelona: Impuls a l'Acció Social, 2006. ISBN 84-8181-227-7.

Biblioteca pública i treball social. El treball interdisciplinari al servei d'una generació

Guadalupe Saloni Marimón¹, Carina Rey² i Concepción Rodríguez-Parada³

Resum

L'envelliment demogràfic és un dels eixos del treball social d'un temps ençà. Però la biblioteca pública ha fet pocs gestos que denotin aquesta percepció; i caldria plantejar-se la necessitat de dissenyar nous serveis per al col·lectiu de gent gran. Per això, cal bastir col·laboracions estables entre treball social i biblioteca pública. Es planteja la necessitat de fer front a la nova situació, tot establint canals de comunicació entre diferents disciplines, entendre que el ciutadà té dret a rebre uns serveis, treballar per dissenyar-los, i trobar les fórmules que permetin fer-los arribar a tot el col·lectiu de gent gran.

Paraules clau: Gent gran, baby boom, biblioteca pública, treball social, serveis bibliotecaris

Per citar l'article: SALONI MARIMON, Guadalupe; REY, Carina; RODRIGUEZ-PARADA, Concepción. Biblioteca pública i Treball social. El treball interdisciplinari al servei d'una generació. Revista de Treball Social. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, abril 2014, nº 201. Pàgines 125-130. ISSN 0212-7210.

Abstract

Demographic ageing is a topic for social work since a few years. But public library public libraries do not seem to have this perception, and should consider the need to develop new services for the community of aged people. This is why stable collaboration should be built between social work and public library. We suggest to face the new situation by providing communication channels among several disciplines, and to think that these citizens are entitled to services, to work on designing them, and to find a right formula for these community to get the library services.

Key words: Aged people, Baby boom, Public library, Social work, Library services.

¹ Facultat de Biblioteconomia i Documentació (UB). Correu electrònic: marcelamu@gmail.com

² Departament de Biblioteconomia i Documentació (UB).

³ Departament de Biblioteconomia i Documentació (UB).

Introducció

Si el 1970 moria un home de 60 anys, ningú no ho trobava estrany: havia tingut una embòlia, era vell, era el iaio, i era llei de vida... als 60 anys! Avui ningú no dirà que una persona de 60 anys és “vella”. El sector de població amb edat per damunt dels 50 anys creix cada dia, i ha esdevingut tema d'interès per als experts de diferents disciplines, no només per aquest augment, sinó perquè el fenomen té una característica inherent: el canvi de perfil dels “nous grans”. La biblioteca pública ha d'adaptar la seva oferta a aquest gir demogràfic, cal que es dissenyin nous serveis; i el procés d'adaptació s'ha de fer de la mà dels professionals d'altres sectors, com ara els treballadors socials, que fa temps que afronten aquest canvi social, per aprendre'n d'ells, i amb ells, i per explorar la possibilitat de dissenyar actuacions coordinades.

Context demogràfic. Els nous grans

Darrerament s'ha fet palès un eixamplament dels vèrtexs de les piràmides de població. Els grups d'edat més nombrosos fins ara ja no ho són. Hi ha tota una onada d'adults que assoleixen les edats que hom defineix com “la vellesa”, però amb un perfil ben diferent del que presentaven els adults d'aquestes edats en generacions passades; és un grup amb unes necessitats diverses, específiques, que cal contemplar. Potser són “vells” cronològicament, però no les seves ments, la seva forma física, la seva determinació. Una franja d'edat que a molts països corres-

pon a la generació nascuda amb l'explosió demogràfica posterior a la Segona Guerra Mundial, fenomen que es coneix com el *baby boom*. A casa nostra pot sobtar la denominació *baby boomer*, però no la realitat de la generació de què es parla, per bé que aquí la cronologia és una mica més tardana: de mitjans anys 50, al segon terç dels anys 60 del segle passat; un creixement demogràfic històric, que tradicionalment s'ha associat als canvis socioeconòmics que tingueren el seu punt culminant en la dècada dels 60, on una millora generalitzada del poder adquisitiu va popularitzar l'ús i adquisició de l'automòbil, sobretot a partir de la comercialització del Seat 600. Per això es coneix com *la generació del 600*. *Baby boomers*, o fills del 600, però sempre a la cresta de l'onada: quan van néixer, perquè eren molts, i així es van guanyar l'apel·latiu; en la seva joventut, perquè van protagonitzar tota mena de revoltes (culturals, polítiques, socials...); en la seva maduresa, per no adscriure's a les normes no escrites i canviar les regles del joc social... Ara van arribant a l'edat de jubilació: com no podia ser d'una altra manera, aquesta nova “onada perfecta” de jubilats *surfistes* (Saloni, 2008) fa trontollar el concepte tradicional de “vellesa”.

Aquests grans, capaços d'engegar una fira tan important com Firagran, o de sortir al carrer amb l'armilla dels Iaioflautes, són un grup de població força heterogeni, fins ara definits amb un estereotip poc engrescador; però, amb l'evolució social que vivim, l'estereotip no correspon al perfil actual de tots els grans; per exemple: n'hi ha que reben rendes altes, només un petit percentatge té deteriorades les facultats mentals i, sobretot, no tots es

consideren “vells”. Aquesta heterogeneïtat fa que moltes necessitats d’aquest grup quedin sense satisfer (Elvira i altres, 2005).

Simbiosi de disciplines

La generació del 600, del rock i del trencament de normes es jubila. La biblioteca pública, és permeable al canvi social i demogràfic que representa l’augment de la població de més edat? i al canvi de perfil d’aquest grup? Mentre a Catalunya, l’any 1900, només hi havia un 5% de persones de 65 anys o més, avui en són el 17%. I si aleshores (1900) hi havia 14 persones d’aquestes edats per cada 100 infants (infant entès com a menor de quinze anys), avui la relació és del 125% (Pérez i altres, 2008). Aquesta és una realitat que els treballadors socials coneixen de fa temps; fins ara la biblioteca pública –amb resultats molt positius– ha esmerçat grans esforços estructurals i pressupostaris a atendre la franja de població menor de 15 anys, que avui ja no és majoritària; igualment, s’han format professionals especialitzats en biblioteca infantil i juvenil; perquè el panorama demogràfic i social ho demanava així.

Avui, la població de més de 50 anys ha passat a ser la majoritària, mentre la població menor de 15 anys ha reduït la seva proporció de manera considerable. En aquest context, alguns estudis d’usuaris fets a biblioteques d’altres països, en col·laboració amb treballadors socials, mostren unes característiques ben diferents de l’estereotip predominant de *vells*: els nous grans són usuaris voraçs d’informació, a més de ser la generació amb millor educació i millor salut de totes les precedents. Quan

es retirin, ja no tindran les fonts d’informació de què disposaven a llurs llocs de treball, i aleshores és molt possible que les biblioteques públiques siguin un recurs clau d’informació i lleure per a aquest grup (Williamson i altres, 2006). I, és clar, hi perviurà el grup de dependents. Trobarem, doncs, surfistes, passejants, broadores, manetes, jardiners, mainaderes, rockers, telespectadors... És fonamental tenir en compte la diversitat, l’heterogeneïtat de les persones que conformen el col·lectiu de les persones grans, sovint tractat de manera homogeneïtzadora. I donar-hi la resposta adient (Pérez Salanova, 2002).

D’un temps ençà, els professionals bibliotecaris han començat a percebre el nou paisatge demogràfic descrit, i la literatura especialitzada comença a fer-se’n ressò, si més no en el pla internacional. La primera acció a emprendre és establir canals d’interlocució amb els nous grans –molt ben organitzats des de fa temps–, que han reclamat de manera repetida que es compti amb ells; disposen d’associacions, organitzen i/o assisteixen a congressos i fires, i parlen amb la veu de les seves publicacions: “ens interessa que ens escoltin i ens interessa saber quines són les conseqüències i els resultats de les nostres propostes...”, afirmen (Barenys, 2002); però establir-los també amb altres sectors de professionals que fa temps que hi treballen, per tal que ens aportin el seu coneixement. Per avançar en la recerca de serveis nous i millors, ens cal reflexió conjunta. Els treballadors socials coneixen molt bé el col·lectiu, perquè hi mantenen un contacte quotidià. Un intercanvi d’iniciatives i experiències, sens dubte, serà enriquidor, i en resultaran interessants projectes de col·laboració.

A tall d'exemple, (1) establir acords de col·laboració biblioteca pública/entitats [o professionals] del treball social a fi de difondre els serveis d'extensió bibliotecària; (2) aplicar conjuntament estratègies de difusió adequades de la biblioteca com a equipament cultural; (3) elaborar programes de formació especialitzada per a bibliotecaris, que contemplin el canvi del col·lectiu de grans i un nou enfocament del servei; (4) redactar llistats de referència que recullin els interessos del grup; o (5) a mig termini, formar una taula, consell o comitè d'experts de professionals de diferents disciplines que puguin aportar altres matisos del grup d'interès. El *Llibre blanc de la gent gran activa*, elaborat pel Departament de Benestar Social l'any 2002, va ser un esforç remarcable, especialment perquè va comptar amb representants de totes les associacions de gent gran del país com a components del comitè d'experts, al costat de professionals de diversos sectors (entre els que no hi eren les biblioteques). Ja som al 2014; una experiència semblant, no seria positiva? Aquest cop, a més de les imprescindibles organitzacions de grans, amb el concurs d'experts del treball social, de la sociologia, o de la salut; no haurien de mancar-hi els bibliotecaris ni les institucions. És un pas que haurem de fer, que molts a fora ja han fet, i que no demana desoris pressupostaris, sinó consciència de treball en comú.

Consideracions finals

El manifest de la IFLA/UNESCO sobre la biblioteca pública diu: “Els serveis de la biblioteca pública es fonamenten en la igualtat d'accés per a tothom, sense te-

nir en compte l'edat, la raça, el sexe, la religió, la nacionalitat o la classe social. [...] Tots els grups d'edat han de trobar material adequat a les seves necessitats”. Els professionals de la biblioteca tenim el compromís de fer possibles els postulats d'aquest manifest; i com a agents socials tenim el deure de cercar i obtenir aliances amb altres agents, per tal d'assolir conjuntament els compromisos professionals respectius.

L'allargament de l'esperança de vida es tradueix en la necessitat de fer que, a més, aquesta tingui qualitat; per assolir-ho, els professionals hem d'interioritzar el canvi social dels grans, amb característiques ben noves, i dissenyar serveis específics de tota mena. Avui, el repte és fer front a les demandes d'un sector de la població que creix, alhora que canvia el seu perfil; aquest repte en té un de subordinat, que es pot resumir en la capacitat dels professionals de diverses disciplines de fer simbiosis, a fi de treballar de manera transversal.

En aquest sentit, a l'epígraf precedent s'han suggerit alguns exemples, dels quals destaquem el primer, més fàcilment assolible a curt termini, i on ja hi ha experiències positives de col·laboració amb organitzacions alienes a la biblioteca (per exemple Creu Roja). Tanmateix, fins avui, l'extensió bibliotecària s'ha limitat essencialment a la lectura a domicili (és a dir, es porten i es recullen periòdicament els ítems que l'usuari demana), amb un nombre de beneficiaris molt reduït, generalment per desconeixement del servei, però també per una dependència excessiva del voluntariat; cal avançar des de la concepció filantròpica cap a una nova concepció: de servei degut per uns i merescut per altres, enten-

dre que el ciutadà té dret a rebre uns serveis, i treballar per dissenyar-los; la idea seria planificar i engegar un programa que cobreixi tota la geografia, on els/les treballadors/res socials i les biblioteques col·laborin estretament, a fi de fer conèixer el servei de lectura a domicili a qualsevol persona que hi pugui estar interessada, i garantir que se'n pugui beneficiar. Alguna biblioteca també ha engegat un servei amb força èxit, que consisteix a prestar tot un lot de llibres, revistes i audiovisuals a un centre (casal, llar...) per un període d'un o

dos mesos, lot que es va renovant; això ha estat possible, i es manté des de ja fa un any, gràcies a la col·laboració estreta amb els professionals dels centres, amb els quals es programen les llistes de documents de cada lot, i també assignen un responsable de gestionar el lot al centre, que es manté en contacte directe amb la biblioteca. Aquests punts de partida per treballar conjuntament treball social i biblioteca són prou concrets i engrescadors per plantejar una col·laboració que pot arribar molt més lluny.

Bibliografia

- BARENYS PÉREZ, Maria P. “Els valors socials i la gent gran”, en *Revista catalana de sociologia*, núm. 16 (2002), pàg. 9-26. [Consulta 24/03/14]. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000025/00000001.pdf>>.
- ELVIRA, David; RODRÍGUEZ, Paula i TOMÁS, Zoa. *Dónde y cómo prefieren vivir los mayores de hoy y mañana en España*. Madrid-Barcelona: Edad & Vida, novembre 2005. [Consulta 24/03/14]. <http://sid.usal.es/idos/F8/FDO18934/donde_y_como_prefieren_vivir_mayores.pdf>.
- PÉREZ SALANOVA, Mercè. “Persones grans, vells, adults grans, sèniors, ancians: l’heterogeneïtat com a element distintiu”, en *DCidob*, núm. 82, pàg. 4-7. Barcelona: Fundació Cidob, 2002. [Consulta 24/03/14]. <<http://www.raco.cat/index.php/DCidob/article/viewFile/19702/19542>>.
- PÉREZ DÍAZ, Julio; MIRET GAMUNDI, Pau i AJENJO I COSP, Marc. “La gent gran a Catalunya”, en *Condicions de vida i desigualtats a Catalunya, 2001-2005. Volum II. Habitatge, salut, parella joventut, gent gran i dependència*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2008, pàg. 180-284. [Consulta 24/03/14]. <<http://digital.csic.es/bitstream/10261/6216/1/Bofill2008.pdf>>.
- SALONI MARIMÓN, Guadalupe. “Biblioteques i grans: l’onda perfecta de no-vells s’acosta a la platja de la biblioteca pública”, en *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 21 (2008). [Consulta 24/03/14]. <<http://bid.ub.edu/21/salon1.htm>>.
- WILLIAMSON, Kirsty; BANISTER, Marion; MAKIN, Lynne; JOHANSON, Graeme; SCHAUDER, Don i SULLIVAN, Jen. “‘When I’m 64’: the public library after the retirement of the baby boomers”, en LLOYD, Anne i PYMM, Bob (ed.) *Research Applications in Information and Library Studies* (RAILS). Seminario, Wagga Wagga NSW: Centre for Information Studies Charles Sturt University, 2006, pàg. 53-66. [Consulta 24/03/14]. <http://researchoutput.csu.edu.au/R/?func=dbin-jump-full&object_id=10398&local_base=GEN01-CSU01>.

Llibres

Què fem amb la tieta Rita?

*Com escriure i presentar el
millor treball acadèmic*

*Prácticas y supervisión en
trabajo social*

El Diagnòstic Social Sanitari

QUÈ FEM AMB LA TIETA RITA?

MARINA VALLS

- VALLS, Marina. *Què fem amb la tieta Rita?*. Barcelona: Book-print, 2014.

Per citar l'article: VALLS, Marina. "Què fem amb la tieta Rita?", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 133-134. ISSN 0212-7210.

Què fem amb la tieta Rita?

"La consellera visita la residència i regala als residents llibres i roses. Quan li entrega la rosa vermella a la senyora Teresa, aquesta se l'acosta a la cara i, nyac!, li clava queixalada".

DIA DE SANT JORDI A LA RESIDÈNCIA.

Marina Valls, actualment jubilada del Departament de Benestar i Família, ha desenvolupat la major part de la seva llarga trajectòria professional en l'àmbit de la gent gran. Primer com a treballadora social des de l'atenció directa, més tard com a directora d'una residència geriàtrica, va esdevenir una professional experta en aquest camp.

El llibre que ens presenta el formen quaranta-sis relats breus que l'autora ha anat escrivint al llarg de trenta anys de professió, mitjançant els quals ens endinsa en el món de la tercera edat. Es barregen petites històries on l'autora s'identifica amb la treballadora social, la Rosa, la directora de la residència, la Laura, o la Mercè, l'àvia que és ara.

Al llarg dels diferents relats anem veient diverses situacions de la vida dels vells, com l'autora els anomena. Alguns ens mostren històries quotidianes, d'altres són flaixos, moments de vida que queden fixats per la seva mirada atenta i curiosa. Entranyables són els relats de l'àvia Mercè, que desprenen certa tendresa i ens diu del tarannà de la Marina.

De vegades inclou informació de diferents temes, així ens explica en què consisteix el Servei d'ajut a la llar i quines són les funcions de les treballadores familiars, les fases davant la mort segons Elisabeth Kübler-Ros o ens dóna dades estadístiques, el que

fa que els relats estiguin entre la ficció i l'assaig.

Ens parla de les diferències del món rural i món urbà, dels prejudicis familiars i socials, ens planteja dilemes ètics, rebre regals per part dels usuaris com a agraïment o com xantatge? Defensa les bones pràctiques contra la mala praxi d'algunes residències.

A través dels relats podem observar la trajectòria de l'autora, ja que ens parla dels primers temps de professió, de la seva manca d'experiència, de la incertesa d'aquell temps, sense recursos, dels seus errors i de com en va anar aprenent, de com va anant estimant la professió i els vells, i de la importància de la relació amb l'altre, sempre d'una manera humil i senzilla.

Ens transmet la seva gran preocupació, **la qualitat en el procés d'envellir**, posant l'èmfasi en la qualitat de l'atenció professional i la qualitat en els serveis, sobretot de les residències que ella coneix tan bé. (No en va, va ser coautora d'*Indicadors de qualitat de les residències per a persones grans* juntament amb la Júlia Montserrat). Insisteix en la qualitat de la relació, en com n'és d'important aquesta eina per als treballadors socials, sobretot en els serveis de proximitat.

Per a ella, el centre d'atenció és la persona gran, i ens mostra, a través dels relats,

com cadascuna és diferent, tenen necessitats diferents i precisen respostes diferents. Ens parla de com és d'important tenir en compte el seu desig, de com cal escotar-la, de com cal ajudar-la a prendre decisions, com respectar a l'ésser humà, que és la persona gran, acceptant la seva forma d'estar, a la qual ella dóna tanta importància, ja que és on rau la qualitat. De vegades en les petites coses: permetre un monyo (que dóna més feina) a una velleta, respectar la seva roba interior o ajudar-la a anar al bany tantes vegades com calgui per tal d'evitar els bolquers... sempre intentant buscar la resposta més adequada.

Malgrat que els protagonistes de les seves històries es troben en situació de vulnerabilitat, fins i tot de desemparament, els presenta amb un to irònic, que ens fan somriure donant-li un resultat optimista. Ressalta escenes de generositat, bonhomia i solidaritat envers els vells. També hi ha algun relat trist. Com la vida mateixa.

Només ens queda agrair a la Marina Valls el regal que representa la lectura d'aquestes històries, escrites des de la humilitat i la generositat, sense cap pretensió d'adoctrinament, però que ens permet reflexionar sobre la nostra actitud professional, en uns moments en què es retallen els recursos i ens convertim en l'eina principal de l'actuació social.

Pepita Vergara Beltrán

- SANCHO SALIDO, Jordi. *Com escriure i presentar el millor treball acadèmic. Guia pràctica per a estudiants i professors*. Vic: Eumo Editorial, 2014. ISBN: 978-84-9766-499-8.

Per citar l'article: SANCHO SALIDO, Jordi. "Com escriure i presentar el millor treball acadèmic. Guia pràctica per a estudiants i professors", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 135-136. ISSN 0212-7210.

Com escriure i presentar el millor treball acadèmic.

Guia pràctica per a estudiants i professors.

L'autor, doctor per la Universitat de Barcelona (UB) i llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresarials per la mateixa universitat, és professor de Política social i membre del Departament de Treball Social i Serveis Socials de la UB. Ha tutoritzat i dirigit nombrosos Treballs de Fi de Grau (TFG) i Treballs de Fi de Màster (TFM) i en l'actualitat és membre de la Comissió de TFG del Grau de Treball Social de la UB.

El llibre està estructurat en una primera *introducció*, seguida d'un primer gran apartat sobre *pautes i recomanacions* a seguir. A continuació, desenvolupa un segon apartat amb el nom de *tallers* dedicats a l'escriptura acadèmica, a les citacions i bibliografia, i un altre sobre les presentacions. Finalment, el tercer apartat el titula *Per saber més sobre tipografia i gràfic de dades*, on es centra en l'anàlisi de la maquetació i la tipografia dels treballs i en la utilització dels gràfics per tal de poder fonamentar l'argumentació.

Tal com ens diu l'autor en les primeres línies del llibre, "Llegeix aquest llibre com si fossin apunts que t'ofereixen estratègies, pautes i recomanacions per millorar l'escriptura i la comunicació del teu treball acadèmic" (pàg. 15). Aquesta obra no és un manual de metodologia científica, sinó un conjunt de reflexions que són fruit de la seva experiència com a investigador i com a professor que ha tutoritzat uns quants TFG i TFM, i on ha sabut detectar perfectament els

errors que cometem professors i estudiants en l'elaboració d'un treball acadèmic. El llibre està ple d'exemples d'aquestes errades i de suggeriments per poder superar-los i de pautes per tal de no tornar a caure en aquests parany.

Amb un llenguatge fresc, clar i intel·ligent, l'autor ens proposa una reflexió constant tot citant a diversos autors referenciats sobre com escrivim el que fem o investiguem; i sobretot com després som capaços de transmetre i presentar davant dels altres allò que hem escrit o elaborat com a treball acadèmic o científic.

Segons Sancho, citant Wellman (2006), la majoria de treballs acadèmics fracassen perquè es donen inconsistències entre uns objectius ambiciosos i unes dades molt limitades; per la indefinició del que es pretén fer i de qui és el seu destinatari; per la desorganització en el continguts; per una dèbil fonamentació teòrica; o bé per una expressió pobre o inapropiada.

Vull destacar de manera especial la presentació dels tallers que inclou el llibre, on l'autor de forma molt comprensible i clara va aportant eines i orientacions molt pràctiques i enriquidores per a la millora del treball.

Permeteu-me acabar amb una citació literal del llibre que crec que en resumeix el contingut: "Un document acadèmic no ha de ser avorrit; ha de ser clar, estructurat i fonamentat, que és ben diferent. Has d'enganxar el lector. I cuidar-lo. Ha de tenir ganes de continuar llegint." (pàg. 32).

Espero que el llibre us enganxi de veritat i que tingueu ganes de continuar llegint-lo tal com m'ha succeït a mi, i m'ha fet reflexionar sobre com millorar els meus treballs acadèmics i sobretot la forma de comunicar-los. Segur que l'hauré d'anar rellegint de tant en tant per tenir presents les orientacions i suggeriments que hi podem trobar.

Moltes gràcies, Jordi.

Josep Maria Torralba Roselló

- PASTOR, E. (Coord.) *Supervisión y prácticas en trabajo social: organización, metodología e instrumentos para el proceso de construcción del conocimiento desde la práctica profesional*. Murcia: Diego Marín. Libro Editor, 2010. ISBN13: 978-84-8425-783-7.

Per citar l'article: PASTOR, E. "Supervisión y prácticas en trabajo social: organización, metodología e instrumentos para el proceso de construcción del conocimiento desde la práctica profesional", en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 137-138. ISSN 0212-7210.

Prácticas y supervisión en trabajo social

Les pràctiques professionals són inherents a la formació dels treballadors i treballadores socials. Tant és així que fins i tot es pot dir que formen part de la identitat de la professió, i per això se'ls dota d'un pes important dins dels plans d'estudi de grau en les diferents universitats.

És a través del contacte amb la realitat social que l'alumnat va consolidant els coneixements adquirits a l'aula i va construint la seva pròpia personalitat com a professional del treball social. Es tracta d'un procés tan apassionant com complex per a totes les parts implicades: estudiants, professors/es-supervisors/es i tutors/es dels centres receptors d'alumnat en pràctiques. Aquesta complexitat ha suscitat la necessitat d'analitzar i teoritzar sobre aquest tipus d'aprenentatge tan específic, amb el propòsit de trobar elements clau que en facilitin el desenvolupament correcte. *Supervisió i pràctiques en treball social: organització, metodologia i instruments per al procés de construcció del coneixement des de la pràctica professional* és el producte d'anys d'estudi sistematitzat per part de professors i professores amb una àmplia experiència com a supervisors/es de pràctiques en diàleg constant amb els tutors/es dels centres, així com amb l'alumnat.

Els dos primers capítols ofereixen un marc teòric sobre la supervisió educativa i l'assignatura de supervisió en el grau de Treball Social, situant els/les

lectors/es en el tipus d'exercici pedagògic sobre el qual versa el document. Tots dos capítols resulten especialment rellevants per als tres agents implicats en els processos de supervisió: en primer lloc, per a l'estudiantat que per primera vegada es troba en aquest espai, atès el desconeixement que se sol tenir sobre quin és el seu contingut i forma d'organització; en segon lloc, per al professorat de nova incorporació a l'exercici de la supervisió dins del grau de Treball Social, que troba en la seva lectura un material bàsic per a la comprensió d'aquest espai educatiu; i en tercer lloc, per als professionals dels centres de pràctiques, en el sentit que els acosta el treball realitzat a les aules i assegura un contínuum acadèmia-professió summament important en el procés d'aprenentatge de la disciplina.

Els capítols següents ofereixen eines pràctiques perquè l'alumnat pugui realitzar tot un procés d'aprenentatge reflexiu i assegura l'anàlisi profunda de la realitat professional que es troba en els centres de pràctiques. Es proposen formes específiques d'anàlisi i reflexió sobre algunes de les dimensions clau, com són les organitzacions en què es desenvolupa la pro-

fessió; el perfil del/de la treballador/a social (rols i funcions); la sistematització de la intervenció (metodologia); el treball social segons els tres mètodes tradicionalment definits com treball social individual, grupal i comunitari; aspectes ètics i valors intrínsecs a la pràctica professional; i finalment, l'adquisició de competències per a l'exercici de la pràctica del treball social (avaluació i autoavaluació de l'alumnat al llarg del procés de pràctiques).

Es pot afirmar, doncs, que els tres actors protagonistes del procés paral·lel de pràctiques i supervisió troben en aquesta lectura un instrument pedagògic interessant que descobreix la complexitat del procés d'aprenentatge de la disciplina, aportant elements simplificadors que contribueixen a l'adquisició d'un coneixement del treball social millor i més consolidat. I ja per concloure, voldria ressaltar un aspecte assenyalat anteriorment pel valor que li atorga a aquesta lectura: la manera com aconseguix trencar amb la dicotomia teoria-pràctica que tan sovint dificulta l'aprenentatge, afavorint així el treball simultani en els centres de pràctiques i a les aules universitàries.

Ariadna Munté Pascual

- COLOM MASFRET, Dolors. *El diagnóstico social sanitario. Aval de la intervenció i signe d'identitat del treball social sanitari*. Ciències de la Salut. Editorial UOC, 2012. ISBN 8490292329, 9788490292327.

Per citar l'article: COLOM MASFRET, Dolors. "El diagnòstic social sanitari" en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 139-140. ISSN 0212-7210.

El diagnòstic social sanitari

Aval de la intervenció i signe d'identitat del treball social sanitari

Com probablement ja sabeu, la Dolors Colom és una autora prolífica, pensadora incansable i ensenyant tenaç del treball social sanitari. Els seus llibres i articles són sempre un punt de referència per a aquells que ens dediquem a l'àmbit de la salut i en els seus textos trobem coneixement, història, teories, ressenyes de documents originals, arguments, qüestionaments, reflexions ètiques, sistematitzacions de processos i procediments, i tantes altres que contribueixen que dia a dia siguem més conscients del que fem com a professió, per què ho fem i com ho podem fer per fer-ho millor i més entenedor.

En aquesta ocasió el seu llibre ens parla de Diagnòstic Social Sanitari, i el text arriba en un moment de màxima oportunitat, en què els professionals oblidem els orígens i el sentit real del diagnòstic com a procés metodològic i el confonem amb etiquetes diagnòstiques que procedeixen d'eines informàtiques posades a l'abast dels professionals al servei de saber quant fem de cada cosa i que res tenen a veure amb el procés estructurat, individualitzat, responsable i ètic amb el qual les pioneres del treball social sanitari van defensar el nostre rol ara fa més d'un segle.

Pren com a punt de partida les reflexions de Mary Richmond¹ en *Social Diagnosis* (1917), i ens recorda que per diagnosticar s'ha de saber què passa, comprendre la persona, el seu medi i la seva simbiosi, no

basar les nostres pràctiques exclusivament en l'aplicació de test i barems, sinó en *observació, mètode, sistemàtica, objectivitat i denominació discernida*. Ens proposa trobar-nos amb la vessant artesana de la professió, que, dotada de coneixement i tècnica, investiga utilitzant com a base fonamental la cadira i la paraula. Tot per posar aquesta comprensió a l'abast de l'usuari en la formulació d'un pla de treball que suposi la millora de la persona que pateix i del seu entorn.

El diagnòstic basat en coneixements, en procediments i protocols de treball social sanitari marca la intervenció professional i distingeix el que constitueix un sistema d'ajut pensat i organitzat d'una conversa empàtica que qualsevol professional pot tenir. El text és ric en arguments que defensen la identitat i necessitat del treball social sanitari preservant-lo de la intrusió d'altres professionals.

Probablement els lectors es preguntaran què hi ha de diferent entre el *diagnòstic social* i el *diagnòstic social sanitari*. Òbviament tenen molts aspectes en comú –ens diu Dolors Colom–, la base és la mateixa, i els principis i valors que el sustenten també ho són, però el context és diferent.

La malaltia és allò que ho condiciona. És a dir, quan el diagnòstic social sanitari s'elabora és perquè hi ha una persona malalta i emmalalteix d'una determinada malaltia i no d'una altra.

Cadascuna de les diferents patologies per les quals travessen les persones tenen

condicionants diferents, pel propi procés orgànic, per l'experiència emocional, per la implicació que té en les activitats de la vida diària, en el rol que desenvolupa el malalt, en el sistema de cures i atencions que poden o no organitzar-se... Ja Ida Canon² al 1946 tenia una sistematització de les activitats de treball social a fer en funció de les diferents malalties (Corea, Tuberculosi, Sífilis, Tifus, Meningitis...); totes tenien i tenen característiques psicosocials que fan diferent el seu diagnòstic social (per això sanitari) i el seu tractament.

És obvi que la salut és transversal i que des de qualsevol servei es té en compte com interfereix la salut o l'absència d'aquesta en la vida de les persones, però en cap servei que no sigui sanitari es podrà establir amb el rigor i precisió que requereix per dissenyar una intervenció adequada quan la persona té una malaltia, senzillament perquè des de tots els serveis no podem saber de tot.

En qualsevol cas, el llibre resultarà també interessant per a aquells que desenvolupen la professió en altres àmbits, i tots els lectors –sanitaris o no– trobaran un recull de conceptes que provenen de molts autors, molts dels quals anglosaxons, ressenyes d'Ida Canon, Florence Hallis, Hellen Harris Perlman, Richard Cabot i tants altres que són part de la nostra història, nombrosos exemples pràctics que fan més entenedora la lectura, instruments de treball per elaborar el diagnòstic social sa-

¹ Richmond, M. E. *Social Diagnosis*. Nova York: Russell Sage Foundation, 1917.

² Cannon, I. M. *On the social frontier of medicine. Pioneering in medical social service*. Cambridge: Harvard University Press, 1952.

nitari i la seva classificació de la mà d'autors com Michael M. Davis, Gordon Hamilton i Elisa Pérez de Ayala, així com algoritmes que ajudaran a visualitzar el mapa conceptual de les diferents fases que implica la seva elaboració.

Fa més d'un any que vaig llegir aquest llibre, i en aquest temps l'autora n'ha escrit un altre, *La planificación del alta, programa multidisciplinar para la coordinación sociosanitaria*. Entre els meus deures amb la RTS tenia el compromís de fer una ressenya de la lectura per a aquesta secció

lliure. Una tasca ajornada durant massa temps que avui per fi surt a la llum.

Vull acabar aquesta ressenya expressant, un cop més, el meu agraïment i respecte a tots aquells treballadors socials del nostre entorn que escriuen, que de manera valenta i compromesa comparteixen les seves reflexions i troballes i ens exposen l'estat de la qüestió de la mà d'autors antics i contemporanis. Tots ells i elles fan gran la nostra professió, i –per identificació– vull agrair-ho molt especialment als que escriuen sobre treball social sanitari.

Pepita Rodríguez i Molinet

A decorative graphic consisting of several overlapping rectangles. On the left, there are two light green rectangles stacked vertically. To their right is a darker green rectangle. Below these, a horizontal green bar spans across the page, containing the text 'Secció lliure'. Below the green bar is a tall, vertical grey rectangle.

Secció lliure

El treball social, el record i
la nostàlgia

El treball social, el record i la nostàlgia

Reflexió d'una treballadora social acabada de jubilar

Cristina Fraile Lopez

A tall d'introducció

De moment crec que “la nostàlgia” és només al títol.

Em sento estupenda amb la vida que porto viscuda i caldrà descobrir què hi ha de nostàlgia en la reflexió de la meva experiència professional.

Quan vaig iniciar els estudis de Treball Social a la desapareguda Escola de TS de l'ICESB Barcelona en els anys 1970 a 1973... era “jove”. Això ja és un principi, clar que no vull dir que ara sigui “vella”, ni que ara sigui en un final, simplement que han passat molts, molts anys, i moltes, moltes coses.

Aleshores la societat espanyola, dins de la seva paràlisi política, era un formiguer d'inquietud. El règim del general Franco estava durant massa i “la clandestinitat”, diguem, era normal. En aquest “lloc comú” sorgien moviments, arribaven notícies, es transmetien rumors, contrasenyes... i en soterranis i interiors de parròquies, escoles, habitatges... se celebraven reunions i assemblees que convidaven al moviment, a un altre “Moviment”, al canvi. El

malestar individual conduïa al col·lectiu. Es trobaven motius comuns per agrupar-se. La censura, la repressió i la prohibició estaven a l'ordre del dia, i això donava més fortalesa al col·lectiu.

La meva experiència acadèmica

Les “tècniques d'intervenció” en el programa de la carrera d'estudis d'Assistent Social eren “la individual, la grupal i la comunitària”. L’“entrevista” era la joia de la corona; fèiem “*role playing*” a les aules. Posteriorment vaig descobrir Isca Salzberger-Wittenberg a *La relació assistencial*, que ens va arribar a través d'Amorrortu editors, “*made in Argentina*”. La veritat és que en aquells anys 70/80 ens alimentàvem de literatura i bibliografia llatinoamericana.

Especial record a Paulo Freire. El meu cognom Fraile era sovint alterat en cercles progressistes de cultura popular i de la teologia de l'alliberament, tal era la seva influència. La lectura i coneixement de Paulo Freire em va descobrir el poder de la cultura per a la llibertat dels pobles opri-

Per citar l'article: FRAILE LÓPEZ, Cristina. “El treball social, el record i la nostàlgia. Reflexions d'una treballadora social acabada de jubilar”. en *Revista de Treball Social*, núm. 201 (abril 2014). Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Pàgines 145-148. ISSN 0212-7210.

mits i la pedagogia de l'esperança. En la nostra societat hi havia molt per fer per millorar les condicions de vida, i calia mantenir l'esperança.

La meua experiència laboral en Serveis Socials

Vaig treballar durant 35 anys a l'Ajuntament de Martorell, una població situada a 24 km. de Barcelona. He tingut el privilegi d'haver estat protagonista, des de dins i com a actora, del desenvolupament i evolució del treball social, i en el mateix municipi on vaig iniciar la meua carrera professional el 1979. De l'assistència social al treball social, de la beneficència als serveis socials.

Martorell és “una cruïlla de camins”, un lloc de pas, de l'interior al mar i viceversa, travessada per 2 rius, el Llobregat i l'Anoia. Conserva un pont romà, “el pont del diable”, i moltes carreteres-autovies-autopistes i ferrocarril. I també peatges. Des de sempre hi van passant cultures, gent diversa, moltes de les quals arrelen i es queden i constitueixen el “teixit social divers” que avui és Martorell. Actualment parlem de “processos migratoris” i “cohesió social”.

Les primeres eleccions democràtiques el 1977, amb partits polítics en llibertat, després de tants anys, van configurar equips de treball sòlids i il·lusionats. Polítics i treballadors públics (els injuriats funcionaris), a l'uníson i “colze a colze”, vam tenir una tasca comuna, posar en funcionament processos democràtics i de participació ciutadana. L'atenció a les necessitats de la població i configurar l'Estat de Benestar Social eren l'objectiu. Per als profes-

sionals, constituir l'oportunitat i el moment de la pràctica a través de les “famoses tècniques del treball social”: individual, grupal i comunitària.

El fort creixement industrial de la zona va suposar moviments migratoris importants del sud al nord; famílies majoritàriament procedents d'Andalusia i Extremadura, amb aportacions culturals riques i interessants, van constituir “els nous catalans” de Paco Candel. Avui caldria incloure-hi famílies llatinoamericanes i africanes.

Els professionals del treball social

Als professionals de la salut, de l'educació i del treball social se'ns van imposar reptes importants per conèixer i conèixer-nos, actuant en “una realitat social nova i complexa”. L'expressió “agents de canvi social” identificava l'actuació i d'alguna manera ens referenciava.

El naixement de la consciència de “barri”, amb les seves actives associacions de veïns, crea una identitat i connecta directament amb “el treball comunitari”, amb, per i des de la comunitat. En aquest sentit, la dècada dels anys 80 va ser intensa en formació. Tallers, cursos, jornades, congressos... De nou apareixen referents i mestres. “Ningú allibera ningú, ni ningú s'allibera sol, els homes s'alliberen en comunió”, de Paulo Freire, va ser i continua sent una idea-eix que dona sentit i presència a la relació professional amb els altres, créixer junts i desenvolupar junts, solidàriament.

Recordo de manera especial les Jornades organitzades per les diferents diputacions del territori espanyol que tenien les competències en treball social i la trobada

entre professionals de realitats molt diferents, rural i urbana/el camp i la ciutat. S'estava construint l'Estat de Benestar Social amb legislació en matèria de serveis socials, que deixava enrere la beneficència i l'"assistència social" com a concepte i com a pràctica. Durant una setmana vam viure en un Centre de formació de Dénia-Alacant al voltant de les eines que ens proporcionava Ezequiel Ander Egg per a l'elaboració de programes, tècniques i metodologia aplicada al treball social. Grups de discussió i anàlisi de la pràctica professional en la convicció que les ciències socials eren instruments del procés d'alliberament de l'home i que era molt important que el major nombre de persones fessin seu aquest saber. Em vénen a la memòria noms que eren i segueixen sent referents: Demetrio Casado, Marco Marchioni, també Erich Fromm... Aquí he de reconèixer "certa nostàlgia".

Amb el pas dels anys

Han passat els anys, hem consolidat un cert Estat de Benestar fonamentat en un estat de drets i llibertats, legislació, hem creat xarxes de centres i serveis, ens hem professionalitzat i d'alguna manera crec que també ens hem diferenciat i distanciat de la comunitat. Hem crescut en democràcia però també en tecnocràcia. Hem perdut proximitat, frescor. La nostra societat s'ha enriquit en béns de consum, i els professionals del treball social "sobrevivim" envoltats d'expedients, tràmits, documents, estadístiques... i des de fa uns anys assajant, creant i millorant "processos informàtics" i aplicatius en els nostres ordinadors per al registre del TS: estadís-

tiques i memòries. En alguna mesura el concepte de "treball comunitari" s'ha substituït per la "coordinació d'entitats" i "tràmit de recursos". No tenim la percepció de ser "agents de canvi i de desenvolupament comunitari", sinó "agents de gestió i tramitació".

Des de fa un temps és habitual parlar de "la crisi". La crisi financera, la crisi econòmica, la crisi de valors, la crisi laboral..., i en aquest lloc comú ens hem aturat i estem "entretinguts" i una mica perplexos.

L'impacte de la crisi – Els moviments socials

És des d'aquest lloc on em trobo, d'acabada de jubilar, que torno als orígens. Els moviments ciutadans actuals, de denúncia i reivindicació col·lectiva; els "indignats" davant la falta d'horitzons laborals i culturals, davant de tanta corrupció instal·lada en les institucions i governants; la "pèrdua de drets i les retallades socials"; el desmantellament de l'Estat de Benestar, no del tot desenvolupat i... bé, la desesperança i el naixement d'una "nova pobresa"; els menjadors socials, els Bancs d'aliments de Càritas i la Creu Roja: en això estem i en això sembla que seguirem per un temps.

Fa pocs mesos vaig participar en una Jornada sobre l'"Impacte de la crisi en la salut mental de la població i en els serveis socials", organitzada pel Consell Comarcal del Baix Llobregat i l'OSAMCAT (Observatori de Salut Mental de Catalunya). Després de presentar les estadístiques i gràfiques dels nostres usuaris, l'augment de la població atesa, de les problemàtiques detectades, dels recursos i prestacions utilitzades, no vaig poder evitar de fer consi-

deracions sobre “el compromís i la responsabilitat”. Si no podem canviar d’horitzons, canviem de perspectives. Torna a ser el moment d’allò comunitari, de les organitzacions de base i ciutadanes. De recuperar la veu del poble, especialment dels que no tenen veu, dels que es van quedant a la cuneta. El risc de fractura social és molt elevat i potser cal tornar a repetir com si un fos mantra “O ens salvem tots o no se salva ningú”. En un article de premsa s’afirmava que aquesta situació de crisi està creant moviments de solidaritat molt importants, semblants als moviments espontanis que es donen en les situacions postbèl·liques, en què la gent s’ajuda sense més.

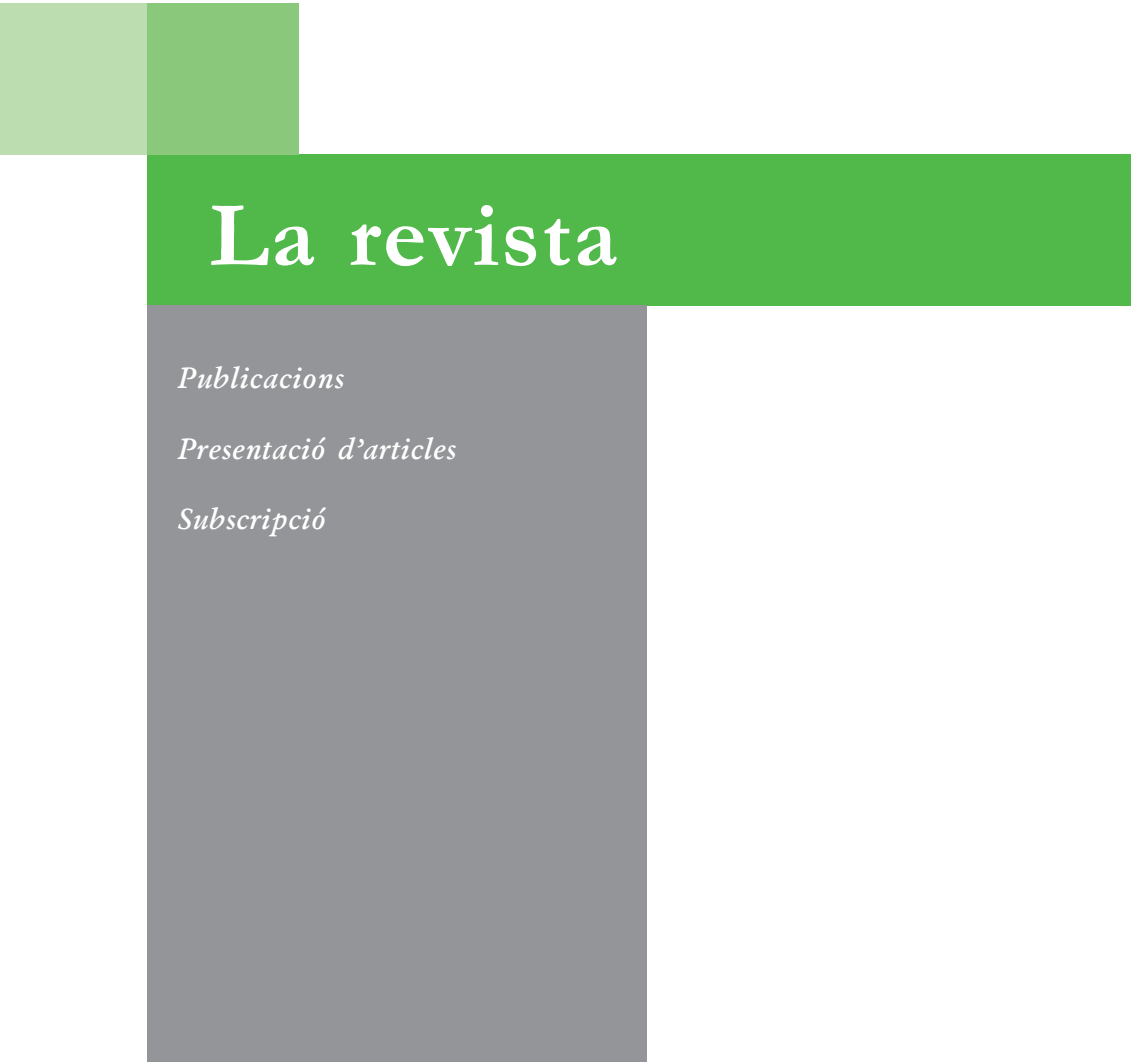
Estem vivint, potser, el final d’una etapa en l’economia, en la política i potser

també en la moral. El canvi ha de començar en un mateix i en l’entorn més proper: revisant els nostres mètodes i tècniques d’intervenció social, optimitzant recursos, creant sinèrgies i xarxes amb un compromís responsable en la transmissió de valors humans i de justícia social.

I ara em trobo aquí. Amb el “premi” del temps lliure, per fi... Crec que és el major i millor assoliment de la meva jubilació, tenir temps, i també crec que és l’únic “tresor” que ens concedeix la vida: el temps.

Des d’aquesta nova etapa segueixo contemplant la “realitat social” amb la mirada crítica i de vegades perplexa per la “condició humana”, i per aquest mateix motiu, mirada també esperançada.

Barcelona, 20 de març del 2014 (inici d’una nova primavera).

A decorative graphic consisting of a light green rectangle on the left, a darker green rectangle to its right, and a long green horizontal bar below them. Below the green bar is a grey vertical bar.

La revista

Publicacions

Presentació d'articles

Subscripció

Números anteriors

- **Supervisió en treball social**
Número 189 - Abril 2010
- **50 anys de la Revista de Treball Social**
Número 190 - Agost 2010
- **Els serveis socials bàsics amb perspectiva**
Número 191 - Desembre 2010
- **La recerca, una realitat en treball social**
Número 192 - Abril 2011
- **El tercer sector en el marc de les polítiques socials**
Número 193 - Agost 2011
- **La professió davant la crisi i el malestar social**
Número 194 - Desembre 2011
- **Desigualtats a propòsit del gènere**
Número 195 - Abril 2012
- **Especialització. Enfortint el treball social**
Número 196 - Agost 2012
- **Repensant el treball social amb famílies (I)**
Número 197 - Desembre 2012
- **Repensant el treball social amb famílies (II)**
Número 198 - Abril 2013
- **Diàlegs entre l'ètica i el treball social**
Número 199 - Agost 2013
- **Albirant nous horitzons per al treball social**
Número 200 - Desembre 2013
- **La força del treball social amb grups**
Número 201 - Abril 2014

Any 2014. Temes

- **Treball social internacional**
Número 202 - Agost 2014

NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ARTICLES A LA REVISTA DE TREBALL SOCIAL (RTS)

La *Revista de Treball Social*, editada pel Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, és una publicació amb més de 30 anys d'antiguitat que s'edita amb periodicitat quadri-mestral. El seu objectiu és transmetre el coneixement dels àmbits del treball social, els serveis socials, el benestar social i les polítiques socials a la comunitat científica, als professionals i als col·lectius interessats.

- La RTS està oberta a tots els col·laboradors que ho desitgin per presentar articles sobre investigacions originals teòriques o experimentals, treballs teòrics i metodològics, descripcions d'experiències professionals, assaigs, etc., sempre en relació amb el treball social, les polítiques socials i els serveis de benestar social.
- Els articles han de ser inèdits. Malgrat tot, l'equip de redacció podrà reproduir textos publicats en altres llengües i en altres àmbits geogràfics, si ho creu oportú.
- L'equip de redacció estudiarà els articles rebuts i informarà l'autor/a de l'acceptació per a la publicació. Podrà també recomanar modificacions i, si l'article es considera no publicable, se'n comunicaran els motius. El contingut dels articles és responsabilitat exclusiva dels autors.
- Extensió. Els articles de la secció “**A fons**” tindran una extensió màxima de 12 pàgines, els de les seccions “**Interès professional**”, un màxim de 6 pàgines; els de “**Secció Lliure**”, 3 pàgines, i els comentaris de “**Llibres**” no excediran les 2 pàgines. Els articles es presentaran en format electrònic, lletra Arial cos 12; interlineat 1,5; marges 3 cm.
- Llengües. Els articles poden presentar-se en català o en castellà indistintament.
- Les dades han d'anar a la capçalera dels articles. En la primera pàgina es farà constar títol i subtítol, si s'escau; nom i cognoms de l'autor/a principal i relació d'altres autors/es si el treball és d'equip; títol acadèmic, centre de treball i càrrec; també s'inclouran el número de telèfon i l'adreça de correu electrònic.
A continuació el resum, no superior a 10 línies, en l'idioma triat i, si és possible, en anglès. Al final del resum les paraules clau, en nombre no superior a 5.
- Referències bibliogràfiques. Aniran al final del text, seguint l'ordre alfabètic i d'acord amb les següents normes de referència: ISO 690, 1987 (UNE 50-104-94) per a documents impresos i ISO 690-2 per a documents electrònics, bases de dades i programes informàtics.

Documents impresos.

- Monografies (llibres): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva). Altres responsables: traductor, editor, etc. (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editorial, any. Extensió del llibre (opcional). Col·lecció (opcional). Notes (opcional). Número ISBN.
- Parts de monografies (capítol del llibre): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable del capítol. Títol del capítol. En COGNOMS (majúscula), Nom,

o nom de l'entitat responsable del llibre. Títol del llibre (en cursiva). Lloc de publicació: Editorial, any, situació en la publicació font (volum, pàgines, etc.).

- Publicacions en sèrie (revistes): Títol (en cursiva). Responsabilitat de la revista. Edició. Identificació del fascicle (data i/o número). Lloc de publicació: Editorial, any. Sèrie (opcional). Notes (opcional). Número ISSN.
- Articles de publicacions en sèrie (revistes): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable de l'article. Títol de l'article. Col·laboradors/-es a l'article (opcional). Títol de la revista (en cursiva). Edició, any, volum, número, pàgines.
- Legislació: País. Títol. Publicació (en cursiva), data de publicació, número, pàgines.

Documents electrònics.

- Textos complets: COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). (Col·lecció) (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
 - Parts de textos: COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable del document base. Títol del document base (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) del document base (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Capítol o designació equivalent a la part. Títol de la part. Numeració dins el document base (opcional). Localització dins el document base (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
 - Publicacions en sèrie (revistes electròniques): Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Sèrie (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
 - Articles i altres contribucions de publicacions en sèrie (revistes electròniques): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable de la contribució. Títol de la contribució. Títol de la revista (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Número del fascicle. Data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Localització dins el document base. Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
- Les gràfiques, dibuixos i taules portaran les corresponents referències, indicant amb quina part del text estan relacionades.
 - Els articles s'enviaran a l'adreça electrònica de la RTS: rts@tscat.cat
 - Els articles, un cop publicats, passen a ser propietat de la RTS.
 - Els autors/es rebran un exemplar del número de la revista en què s'ha publicat el seu treball.

Nota als lectors:

La Revista de Treball Social (RTS) ofereix un espai de comunicació amb els lectors amb la voluntat de rebre **comentaris, suggeriments, cartes, notes** i tot el que els lectors vulguin comunicar a la direcció de la revista.

Envia les teves aportacions per correu postal a:

RTS

c/ Portaferri, 18, 1r 1a - 08002 Barcelona

o bé per correu electrònic a: rts@tscat.cat

Aquesta revista s'envia a totes les persones col·legiades. En cas que no desitgeu seguir rebent-la, si us plau comuniqueu-ho a rts@tscat.cat

Tarifes

- ☐ Subscripció anual: 45 euros
- ☐ Estranger (tarifa única): 58 euros
- ☐ Números solts: 18 euros

Dades personals

Nom i cognoms: NIF:

Adreça: C.P.:

Població:

Telèfon: Tel. mòbil: E-mail:

Dades Bancàries

Banc o Caixa:

Domiciliació Agència:

Població:

Titular:

Codi bancari: Entitat___/ Sucursal___/ DC__ Núm. C/c_____

Signatura:

Data:

Podeu fer-ho arribar per correu electrònic o per fax.

